T.C.

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM VE MODERN TIBBA GÖRE KADININ YARATILIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim ÖZEN

VAN-2010

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM VE MODERN TIBBA GÖRE KADININ YARATILIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
İbrahim ÖZEN

Danışman
Prof. Dr. Bahattin Dartma

VAN-2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ’ NE,

Bu çalışma, jürimiz tarafından……………………………………**ANABİLİM DALI**,…………………………………**BİLİM DALI**’nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:……………………………………………………………………………

Üye (Danışman):……………………………………………………………………

Üye:…………………………………………………………………………………

Üye:…………………………………………………………………………………

Üye:…………………………………………………………………………………

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen Öğretim Üyeleri’ne ait olduğunu onaylarım.

…./…/2010 ……………………………………

Enstütü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a (c.c.) mahsustur. Salât-ü Selam, Efendimiz, Hz. Muhammed’in (s.a.v) O’nun ashabının üzerine olsun.

Tarih boyunca insanın ilk yaratılışı meselesi, zihinleri meşgul etmiş, bu konuda çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bazı teoriler ilk insana menşe arayarak onu belli yere oturtmak istemiştir. İlk insandan bahseden kaynaklar, dini metinler, kutsal kitaplar ve mitolojik hikâyelerdir. Bugün elimizde mevcut en eski kültür kaynakları, toplumların inanç ve düşüncelerinin şekillenmesinde büyük rol oynayan mitolojilerdir. İlk insanın yaratılışından bahseden mitolojiler, kadının yaratılışına da yer vermişlerdir. Örneğin bir Yunan mitolojisine göre Zeus, balçıktan bir kadın heykeli yaptırmış, sonra buna can vermiştir.

İlâhî kitapların, varlık âleminde muhatapları olan insanlara ve cinlere, ilk yaratılışları ve ataları hakkında bilgi vermesinden daha tabiî bir şey olamazdı. Son ilâhî kitap Kur'ân'da olduğu gibi, yine insanlığı hidayete erdirmek ve aydınlığa çıkarmak üzere gönderilen Tevrat'ta da bunu görüyoruz. Verilen bu bilgi sayesinde, bir taraftan geldiği kaynağı merak eden insanın kafasındaki İstifhamlar ve zihnindeki ukdeler çözüme kavuşturulmuştur. Diğer taraftan da, ilâhî çağrının ilk insanla beraber başladığı ve kesintisiz bir şekilde devam ettiğine işaret edilmiştir.

İnsanın yaratılış kıssasını Kur'ân'dan anlamaya çalıştığımızda, dikkati çeken konulardan biri, her hangi bir cinsiyet ayrımına gidilmeden, bu varlığın beşer ve halîfe olarak nitelendirilmesidir. İlk yaratılışın sonraki aşamalarını izlediğimizde, söz konusu bu varlığın Âdem diye çağırıldığı, kendisine isimlerin öğretildiği ve meleklerin bu varlığa saygı secdesine davet edildiklerini görüyoruz. Bu safhalarda sadece Âdem, melekler ve İblis'ten söz edilmektedir. Âdem’in eşinden ise, ancak o cennete yerleşme emrine muhatap olduğu sırada, isim verilmeden, bahsedilmektedir.

Mecusilik ve Hıristiyanlık karışımına benzer bir inanışa sahip olan Sabiiler, insanların, Âdem ve Havva'dan geldiğini kabul etmekle beraber, Âdem'in de bir erkek ve dişiden meydana geldiğine fakat onun ilk insan olmadığına inanırlar.

Eski İran dinlerinde ilk insan hakkında nakledilenler az da olsa Hz. Âdem ile Havva'nın yaratılışına benzemektedir. Tanrı önce Gayomart'ı, sonra öküzü yaratmış, daha sonra bunlar öldürülmüş, adamın öldüğü yerden Ribas denen bir adam doğmuş, onun özünden de Mişe denilen bir kadın çıkmıştır. İnsanlığın ilk atalarının bunlar olduğu da kitaplarda yer almıştır.

Hz. Âdem, İslamiyet'te olduğu gibi Yahudilik ve Hıristiyanlığa göre de insanlığın babası olarak kabul edilen bir insandır. Hz. Âdem'e "Ebu'l Beşer" denmesinin sebebi budur. Bundan dolayı Hz. Âdem, müstakil araştırmalara da konu olmuştur. Hz. Havva'nın yaratılışı ile ilgili olarak, Kur'an-ı Kerim'de bir bilgi bulunmamaktadır. Müfessirler, 'nefsi vahide' ibaresinin tefsirini yaparken, bunun Âdem (a.s.) ve ondan yaratılan zevcesinin de Havva olduğuna hükmetmişlerdir. Yine Kur'an-ı Kerim, Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair hiçbir bilgi vermemektedir. Ayetlerin bu şekilde tefsirini gerektirecek bir sebep de yoktur.

İslami kaynaklara göre, Hz. Havva ilk kadın, Hz. Âdem'in eşi ve insan neslinin ilk annesidir. Hz. Havva Kur'an-ı Kerim'de ismen zikredilmemekte, ancak birçok ayette Hz. Âdem'in yanı sıra ondan bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının!" Buyrulmak suretiyle ilk kadının yaratılışından kapalı bir şekilde bahsedilmektedir.

Çalışmayı hazırlarken, ilim hayatlarındaki engin tecrübeleriyle, değerli fikirlerini ve tavsiyelerini esirgemeyen saygıdeğer Danışman Hocam, Prof. Dr.

Bahattin Dartma’ya, kendilerinden istifade ettiğim değerli hocalarım, Doç. Dr. M. Faik Yılmaz, Doç. Dr. Hayatı Aydın, Yard. Doç. Dr. Kemal Özkurt, Yard. Doç. Dr. Hüsnü Koyunoğlu’na, kaynak eser sağlamada ciddi oranda faydalandığım İSAM’a ve çalışanlarına, okuma ve düzeltme sürecinde zamanını bana ayıran meslektaşım Nurettin Yakışan’a ve kendilerinden istifade ettiğim tüm hocalarıma teşekkür etmeyi bir borç telakki etmekteyim.

İbrahim ÖZEN

KISALTMALAR

a.g.e	:	Adı Geçen Eser
a.g.m	:	Adı Geçen Makale
a.g.y	:	Adı Geçen Yer
a.s.	:	Aleyhi’s-Selam
a.y	:	Aynı Yer
b.	:	Bin.
bkz.	:	Bakınız
bşk.	:	Başkaları
DİBY	:	Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
TDVY	:	Türk Diyanet Vakfı Yayınları
Haz.	:	Hazırlayan
Hz.	:	Hazreti
MÜİFD	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
md	:	Madde
ö.	:	Ölüm
r.a.	:	Radiyallahu Anhu
s.a.v	:	Sallallahu Aleyhi Ve Sellem
TDVİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
thk.	:	Tahkik eden
Terc.	:	Tercüme eden
tsz.	:	Tarihsiz

vb.	:	Ve benzeri
yy.	:	Yayın yeri yok
karş.	:	Karşılaştırma
H. , h.	:	Hicri
Neşr.	:	Neşreden
Çev.	:	Çeviren
Vdğ.	:	Ve diğerleri
Mad.	:	Madde
İst.	:	İstanbul
Ank.	:	Ankara
Ans.	:	Ansiklopedi
s.	:	Sayfa
c.	:	Cilt

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

İnsan, var olduğu günden bu yana sürekli olarak içinde yaşadığı dünyayı ve evreni tanımaya ve anlamaya çalışmış, ancak bu çabası içinde en az tanıyabildiği varlık yine kendisi olmuştur. İnsandaki bu anlama merakı ve öğrenme arzusu, insanı insan eden en büyük kuvvettir.[1] İnsanın böyle kendini anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmasının altında yatan sebep yüce yaratıcısına ulaşmak istemesidir. Aslında bütün insanlarda ortak olan bu hal, insanlığın kendilerinden üstün, dileklerini kabul edecek, korktuklarından koruyacak ve istediklerine cevap verecek bir varlığa inanma ihtiyacının bir ifadesidir.

Yeryüzünde yaşamak üzere yaratılan insan türünün, kadın ve erkek cinsi olarak çeşitlenmesi, vahiy kaynaklı dini öğretilerde, ilk yaratılışı sembolize eden bir öykü ile tasvir edilmektedir.

Kur'an pasajlarının önemli bir kısmı, nazil olduğu ortamın, yüzyıllar boyunca, elçiler ve kitaplarla taşınan ilahi mesaja muhatap olması sebebiyle, bu kültürel ve dini mirasın değerlendirilmesine ve tashih edilmesine yöneliktir. Kuran'da çeşitli Sürelerde ayrıntılı olarak ele alınan ilk insanın yaratılışı ve dünyaya iniş öyküsü de bir anlamda tashih edilen bir kıssa olarak kabul edilebilir.

İlâhî kitapların, varlık âleminde muhatapları olan insanlara ve cinlere, ilk yaratılışları ve ataları hakkında bilgi vermesinden daha tabiî bir şey olamazdı. Son ilâhî kitap Kur'ân'da olduğu gibi, yine insanlığı hidayete erdirmek ve aydınlığa çıkarmak üzere gönderilen Tevrat'ta da bunu görüyoruz. Verilen bu bilgi sayesinde, bir taraftan geldiği kaynağı merak eden insanın kafasındaki istifhamlar ve zihnindeki ukdeler çözüme kavuşturulmuştur. Diğer taraftan da, ilâhî çağrının ilk insanla beraber başladığı ve kesintisiz bir şekilde devam ettiğine işaret edilmiştir.

---

[1] Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an Nedir, Şule* Yayınları, İstanbul, 1999, 23.

İnsanın yaratılış kıssasını, Kur'ân'dan anlamaya çalıştığımızda, dikkati çeken konulardan biri, herhangi bir cinsiyet ayrımına gidilmeden, bu varlığın beşer ve halîfe olarak nitelendirilmesidir. İlk yaratılışın sonraki aşamalarını izlediğimizde, söz konusu bu varlığın Âdem diye çağırıldığı, kendisine isimlerin öğretildiği ve meleklerin bu varlığa saygı secdesine davet edildiklerini görüyoruz. Bu safhalarda sadece Âdem, melekler ve İblis'ten söz edilmektedir. Âdem'in eşinden ise, ancak o cennete yerleşme emrine muhatap olduğu sırada, isim verilmeden, bahsedilmektedir.

Modern dönemlere geldiğimizde yorumcuların, Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'den yaratıldığı konusunu çözülmesi gereken bir mesele olarak ele aldıkları ve değişik yorumlar getirdiklerini görüyoruz. Önceki tefsirlerin çizgisini takip eden ve genel kabul gören değerleri korumaya özen gösteren bir yaklaşım, Havva'nın, Âdem'den yaratıldığı kabulünü değişik izahlarla devam ettirmeye çalışmıştır. Şöyle ki, insan daima diğerinin bir parçasından yaratılmaktadır; dolayısıyla Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'den yaratıldığı kabulü yadırganmamalıdır. Bu izah tarzını benimseyenlere göre, insan neslinin üremesinde aşılamayı yapan erkek, kabul eden de kadındır. Öyle ise, erkek ondan önce gelmektedir. Bu itibarla, insanın yaratılışının her kuşağında erkek birinci, kadın ise ikinci durumda yer almaktadır. Böylece, her zaman kadının erkekten ayrıldığı, bir tahlil neticesi olarak, ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan, modern dönemlerde, Nisa Sûresi 1. ayetinin, geçmiş dönemlere göre, nispeten farklı bir yoruma tâbi tutulduğunu görüyoruz. Bu yorum tarzında, ayette geçen "Nefs" kelimesinin lügat itibarıyla, mahiyet, cevher ve canlı manalarına geldiğine dikkat çekilmekte; dolayısıyla bundan maksadın Hz. Âdem olmadığı İfade edilmektedir. Aynı şekilde "Nefs"den yaratılan "Zevc" de, Hz. Havva'yı ifade etmemektedir. Çünkü bu kelime de, "eş" manasına gelmekte olup karı kocadan her hangi birini ifade etmesi söz konusudur. Şu halde ayette kastedilen mana, erkek ve kadınıyla her iki cinsin de aynı "mahiyet" ve "öz"den yaratıldığı hususudur. Bu görüşü tercih eden yorumculardan birine göre, insanın başlangıçta

nasıl çoğaldığı ile ilgili bu mesele, gerçekte dinî ilimlerin değil; biyoloji vb. ilimlerin alanına girmektedir. Bu bağlamda modern yorumcular, kadının kaburga kemiğinden yaratıldığını ifade eden hadisi, ya ona nasıl davranmak gerektiğine dair mecazî manada anlamış; veya sahihliği konusunda şüphe izhar etmiş, yahut da Hz. Peygamber'in muhtemel bir yanılgısı olarak yorumlamışlardır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, modern dönemlerde gelişen kültürel hareketlerin etkisiyle, ilk kadın Havva'nın yaratılışı etrafında zihinlerde oluşan sorular çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede bazen klasik yorumlar destekleme mahiyetinde canlıların üreme kanunları göz önünde bulundurulmuş; ayrıca modern ilmin ulaştığı sonuçlardan yararlanma yoluna gidilmiştir. Daha köklü çözümlerden yana olan yorumcu ise, modern düşüncenin önüne sürdüğü meselelerin açıklığa kavuşturulmasında, bilgi kaynağı olarak Kur'ân'ın önceliğini vurgulama gereğini duymuştur. Buna paralel olarak o, ilgili hadislerin Hz. Peygamber'e ait olup-olmadığı konusunda tereddütünü izhar etmiş; ayrıca geçmiş müfessirlerin aksine, Yahudi ve Hıristiyanlardan gelen rivayetleri kabule şayan görmemiştir.

İşte bizler de çalışmamızda, klasik ve modern görüşleri ele alıp insanın yaratılışını ve bu bağlamda kadının yaratılışını Kur’an-ı Kerim ışığında ele aldık. Bu itibarla bizler de araştırmamızın konusunu, yukarıda zikrettiğimiz ana ilkeler ve tartışmalar bağlamında katkı olması düşüncesiyle ***“ Kur’an-ı Kerim ve Modern Tıbba Göre Kadının Yaratılışı”*** olarak belirledik.

Her bilimsel çalışma bir amaç üzere kurulur. Bizim de böyle bir çalışmayı kaleme almaktaki amacımız, klasik ve modern kaynaklar arası bir uzlaştırmaya gidip kadının yaratılışını, insanın yaratılış merhalelerini ortaya koymak oldu.

Bu gayeyi gerçekleştirmek için amacımız ve hedefimiz, mufassal ve muhtasar olarak tedvin edilmiş klasik tefsir kaynaklarını tarayıp, din ve tıp bilginlerinin bu

konuyu hangi manada ve hangi şartlar altında anlamlandırdıklarını ortaya koymak oldu.

2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Herhangi bir şeyin önemi, ihtiva ettiği konular ve insanların ona duyduğu ihtiyaç ve değer verilen bir kaynaktan gelmesine bağlıdır.

Tarih boyunca ilk insanın yaratılışı meselesi zihinleri hep meşgul etmiş, bu konuda çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bazı teoriler, ilk insana menşe arayarak onu belli yere oturtmak istemiştir. İlk insandan bahseden kaynaklar, dini metinler, kutsal kitaplar ve mitolojik hikâyelerdir. Bugün elimizde mevcut en eski kültür kaynakları, toplumların inanç ve düşüncelerinin şekillenmesinde büyük rol oynayan mitolojilerdir.

İlk insanın yaratılışından bahseden eserler, kadının yaratılışına da yer vermişlerdir. İnsanın yaratılışı ekseni içerisinde kadın her zaman yer almıştır. Klasik kaynaklarımızda, yaratılış noktasında, Hz. Âdem'den bağımsız bir Havva düşünülmemiş ve Hz. Havva'nın Hz. Âdem'den yaratıldığı klasik kaynaklarımızda yer almıştır. Bu noktada kadının tıbbi olarak yaratılışından, meydana gelişinden çokça bahsedilmemiştir.

İşte bu bağlamda, çalışmamızı önemli kılan husus, bu alanda modern tıp kaynaklarına da yer verip kadının yaratılışını incelemeye çalışmak oldu.

Ayrıca çalışmamızda, klasik ve modern tefsirlerin görüşlerini bu hususta karşılaştırıp kadının yaratılışına bir açıklık getirmeye çalıştık.

Her şeyden önce bu çalışmanın önemi, Kur'an ve Hadis'ten beslenerek amaca hedefe ulaşmış olmasıdır.

3. ARAŞTIRMANIN METODU

İnsanın hedeflediği ve yapmayı planladığı işlerinde, başarıya ve daha kesin sonuçlara ulaşabilmesi için, her şeyden önce takip etmesi gereken, güvenli yolları yani metotları belirlemesi gerekir. İnsanın, herhangi bir amaca varmak için, önceden belirlediği bir yolu ve yöntemi olduğuna göre, biz de bu araştırmamızı konunun özelliğini dikkate alarak, belli bir yöntemle sürdürmeye çalıştık.

Bir ilmi eserin, geçerlilik ve güvenirlilik değeri olan materyalin toplanması ve aynı değer ve ölçüler göz önünde tutularak işlenmesinin gerekliliğine inanarak, araştırmamızda bu prensiplere uymaya gayret ettik. Yani her şeyden önce, araştırma konusuyla ilgili çeşitli eserlerden derlediğimiz bilgileri bir sınıflandırmaya tabi tuttuk. Derlediğimiz bilgiler, bazen benzer, bazen de farklı çıktı. Bu itibarla biz de bu benzer ya da farklı bilgileri, kendi aralarında çözümleme yöntemiyle belli bir biçimde ayrıştırarak, kendi aralarındaki münasebetler çerçevesinde araştırmamıza belli ölçüde, açıklamalı bir biçimde yansıtmaya çalıştık.

Bilimsel araştırmalarda herhangi bir konu incelenirken, durum ve imkânlara göre çeşitli araştırma şekilleri olduğu bilinmektedir. Biz daha çok İslam'ın temel iki kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve Hadis kaynaklarından yararlandık. Ayrıca bu iki kaynağı irdeleyerek, mufassal ve muhtasar olarak tedvin edilmiş klasik kaynaklardan ve son dönemde yapılan ilmi çalışmalardan kronolojik sıralamayı gözeterek faydalanmayı ihmal etmedik.

Çalışmamızın giriş kısmında, çalışmanın bütününe yönelik olarak araştırmanın konusuna, önemine, amacına ve metoduna değindik. Çünkü bir araştırmanın konusunun, öneminin, amacının ve metodunun iyi bilinmesi ve belirlenmesi, araştırmanın anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Araştırmamızın birinci bölümünde, genel anlamda, yaratılış kavramı, insanın yaratılışı ve ilgili ayetleri inceleyip değerlendirmeler yaptık.

Ayrıca, birinci bölümde genel olarak kadının yaratılışı, Hz. Havva ve yaratılışıyla ilgili ayeti, bilimsel olarak, tefsirler ve ilgili kaynaklardan beslenerek ele aldık. Ayrıca bu bağlamda "Nefs" kavramını da çalışmamızın doğru hedefe ulaşabilmesi için ele aldık.

Çalışmamızın ikinci ve son bölümünde ise, "Modern Tıbba Göre Kadının Yaratılışı"nı ele aldık. Alt başlıklar halinde, tıp biliminde insan ve yaratılışı, insanın yaratılış aşamaları, Hücre, Üreme, Döllenme, Zigot, Alaka, Nutfe, kavramlarını ilgili tıp kaynaklarından incelemeye ve hedefe ulaşmaya çalıştık.

1. BÖLÜM

1.1. KUR’AN-I KERÎM’E GÖRE YARATILIŞ

1.1.1. Yaratma Kavramı

İnsanla ilgili bilimsel çalışmalarda önemli mesafeler alınmış olunmasına rağmen son derece karmaşık ve parçalanmaz bir bütün olan bu varlığı tanımak ve tanımlamak insanlık için hala önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Bilginlerin, filozofların, şairlerin, mistiklerin müşahedelerinden meydana gelen önemli birikimlere sahip olmamıza karşın, insan hakkındaki açıklamalar bazı görünüş ve parçalardan ibaret kalmaktadır. Bütün bilim dalları insanı kendi açısından, kendi imkânları ölçüsünde ve kendi metotlarıyla tanımlamaya çalışmakta, ama insanı inceleyenlerin kendi kendilerine sordukları soruların büyük bir kısmı cevapsız kalmaktadır.[2]

İnsanla ilgili yapılmış çalışmalarda mükemmel insanların bile temel insani çıkmazdan yakalarını sıyıramadıklarından söz edilmektedir. Maslovv'a göre “İnsan, aynı anda hem yalnız bir yaratık, hem de tanrısal bir varlıktır. Güçlü ve zayıf, sınırlı ve sınırsız, yetişkin ve çocuk, korku dolu ve yüreklidir. İlerler, geriler, kusursuzluğu arar ama aynı zamanda korkar kusursuzluktan. Hem ödlektir hem kahramansı. Elimizdeki verilerden hareketle bu ikilem ve sergilediği diyalektiğin en iyi, psikodinamik ve psikoterapi sistemlerine temel oluşturduğu söylenebilir. Tüm bu zıtlar aslında, özellikle de daha sağlıklı kişilerde, hiyerarşik bir bütünsellik içindedir. Terapinin başlıca ereklerinden biri de görünürde uyuşmaz şekilde zıt olup kutuplaşanların bütünleştirilmesine yönelmektir. Tanrısal özelliklerimiz hayvansal özelliklerimiz üzerinde yükselir ve onlara gereksinim duyar. Yetişkinlik yalnızca çocukluğun terk edilmesi anlamına gelmemelidir. Çocukluğun iyi değerlerini de içermeli ve onların üzerine kurulmalıdır. Daha yüce değerler daha düşük düzeydekiler ile hiyerarşik bir bütünsellik içindedir.”[3]

---

[2] Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, (Çev: R. Özdek), İstanbul, 1973, 22-24.
[3] Abraham Maslovv, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, (Çev., O. Gündüz), İstanbul, 2001, 186-187.

İnsan dünyaya, kusursuz ve günahsız, tertemiz bir yaratılışla, zengin bir fıtratla ama iyiliğe ve kötülüğe yönelme istidadı ve iradesi ile eğitilmeye muhtaç olarak gelmiştir. Jung'a göre, kötülüğün insan doğasında daima var olduğu gerçeğini idrak edersek, psikolojik dünyamızda iyinin zıt partneri olarak yerini alır. Günümüz insanı ilkel ve antik çağ insanından daha fazla kötülük yapma kapasitesine sahip değildir. Sadece kötülüğe eğilimini harekete geçirmek için eskisiyle kıyaslanmayacak kadar güçlü araçlara sahiptir. Bilinci ne kadar genişlemiş ve farklılaşmışsa ahlaki yapısı o denli geri kalmıştır. Bugün önümüzdeki sorun budur. Akıl tek başına yeterli değildir.[4]

Kur'an-ı Kerim'de insanın topraktan,[5] çamurdan,[6] süzülmüş çamurdan,[7] yapışkan çamurdan,[8] cıvık balçıktan,[9] pişmiş çamurdan[10] yaratıldığı ifade edilmektedir. Bu ayetlerin bir kısmında bizzat, Hz. Âdem'in ismi anılarak bunlar zikredilmekte, bir kısmında ise insanın/insanların bu şeylerden yaratıldığı ifade edilmektedir[11]

Belli ki "insan/insanlar" denilirken de Hz. Âdem kastedilmektedir. Ayrıca "toprak, çamur, yapışkan çamur, pişmiş çamur" denilirken Hz. Âdem'in topraktan yaratılışında geçirmiş olduğu aşamalar anlatılmaktadır. Buna göre, Hz. Âdem'in vücudunun temelini teşkil eden toprak bir araya getirilerek, çamur haline getirilmiş, bu çamur yoğrularak balçık şeklini almış ve ardından fırınlanarak kurutulmuştur.[12]

Âdem'in yapısının formülü açıktır. Allah'ın Ruhu'nun eklenmesiyle çamur!. Pis kokulu kokmuş çamur ve buna eklenen Allah'ın Ruhu! [13] İhtimalen Âdem ilk

---

4 C. G. Jung, *Keşfedilmemiş Benlik*, (Çev: C. E. Sılay), İstanbul, 1999, 113-114.
5 Ali İmran, 3/59; Kehf, 18/37; Hac, 22/5; Rum, 30/20; Fatır, 35/11; Ğafir, 40/67
6 En'am, 6/2; A'raf, 7/12; İsra, 17/61; Secde, 32/7; Sad, 38/71-76.
7 Mü'minun, 23/12.
8 Saffat, 37/11
9 Hicr, 15/ 26-27-33.
10 Hicr, 15/ 26-28-33; Rahman, 55/149.
11 M. Sait Şimşek, *Yaratılış Olayı*, Beyan Yay. , İstanbul, 1998, 29.
12 Şimşek, *a.g.e.* , 29.
13 Ali Şeriati, *İnsan Olmak*, (Çev: Abdulhamit Özer) İdeal Kitaplar, İstanbul, 1999, 20.

Adem değildir. Belki fiili insanın ve fiili insan cinsinin başlangıcıdır, insanın mutlak nev'inin başlangıcı anlamında değil.[14]

1.1.2. İnsanın Yaratılışı

Allah, yeri, yerdeki bütün canlı ve cansız yaratıkları yarattıktan sonra, ilk insan ve ilk peygamber, beşerin atası Hz. Âdem'i topraktan yaratmıştır. Allah, insanın yaşaması için gerekli her şeyi yaratıp, yaşamaya uygun bir ortamı hazırladıktan sonra insanı yaratmıştır.[15]

Yüce Allah, Âdem'i (a.s.) topraktan yaratmış ve ona ruhundan üfleyerek can vermiştir. Böylece insan fizik varlığı ile dünya hayatına, ruh yönüyle ise mana âlemine uyum sağlayabilecek bir güce sahip kılınmıştır. Kendisine verilen akıl, irade, hafıza, sabır, gazap gibi duygu ve yeteneklerle Yüce Allah'ın özel önem verdiği bir varlık olmuştur.[16]

İnsanın topraktan yaratılması iki yönlüdür. Birincisi; ilk insanın topraktan yaratılmış olmasıdır. Canlı varlıkların en şereflisi olan insanın ilk maddesi topraktır. Topraktan oluşan hücreler, süzüle süzüle tasfiye edilmiş, birleştirilmiş, mükemmelleştirilmiş ve sonunda insan haline getirilmiştir. Varlık âlemine ilk çıkışı bu yolla olan insanın sonraki oluşumu cinsel yolla üremeye bağlanmıştır. Cinsel üremenin maddesi de nutfe, nutfenin içindeki tohumdur. İnsanın topraktan yaratılması, geçmişte olmuş bitmiş bir şey değildir, sürmekte olan bir olgudur. İşte bu olgu insanın topraktan yaratılışının ikinci yönüdür. Bu ikinci durumda insan, meni içindeki canlı tohumcuktan yaratılmıştır.[17]

---

[14] Şeriati, *İnsan Olmak*, 19.
[15] Veli Ulutürk, *Kur'an-ı Kerim'de Yaratma Kavramı*, Bayrak Yay. , İstanbul, 1987, 148.
[16] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 2006, 11.
[17] Mevlüt Uysal, *Kur'an-ı Kerim'de Yaratılış ve Gayesi*, Bayrak Matbaası, 2007, 61

Şimdi, insanın yaratılışıyla ilgili olan ayet metinlerini ve anlamlarını inceleyelim:

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَتَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."[18]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır."[19]

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ

"O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır. Sonra onun zürriyetini, dayanıksız bir suyun özünden üretmiştir."[20]

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

"Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat

[18] Nisa, 4/1
[19] Hucurat, 49/13
[20] Secde, 32/7–8

çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun? Dediler. Allah da onlara: "Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim" dedi."[21]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

"Andolsun biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık. Hani Rabbin Meleklere demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım."[22]

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّار

"Allah insanı, pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı."[23]

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنْ السَّاجِدِينَ

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin! Diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı. Allah buyurdu: "Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): "Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" dedi."[24]

---

[21] Bakara, 2/30
[22] Hicr, 15/26–28
[23] Rahman, 55/14
[24] A'raf, 7/11

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ

"Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler."[25]

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِن عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"Allah sizi (önce) topraktan, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler (erkek-dişi) kıldı. O'nun bilgisi olmadan hiç bir dişi ne gebe kalır ne de doğurur. Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır."[26]

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقاً آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

"Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir."[27]

فَلْيَنظُرْ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ

---

[25] A'raf, 7/189
[26] Fatır, 35/11
[27] Mü'minun, 23/12–14

خُلِقَ مِنْ مَاءٍ دَافِقٍ

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ

"İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Atılan bir sudan yaratıldı. (O su) sırt ile göğüs kafesi arasından çıkar."[28]

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى

ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى

فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى

"O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden bir nutfe (sperm) değil miydi? Sonra bu, alaka (aşılanmış yumurta) olmuş, derken Allah onu (insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiyi var etmişti."[29]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلا مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

"Sizi topraktan, sonra meniden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan) yaratan sonra bebek olarak çıkaran, sonra sizi güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz, sonra da ihtiyarlamanız -ki içinizden daha önce vefat edenler de vardır- ve belli bir vakte ulaşmanız için sizi yaşatan O'dur. Umulur ki düşünürsünüz."[30]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ

"Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz."[31]

---

[28] Tarık, 86/5–7
[29] Kıyamet, 75/ 37–39
[30] Mü'min, 40/67
[31] En'am, 6/2

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنْ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ

"Allah sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yarattı, sonra ondan da eşini yarattı. Sizin için hayvanlardan sekiz eş meydana getirdi. Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı karanlık içinde çeşitli safhalardan geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka İlah yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da (O'na kulluktan) çevriliyorsunuz?"[32]

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ

O, sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yaratandır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Anlayan bir toplum için âyetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.[33]

İnsanın yaratılışı, balçığa dönmüş yapışkan çamurun ihtiva ettiği elementlerden, sonra onunla sair canlı varlıklar arasını ayıran yüce soluktan gerçekleşmiştir. Bu ulvi nefes, daha türeyişinden itibaren, onu, bütün canlı varlıklardan ayrıcalıklı kılan insani özelliklerini bağışlamıştır kendisine. Bütün bunların yanında insanın tabiatındaki çamurun ağırlığı da var. Onun yemek, içmek, giyinmek, arzu ve şehevi eğilimler duymak, ihtiraslara sahip olmak gibi çamurdan kaynaklanan zorunluluk ve gereksinimlere boyun eğmesi söz konusudur. Tabiatında bulunan çamurdan gelme unsurların özellikleri ile ulvi nefesten aldığı, unsurlar arasında denge sağlamak, insandan, kendisine ulaşması istenilen en yüce ufuktur.[34]

---

[32] Zümer, 39/6
[33] En'am, 6/98
[34] Seyyit Kutup, *Kadın Ve Aile*, (Terc: Halit Yılmaz), İhtar Yayıncılık, İstanbul, 1997 91-92.

İnsan birbirine zıt iki unsurdan yaratılmıştır. Balçık ve ruh. Onun saltanatı ve önemi de iki boyutlu yaratık olmasından ileri gelmektedir. Onun bu iki boyutu arasındaki uzaklık, balçıkla kendisine üflenen ruh arasındaki uzaklıktır. Bu iki boyut bütün insanlara bağışlanmıştır.[35]

Yüce Allah, insanoğlunu yaratmış onu yaratıklarının pek çoğundan üstün kılmıştır. Onun neslini hor bir sudan meydana getirmiş, onu çamur hülasasından oluşturmuştur. Bu ana maddesi toprak olan cıvık çamurdur. Şu da var ki yüce Allah, insanoğlunu seçmiş, kendi nefsine izafe etmiş ve ona kendi ruhundan üflemiştir.[36]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'in yaratılışı ile ilgili yer alan ayetler, yaratılışın değişik safhalarını merhale merhale öyle ele alır ki, ceninin anne karnında geçirdiği safhaları da Kur'an'da bulabiliriz. Yani Kur'an-ı Kerim Hz. Âdem'den sonra her insanın, annenin rahminde, yumurtanın sperm tarafından döllenmesinden bir insan halini alışına kadar geçirdiği safhaların yanı sıra, bunun öncesini ve ilk insanın menşeini bazen bir arada, bazen ayrı ayrı anlatır. Hem ilk insanın yaratılışında, hem de daha sonraki bütün insanların yaratılışında maddi planda ilk merhale toprak (türap); ikincisi, balçık gibi yumuşak, yapışkan çamur (tin) ve bundan alınıp süzülmüş bir öz (sülaletün min tin) ; üçüncüsü, insan iskeleti haline getirilen siyah, kokuşmaya müsait, bir şekle konmuş ve kendisine bir yol, hedef tayin edilmiş balçık (hame-in mesnun) dördüncüsü, tın tın öten, pişirilmiş, kurutulmuş balçıktır (salsal).[37]

Allah yeryüzünden, pis topraktan, kendisine bir halife yaratmak istiyor. Usul olarak insanın yaratılması için en değerli ve en mukaddes bir maddenin seçilmesi gerekirken aksine Allah, bunu yapmayarak yeryüzünde en pis maddeyi seçiyor. Kur'an'da üç yerde insanın yaratıldığı şey zikredilmektedir. Birisi "Salsalin

---

[35] Ali Şeriati, *İslam Sosyolojisi*, (Çev: Kenan Sökmen), Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997, 79.

[36] M. Ali El-Bar, *Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı*, (Terc: Abdulvehhab Öztürk), T.D.V.Y. Ankara, 1989, 13

[37] M. Fethullan Gülen, *Yaratılış Gerçeği ve Evrim*, Nil Yay. , İstanbul, 2003, 102.

kelfahhar”[38] olarak geçiyor. Yani gelen selde arta kalıp dibe çökmüş kuru toprak katmanı. Sel bir yerden geçtiğinde veya nehrin bastığı yerlerde kuruduklarında topraktan yapılan çanak gibi olan bir çökelti katmanı bırakırlar. İşte insan bu maddeden yaratılmıştır. Başka bir ayette insanı حَمَإٍ مَسْنُونٍ”[39] dan yarattım buyuruyor. Yani “kokuşmuş pis kokulu balçık”. Diğer bir ayette de خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ[40] “İnsanı balçıktan yarattım” buyuruyor. Öyleyse Allah kendisi için yeryüzünde bir halife yaratmayı dilediğinde insanı aziz temsilcisini, balçıktan ya da kurumuş balçıktan yaratmaya başlamış sonra bu kuru balçığa kendi ruhundan üflemiş ve nihayet insan yaratılmıştır.[41]

“Allah Teâlâ, insanları, çamurdan yaratılmış olan Âdem’den meydana getirmiştir. İşte bundan dolayı da Allah “O, sizi çamurdan yaratandır” buyurmuştur. Buna göre bu hususta başka izah da şudur: İnsan, meniden ve hayız kanından yaratılmıştır. Bu ikisi de, kandan neşet etmektedirler. Kan ise, gıdalardan meydana gelmiştir. Gıdalar ise ya hayvani olur ya da nebati. Eğer hayvani ise, bu, canlının meydana gelmesindeki durum, insanın meydana gelmesindeki durum gibidir. Geriye bunun, bitkisel olması hali kalmıştır. Binaenaleyh insanın da bitkisel gıdalarda yaratılmış olması keyfiyeti sabit olmuş olur. Şüphesiz ki bu nebati gıdalar çamurdan (topraktan) meydana gelmişlerdir. Böylece her insanın, toprakta meydana gelmiş olduğu sabit olur. Bana göre bu izah, doğruya daha yakındır. Bu iyice anlaşıldığında biz deriz ki: nutfe, işte bahsetmiş olduğumuz bu yolla, topraktan meydana gelmiştir. Sonra da bu nutfeden kalp, beyin ve ciğer gibi şekil, suret, renk ve sıfat bakımından farklı olan muhtelif uzuvlar ile kemik, kıkırdak, (uzuvları birbirine bağlayan) sinirler ile diz bağlan vb. şeyler gibi çeşitli basit bazı uzuvlar meydana gelmiştir. Birbirine benzer maddede farklı farklı sıfatların meydana gelmesi, ancak hâkim, bir mukaddirin ve rahim bir müdebbirin takdir etmesiyle mümkündür ki işte elde edilmek istenen netice budur. İnsanın bedeni yaratmanın, ancak hâkim olan bir fail

---

[38] Rahman, 55/14
[39] Hicr, 25/26-28-33
[40] En’am, 6/2
[41] Ali Şeriati, *İnsan*, (Çev: Şamil Öcal), Fecr Yayınları, Ankara, 1997, 13-14

ve rahim bir mukaddir, ile meydana geldiği sabit olunca, Allah bu uzuvların yaratılışını da kendi hikmeti ve kudretiyle, bu farklı ve çeşitli sıfatlarda tertip etmiş, düzenlemiştir. Bu kudret ve hikmet canlıların ölümünden sonra da devam etmektedir. Böylece Allah, o hem hayvanları hem de onlardaki hayatı "iade" etmeye kadir olur.[42]

Allah katında Âdem'in kıymetinin başlangıcı, beşerî üremenin başlangıcı, din, ilim ve dilin başlangıcı, vazife ve kardeşliğin başlangıcı, sosyolojinin başlangıcı, hukukun başlangıcı vardır. Beşerî üremenin; ilk din, ilim ve dil devrinden itibar edilmesi ve son beşeriyetin bu başlangıca dayanmasının gereği ve insanlığın mahiyetinin tarifinde bunların zatî bir kıymeti bulunduğu, fakat günah ve isyanın, hasımlık ve düşmanlığın zatî ve yaratılıştan olmayıp, geçici ve dış telkinlerin eseri olduğu anlatılıyor. Bu şekilde Hıristiyanların "aslî günah" (peşe orijinal) inançlarının doğru olmadığını; şeytanın mahiyetinin, insana ait mahiyetten başka bir şey olduğu ve bu ikisi arasında eski bir düşmanlık bulunduğu; şeytanın bu düşmanlıktan ayrılmayacağı, fakat insanlığın buna karşı kendine, kendi yaratılışına sahip olarak nefsini ve türünü muhafaza ve müdafaa edebileceği ve o zaman beşerî saadetin en yüksek sınırını bulacağı ve bu hususta tövbenin kıymeti anlatılıyor. Beşerî üremenin başlangıcında terbiye kanununun cereyanı, yeryüzünde insanlık türünün ezelî ve eski olmayıp, sonradan ağır ağır meydana geldiği, yani bugünkü beşer türünün ezelî olmadığı ve bugünkü üreme kanununun başlangıçta mevcut olmayıp, yeryüzünün bir olgun devresinden sonra bizzat olağanüstü bir yaratma olayı ile başladığı ve şu halde tabiatın ezelî olduğuna dair görüşün doğru olmadığı ve gerçekte yeryüzünün ateş devrinde Pastör nazariyesinin cereyan etmesine imkân olmayacağından, bugün kanun olan üremenin başlangıçta olağanüstü bir olayla sonuçlanacağı ve Zooloji ilminde teselsül (zincirleme gitme) ün batıl olması ve yeryüzünün hâdis (sonradan olma) olması esasından dolayı, başlangıçta kabulü zorunlu görülen tekevvün bizatihi (kendi kendine olma) görünüşünün de ifadesini düzeltmesi gerekeceği, çünkü başlangıçta kanun üstü böyle bir olay zaruri ise de bunun kendi kendine olmayıp yaratma ve Allah'ın var etmesi eseri olduğu ve gerçekte böyle olmazsa ya ilim ve fenni

---

[42] Fahruddin Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer er-Razi, *et-Tefsiru'l Kebir, (Mefatihu'l Gayb)* (Çev: Suat Yıldırım ve vd.), Akçağ Yay. , Ankara, 1991, C.10, 54.

kökünden yıkacak olan illet (neden) siz, sebepsiz kendi kendine olan bir hadise kabul edilmesi veya şimdiki üreme kanununun ve bunun cereyan ettiği yer küresinin sonradan olma olmayıp, sonsuz şekilde ezelî ve ebedî olmalarının tercih edilmesi gerekeceği, hâlbuki ilim ve fen nazarında arzın yaratılmışlığı ve sonradan oluşu kuvvetli deliller ile zorunlu olarak sabit bulunduğu ve sonuç olarak yeni felsefelerin ilim ve ahlâk bakımından insan yaratılışındaki cereyanını ispata çalıştıkları, veraset kanununun (soya çekimi) az çok bir esası içerdiği ve fakat bunun da soya çekim şekliyle değil, hilâfet (sonra gelme) şekliyle düşünülmesi gerektiği, yani her intikal (babadan oğula geçme) de Allah Teâlâ'nın bizzat bir yaratma ve tesirinin gözetilmesi gerektiği ilim ehline hatırlatılmış bulunuyor.[43]

Âdem (a.s), yeryüzünde üstün bir varlık olarak inanan, değerlendiren, uzvi hayatını aşan ve kendi arzularına mukavemet, eden etrafına değerler, kaideler, gaye ve vasıtalardan ibaret bir âlem meydana getiren kendi kendini aldığı ilhamla kemale erdiren insanların ilkidir. Allah'ın buyurduğu gibi Âdem (a.s), yeryüzünde bir halife olarak yaratılmış ve ona her şeyin, ismi, sıfatı, özellikleri öğretilmiştir. O halde yeryüzünde ilahi kemalete mazhar olmuş ve Ebu'l Beşer (beşerin ilk babası) unvanını almış ilk insan mükemmel olarak yaratılmış ve ilahi talimle birçok bilgilerle teçhiz edilmiştir.[44]

Hicr Süresinin 28-29. Ayetlerinin tefsirinde, insanın yaratılışı ve çamurun mahiyetiyle ilgili olarak şu ifadelere yer veriliyor: "Âdem (a.s.)'in yapışkan, süzülmüş, çürüyüp kokuşmuş ve dokunulduğunda ses çıkaracak kadar kurumuş bir balçıktan yaratılmıştır. Ancak balçık diye adlandırılan bu çamurun kirli, yağlı ve sıkıştırılmış olduğu muhakkaktır. Susuz ve nemsiz kaldığı zamanda çok sertleştiği bir gerçektir. O bakımdan çamurun süzülmüş, yapışkan, kokuşmuş ve siyahlaşmış olması, akarsuların onu süzerek böyle bir kavuşturmasından kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir. Zira Âdem (a.s.) yer kabuğundan yaratılmıştır. Pişmiş

[43] Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* (Sad: İsmail Karaçam vd.) , Azim Yay. , İstanbul, tsz. ,C.1, 257-258

[44] Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay. , tsz. C.1, 141.

tuğlaya benzetilmesi, kurak zamanlarda fazla sertleşmesine işarettir. Bu gibi toprak ve çamurlar daha çok tuğla ve kiremit yapımında kullanılır. Âdem Peygamberin, diğer bir tabirle ilk insanın böyle bir balçıktan yaratılması genel anlamda değil özel anlamdadır. Çünkü Âdem (a.s.), fizikötesi ilahi sünnetin tecellisiyle şekillendirilip bizim bilmediğimiz kanunlarla yaratılmıştır. Ancak her şeyin eninde sonunda toprağa dönüştüğünü görmekteyiz. Öyle ki topraktaki bakteriler tarafından ölen canlıların ve bitkilerin vücudu değişime uğratılarak bir bakıma her şeyiyle bakteri ve toprağa dönüşüp hale geldiğini biliyoruz. Gerçek bu olunca, bunun aksi neden olmasın? Yani toprakta canlıya dönüşmesin. Aslında toprak, kayaların ufalması ve ufalanan zerreciklerin ölmüş olan bütün bitki ve canlıların vücutlarına karışmasıyla oluşmuştur. Diyebiliriz ki toprağın her desimetre küpünde “bakteri” adı verilen milyonlarca bitkicikler, hayvancıklar vardır. O bakımdan canlılık vasfı değişik bir anlamla toprağın kendisinde mevcuttur. Hayvanları ve bitkileri toprağa dönüştüren ve topraktan bitkileri yeşertip bitiren kudret, topraktan insanı yaratamaz mı? Bizim şu kâinatta bilmediklerimiz çok sınırlıdır ve azdır. Bilmediklerimiz ise sayılamayacak kadar çoktur. Âdem (a.s.)’in çamurdan yaratılması da bu bilmediklerimizden biridir. Her şeyden önce bu yaratma kudreti Allah’a mahsustur. Bize düşen inanmak, sonrada gönül yatışkanlığına erişmek için sebep ve hikmetlerini bağlı bulundukları fizik ve kimyayla ilgili kanunları araştırmaktır.[45]

İnsanın yaradılışı, her şeyden önce, Allah, o işi takdir etti ve bu maksat için gerekli olan maddeleri hazırladı, bilâhare ona insan şeklini verdikten sonra Âdem, canlı bir varlık olarak vücut bulduğunda ona, bütün insanlığın temsilcisi olarak secde edilmesi gerektiğini meleklere emretti.

Ayetin yukarıda geçen açıklaması, Kur'an'ın diğer bazı bölümlerine dayanmaktadır. Meselâ, Sa'd Süresinin 71-72. ayetlerine baktığımızda "Hani Rabbin meleklere: Gerçekten ben çamurdan bir beşer yaratacağım, ona biçimini verip

---

[45] Yıldırım, *a.g.e.* , C.6, 3220-3221

ruhumdan da üflediğim zaman, siz ona hemen secde edin demişti" emrini görmekteyiz.

Bu ayette de, aynı üç merhale (yaradılış, mükemmelleştiriş ve hayata getiriş), değişik yolla ifadelendirilmiştir. İlk önce, çamurdan bir adam yaratıldı, sonra ona bir biçim ile mütenasip uzuv ve yetenekler verildi. Ve daha sonra Onun ruhu üflenip Âdem olarak hayata getirildi.

Hicr Süresi, 28 ve 29. ayetlere bir bakalım şimdi de: "Hani Rabbin meleklere: Ben, kuru çamurdan bir beşer yaratacağım. Ona bir biçim verip ruhumdan üfürdüğümde hemen ona secde ediciler olarak kapanın."

Bizim için ilk insanın yaradılışını, tam olarak anlamak çok zor. Çünkü insanın yeryüzü materyallerinden nasıl yapıldığını, ona nasıl şekil verilip mükemmelleştirildiğini ve ruhun ona nasıl üflenildiğini kavrayabilmekten aciziz. Ayrıca, Kur'an'da anlatıldığı şekliyle insanın yaratılış anlatımı, Darwinizm'in görüşleriyle, tümüyle farklıdır. Bu doktrine göre insanın evrimi, insan olmayan ve yarım insan bir varlığın sürekli değişme, ayıklanma ve uyarlanma süreciyle olmuştur ki bu durumda, insanın "İnsan cinsi" olarak arzı endam edişi ile insanın insan olmadığı zaman döneminin sonu arasında bir ayırım sınırı da yoktur. Bunun aksine Kur'an insanoğlunun hayata "insan" olarak başladığını ve bütün tarih boyunca insanın, insanlık öncesi veya dışı bir hâl ile hiçbir ilişkisi olmadığını söylemektedir. Allah onu yerküre üstündeki hayatının daha ilk gününde bir insan olarak yaratmış ve hayatının henüz daha başlangıcında onu idrak ve şuur ile teçhiz etmiştir.[46]

"O, İnsanı çömlek gibi (tın tın eden), kupkuru bir çamurdan yarattı" (Rahman, 14)

---

[46] Seyyid Ebu'l A'la el-Mevdudi, *Tefhimu'l- Kur'an*, (Terc: M Han Kayani vd.), İnsan Yay. İstanbul, 1996, C.2, 15.

Salsalın manası ile ilgili şu iki izah yapılabilir:

a) Bu kelime, "kokuşmuş çamur" manasında olup, "et koktu" manasında söylenen deyimindendir. Bu durumda, "salsâl" mastarından olmuş olur.

b) Bu kelime, mastarındandır. Nitekim. "Demire vurunca ses çıktığında denilir. Bu izaha göre, kupkuru olan o çamurun bir parçası bir parçası üzerine düştüğünde, aralarında bir ses meydana gelir. Çünkü özlü-yapışkan olan bu çamur, bir şeye yapışıp, sonra ondan birden kopup ayrıldığında, yine bir ses duyulur.

Şimdi eğer, "İnsan, salsâl'dan yaratıldığına göre, daha nasıl Kur'ân'da, onun topraktan, tîn (kil) den, balçıktan, değersiz bir sudan (meniden) ve benzeri şeylerden yaratıldığı söylenmiştir?" denilirse, biz deriz ki: Onun bir kez topraktan, diğer defasında ise, önemsiz bir sudan (meniden) yaratılmış olması, ayrı iki şahıs (yaratılış) itibariyledir. Çünkü Hz. Âdem (a.s), salsâl, balçık, kil olan topraktan; çocukları ise Önemsiz bir su olan (meniden) yaratılmıştır. Eğer Âdem (a.s) yaratılmamış olsaydı, çocukları da yaratılmamış olurdu. "Atası-babası ondan yaratıldı" manasında, "Zeyd balçıktan yaratıldı" da denilebilir. Kur'ân'daki, yapışkan çamur, balçık ve benzeri ifadeler ise, Âdem (a.s)' in, ilk önce topraktan yaratılıp, sonra o toprak kil olmuş, sonra kokuşmuş balçık, daha sonra yapışkan-özlü çamur olduğuna işarettir, buna göre, “Âdem, şundan, şundan, berikinden, ondan yaratıldı” denilmiş gibi olur. Ayetteki, fehhâr", ateşte pişmiş çamur olup, tuğla-kiremit manasınadır. Binaenaleyh burada, asıl lügat manası üzere kullanılmış olur. O halde "fehhâr", fâhr kelimesinin, mübalağa sığası olup, tıpkı, "allâm" kelimesinin, "âlim"in mübalağası olması gibidir. Bu böyledir. Çünkü unufak olma özelliğindeki o toprak, suyu ve sıvıları içinde tutabilecek (bir çömlek) haline gelip, ufalanmayıp, içindekileri sızdırmayacak bir hal alınca, sanki hem cinslerine karşı fahretmiş (öğünmüş) gibi olur.[47]

---

[47] Razi, *a.g.e.* , C.21, 87

“Allah siz önce topraktan, sonra spermadan yarattı. Sonra erkekli-dişili çiftlere dönüştürdü. O'nun bilgisi dışında hiçbir dişi ne hâmile kalabilir ve ne de doğurabilir. Ömrü uzun olanın çok yaşaması ve kısa ömürlülerin az yaşamaları kesinlikle bir kitapta kayıtlıdır. Hiç kuşkusuz bu, Allah için kolay bir iştir.”[48]

İnsanın topraktan meydana gelişinde somutlaşan "ilk yaratılış" olgusuna Kur'an'da sık sık işaret edilir. Hamileliğin ilk aşamalarından biri olan "sperma" dönemine de sık sık değinildiğini görüyoruz. Toprak cansız bir madde iken "sperma (nutfe)" canlı bir çekirdektir. İlk ve en büyük mucize işte bu "hayat" mucizesidir. Hiç kimse bu mucizenin nasıl ortaya çıktığını, ya da insanın hammaddesi olan toprakla nasıl kaynaştığını bilmiyor. Bu olgu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de insan bilgisine kapalı bir sırdır. Aynı zamanda gözle görülen, aktüel bir gerçektir. Kendisi ile yüz yüze gelmekten, varlığını itiraf etmekten kaçınmak mümkün değildir. Ayrıca can verici ve gücü her şeyi yapmaya yeten bir Allah'ın varlığının da göstergesidir; bu da savsaklanmaz ve tartışılmaz bir gerçektir.

Bu cansızdan canlıya geçiş olayı, son derece uzun mesafeli bir geçiştir. Öyle ki, bunun yanında bütün zaman ve yer boyutları küçük kalır. Şu şaşırtıcı varlık âleminin sırlarını irdeleyen bir kalp, bu geçiş olayının büyüklüğünü düşünmekle bitiremez. Aslında bu âlemin her sırrı diğerinden daha büyük ve daha şaşırtıcı bir sanat örneğidir.

Canlılarda tek hücre aşamasını temsil eden "sperma" aşamasından tam teşekküllü bir canlı aşaması olan "cenin" evresine geçiliyor. Bu evrede erkek ve dişi birbirinden ayrılıyor, böylece Kur'an'ın işaret ettiği şu tablo gerçekleşmiş oluyor: "Sonra erkekli-dişili çiftlere dönüştürdü."

Bu cümlenin anlamı "Allah sizi daha cenin evresinde erkekli-dişili çiftlere dönüştürdü" şeklinde olabileceği gibi, "O sizi doğumunuzdan sonraki aşamada

[48] Fatır, 35/11

birbiri ile evlenen erkek ve dişi çiftler haline getirdi" biçiminde de olabilir. Bu geçiş olayı, yani spermadan erkek ve dişi organizmalar evresine geçiş olayı da, tıpkı cansızlık aşamasından canlılık evresine geçiş gibi, son derece uzak mesafeli bir geçiştir. Neden derseniz, "sperma"nın temsil ettiği tek hücre nerede; son derece karmaşık yapılı, çeşitli fonksiyonlu ve çok sistemli bir canlı organizma olan "cenin" nerede? O belirsizlikler yuvası olan tek hücre nerede; çok sayıda farklılaşmış nitelikleri olan minik organizma, yani "cenin" nerede?

Eğer bu yalın hücre incelenecek olursa, şu gerçekler öğrenilir. Söz konusu hücre bölünerek çoğalır. Çoğalan hücrelerin eş fonksiyonları dokuları oluşturur. Dokulardan da fonksiyonu ve niteliği belirli organlar meydana gelir. Sonra bu organların ahenkli ve uyumlu işbirliği sayesinde "insan" denen şaşırtıcı canlı varlık ortaya çıkar. Bu canlı varlıkların her biri, diğer türdeşlerinden, hatta en yakın akrabalarından farklı organizmalar olurlar. Öyle ki, iki insan, kesinlikle birbirinin aynısı olmaz. Oysa hepsi algılanabilir hiçbir farklı yanı olmayan aynı spermadan meydana gelmişlerdir. Sonra yukarda değindiğimiz gibi dokular oluşmuş ve bu dokulardan da erkekli-dişili çiftler türemiştir. Bu çiftler yeni bir sperma hücresi aracılığı ile hiçbir sapma göstermeksizin aynı aşamaları izleyecek yeni bir insan yavrusu üretebiliyorlar. Bütün bunlar son derece şaşırtıcıdır ve bu "şaşırtıcılık" nitelikleri hiçbir zaman sona ermeyecektir. İşte Kur'an, bu esrar dolu olağanüstü olaya, daha doğrusu esrarlarla dolu, olağanüstü olaylar zincirine bu yüzden sık sık değiniyor. Amaç, insanları bu olayları düşünmeye, irdelemeye yöneltmek, bu sürekli mesaj bombardımanı sayesinde ruhları uykudan uyandırmaktır.[49]

İzzet Derveze, Zümer Süresinin 6. Ayetinin tefsirinde, insanın yaratılışını şöyle açıklıyor: Önce ayetin mealini zikredelim: "Allah sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yarattı, sonra ondan da eşini yarattı. Sizin için hayvanlardan sekiz eş meydana getirdi. Sizi de annelerinizin karınlarında üç katlı karanlık içinde çeşitli

[49] Seyyid Kutup, *Fi Zılalil-Kur'an*, (Çev: Salih Uçan vd.), Dünya Yay. , İstanbul, 1991, C.8, 427-428.

safhalardan geçirerek yaratıyor. İşte bu yaratıcı, Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka ilah yoktur. Öyleyken nasıl oluyor da (O'na kulluktan) çevriliyorsunuz?[50]

"Müfessirlerin çoğunluğu, "sizi bir tek candan yarattı, sonra ondan eşini meydana getirdi" ayetinin Âdemoğlu'nun yaratılış aslına işaret ettiğini belirtiyorlar. Seferut-tekvin'in birinci bölümünde ise Allah (c.c), Âdem (a.s.)'i topraktan yaratır ve ona ruhunu üfler, sonra hanımı Havva annemizi kaburga kemiklerinin birinden yarattı deniliyor. Oysa bu cümleden amaç, bir cinsten bir çiftin yaratılmasıyla ilgilidir ve insan çeşidine genel anlamda işaret etmektedir. Çoğul muhatap zamiri ise bu makamda bu amaca denktir. Yine müfessirlerin cumhuru, "üç karanlık" cümlesinin erkeğin sulbündeki karanlık, yani menisi, sonra meninin geliştiği kadın rahminin karanlığı, sonra da rahimde cenini (embriyonu) saran zarın karanlığı anlamına geldiğini söylemişlerdir. Oysa şunu biliyoruz: Rahim dıştan içe doğru üç doku ile yapılmıştır. Parametriun, Miametrium, Endametrium dokuları. Bu dokular ışık ve ısı geçirmez zarlarla sarılmıştır. Kur'an ışık geçirmez bu perdelere zulmet diyor ve insanın "üç zulmet" içinde yaratıldığını söylüyor. İnsanların değişik tabakalarının anlamı ile uyum sağlayan bir üslupla Allah'ın kudretine ve azametine delil olan şeylere dikkat çekilmektedir.[51]

Şanı Yüce Allah, yarattıklarına kendisinden korkmalarını emretmektedir. Bu ise O'na hiçbir şeyi şirk koşmaksızın yalnızca Allah'a ibadetin bir sonucudur. Bize bu emri verirken bizleri tek bir candan yaratmış olduğuna dikkatimizi çekmektedir ki bu tek can, Hz. Âdem (a.s.)'dir. O'ndan eşi Havva'yı da yaratmıştır. Kendisi uykuda iken sırt tarafından sol kaburga kemiğinden yaratıldı. Uyanıp da gördüğünde ondan hoşlandı ve birbirlerine ısındılar. Hz. Âdem ve Havva'dan birçok sayıda erkek ve kadın türetti. Değişik gruplar, nitelikler, renkler ve farklı dillerde olmalarına rağmen, onları dünyanın dört bir tarafına yaydı. Allah, insanları bir tek asıldan dallandırıp budaklandırmıştır. Bu asıl ise Âdem (a.s.)'dir. Eşi Havva'yı ise Âdem (a.s.)'in

---

[50] Zümer, 39/6

[51] İzzet Derveze, *et-Tefsiru'l-Hadis, (Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri),* (Çev: Ekrem Demir vd.), Ekin Yay. , İstanbul, 1997, C.3, 217-218.

kaburga kemiklerinin birinden yaratmıştır. Âdem (a.s.)'i topraktan yarattı. Eşini de ondan yarattı. Daha sonra bütün insanları işte bu iki nefisten grup grup çıkarıp türetti. Yani Âdem ve Havva'dan birçok erkek ve birçok kadın çoğaldı.[52]

1.2. GENEL OLARAK KADININ YARATILIŞI

Kadının yaratılışı, kız çocuk, eş ve anne olarak konumu, erkek karşısındaki statüsü, ferdi ve içtimai hayattaki hak ve yükümlülükleri gibi açılardan tarih boyunca birbirinden çok farklı telakki ve uygulamalara konu olması, toplumsal yapıyla olduğu kadar, din ve öğretilerin bu alanda getirdiğiyle de yakından bağlantılı bir husustur.[53]

Eski toplumlar ve medeniyetlere ait bilgiler, onlardan günümüze intikal eden sınırlı sayıda belge üzerinde yapılan çalışmalara dayandığından o dönemler hakkında genel yargılarda bulunmak kolay değildir. Bu zorluk, mahalli unsurlara ve insani özelliklere de bağlı olarak ilave bir değişkenlik gösteren kadın konusundaki telakki ve uygulamalar söz konusu olunca daha da büyür. Ayrıca eski toplumlarda kadının değeri ve konumu hususunda yargıda bulunurken tarihsel bağlam ve olayın kendine has şartları göz ardı edilip yeni dönemlerden alınan biçimsel bazı ölçütlerle değerlendirme yapılması, yani geriye doğru tarih inşası da isabetli olmayacaktır. Bundan dolayı kadın konusunda insanlığın tarih tecrübesi yansıtılırken anılan yanılma ve sübjektivite payını göz önünde bulundurmak, yapılan değerlendirmeleri de bu gözle izlemek gerekir. [54]

1.2.1. Havva'nın Yaratılışı

Eski Çin, Japon ve Hint toplumlarında, Yunan ve Roma medeniyetlerinde kadın daima erkekten farklı, ondan aşağı ve geri bir konumda düşünülmüş, bazen eşya ve hayvanlarla bir tutulmuş, pazarlarda alınıp satılmış, kendisine hukuki şahsiyet tanınmamış, hep bir erkeğin himayesi ve hâkimiyeti altında bulunmuştur.[55]

---

[52] Said Havva, *El-Esas Fi't-Tefsir*, (Çev: Beşir Eryarsoy vd.), Şamil Yayınları, İstanbul, 1989, C.3, 19.
[53] Ömer Faruk Harman, "*Kadın*", DİA. , İstanbul, 2001, C. 24, 83.
[54] Harman, *a. g. m .*, 82.
[55] Hayrettin Karaman, *İslam'da Kadın Ve Aile*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, 17.

Eski Hint hukukuna göre kadın evlenme, miras ve diğer alanlarda hiçbir hakka sahip değildir. Kadın kötü eğilimlere, zayıf karaktere ve fena bir ahlaka sahip olduğundan "Manu" kanunu onu, çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına, kocasının vefatından sonra da oğluna veya kocasının akrabasından bir erkeğe bağlı olmaya mecbur etmiştir.[56]

İslamiyet'in doğuşuna kadar kadın, hemen hemen bütün dünyada önemsenecek hiçbir hakka sahip değildi. Hatta kadının insan olup olmadığı hususu, düşünürler ve kanun koyucular arasında tartışılan bir konuydu. İşte İslam Dini mağdur olan kadının imdadına yetişti. Kadın-erkek bütün insanların, soyu-sopu ne olursa olsun bütün beşeriyetin yaratılışta eşit olduğunu ilan etmiştir.[57]

Yeryüzünde ilk kadın, Hz. Âdem'in eşi ve insanlık âleminin anası olan Hz. Havva'nın yaratılışı ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Kur'an-ı Kerim'de, onun Hz. Âdem'den veya Âdem (a.s.) ile aynı maddeden yaratıldığına şöyle işaret edilmiştir:[58]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَتَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."[59]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنْ الشَّاكِرِينَ

---

[56] Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın,* Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004, 24.
[57] Topaloğlu, *a. g. e.* , 27.
[58] Döndüren, *a.g.e.* , 13.
[59] Nisa, 4/1

“Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur.” [60]

Bu ayetlere göre, Hz. Havva, Âdem’den sonra ve onunla aynı maddeden yaratılmıştır. Bazı bilginler “…ve eşini de ondan var eden Allah’tır.” Ayetine dayanarak, Havva’nın Hz. Âdem’den, Âdem’in vücudunun bir uzvundan yaratıldığını öne sürmüşlerdir.[61]

Hz. Havva, Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Buna delil olarak, Nisa Süresinin 1. Ayeti verilmektedir. Bu ayeti kerime ve diğer ayeti kerimelerde, Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığına dair hiçbir işaret yoktur. Bu konuda kitaplarda, bazı rivayetler vardır. “ Allah, Âdem’i uykuya daldırdıktan sonra sol tarafındaki kaburgalarından birini aldı. Bu kaburganın yerini hemen et bürüdü, iyileşti. O anda Âdem uyuyordu. Allah bu kaburgadan Havva’yı yaratıncaya kadar uykusundan kalkmadı. Âdem, uykusundan kalkarak bir tarafında Havva’yı görünce, “Etim, kanım, eşim” dedi.[62]

Âyette zikredilen "Tek can"dan maksat, Süddi, Katade ve Mücahidin de açıkladıkları gibi beşerin ilk atası olan Hz. Âdem’dir. O candan yaratılan eşten maksat ise Hz. Havva’dır. Süddi diyor ki: “Âdem Cennette oturmaktaydı. Orada eşi olmaksızın yalnız başına dolaşıyordu. Bir ara uyudu. Sonra uyandı ve başucunda oturan bir kadın gördü. Allah Teâlâ o kadını Hz. Âdem’in kaburgasından yaratmıştı. Âdem ona ne olduğunu sordu. O da “Ben bir kadınım” dedi. Âdem ona: “Niçin yaratıldın?” dedi. Kadın: “Sen benimle yaşayasın diye yaratıldım.” dedi. İmam Taberi bu rivayetleri aktardıktan sonra “Bu rivayetlerin doğruluğunu Allah bilir,” diyerek rivayet hakkındaki şüphesini de belirtmiştir. [63]

---

[60] A’raf, 7/189

[61] Döndüren, *a. g. e.* , 13

[62] Ebu Ca’fer Muhammed bin Cerir, et- Taberi, (*Tefsiru’l Taberi), Camiu’l Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’an*, (Tahkik: Abdullah bin Abdul-Muhsin et-Türkî), Daru Alimi’l Kutup, Kahire, 2001, C.6, 339.

[63] Taberi, *a.g.e.* , C.6, 340-341

Mezhep İmamı, İmam Maturidi, “Te’vilatu’l-Kur’an” isimli tefsirinde Hz. Havva’nın yaratılışından bahsederken kaburga kemiğinden hiç bahsetmemiştir.[64]

Diğer bir görüşe göre Allah Teâlâ önce topraktan bir nefis (şahıs) yarattı sonra onun kaburga kemiğinden eşini yarattı; bu nefis ve eşinden de mahlûkatı yaydı, ondan sayısız oğullar ve kızlar yarattı. Ayrıca “sizi tek bir şahıstan yarattı” ifadesindeki, yaratma, Allah’ın “sizi çamurdan yarattı” ifadesindeki gibi maddi yaratma değildir. Bilakis buradaki “ondan yarattı” dan dan murat, onu kendisinden dal budak salınan bir asıl (kök) yaptı demektir. [65]

Hz. Havva’nın Âdem’den değil, onun da Âdem gibi bizzat çamurdan yaratıldığını söyleyenler de vardır. Rebi’ b. Enes, (ö. 139/756) bu görüştedir.[66] Şia imamlarından Ebu Cafer el-Bakır’dan nakledildiğine göre de, Hz. Havva, Âdem’in arta kalan çamurundan yaratılmıştır.[67]

Kadının erkeğin kaburgasından yaratıldığı meselesindeki problem, Arapçadan Farsçaya yapılan tercümeden kaynaklanmaktadır. Bu kelimenin Farsça’ya “Dende” “kaburga kemiği” şeklinde tercüme edilmesi hatalıdır. Arapça ve İbranice’de bu kelime ‘huy, tabiat’ anlamına gelmektedir. “Havva’yı (yani kadını) erkeğin tabiatından yarattık.” Çünkü kelime ‘kaburga kemiği’ manasına da gelmektedir.[68]

Kaffal’ın (Ö.365/975) ifadesine göre, ayetin anlamı, “sizden her birinizi tekbir nefisten yarattı. Ve o tek nefsin cinsinden insan olan ve insaniyette ona eşit olan bir eş yarattı” şeklindedir.[69]

Kadı Beyzavi, Havva’nın, Âdem’den yaratıldığını savunan görüşün, ayetin, “sizi bir nefisten yarattı” ifadesine daha uygun düştüğünü, zira Havva, Âdem’den

---

[64] Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed es-Semerkandi el-Maturidi, *Te’vilatu’l-Kur’an*, Darul Mizan, İstanbul, 2005, C.3, 8.

[65] Nasruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzavi, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil*, Daru’s-Sadr, 2001, C.1, 203.

[66] Beyzavi, *a.g.e.*, C.2, 2.

[67] Ebu Ali el-Fazl b. El-Hasen et-Tabersi, *Mecmau’l-Beyan*, Beyrut, trs. C.2, 9.

[68] Şeriati, *İnsan*, 16.

[69] Ahmed Mustafa el-Merağı, *Tefsiru’l Merağı*, Darul Fikr, Mısır, 1946, C. 4, 175

yaratılmamış olsaydı, insanların bir nefisten değil, iki nefisten yaratılmış olacağını, buna “min” harfinin ibtida-i gaye için olduğu söylenerek, cevap verildiğini, yani yaratma ve icadın ilki Âdem’le başlayınca, “sizi bir nefisten yarattı” demenin ancak bu şekilde doğru olacağını söylemektedir.[70]

“Havva, Âdem’in kaburgasından yaratılmıştır.” Gibi beliğ bir sözün üslubunu anlamayıp tahrif eden müfessirler dahi vehimlerini semavi kitapların naslarının önüne geçirmişlerdir. Oysa “Sizi bir tek nefisten yarattı, ondan da eşini yarattı”[71] mealindeki ayetlerin manası, “Sizin için, sizden eşler yaratması Allah’ın ayetlerindendir”[72] ayeti gibi gayet açık olduğu halde, “Ondan da eşini yarattı” ifadesini, “Eğri sol kaburgasından yarattı.” Diye tefsir edenler, gaflet üstüne gaflet etmekle kalmayıp, “Allah insanı aceleden yarattı”[73] gibi meteaddid ayetleri hafızalarından yahut mushaflarından silmişe benziyorlar. “Sizin için sizden eşler yarattı.” Ayet-i Kerimesinin anlamı ne ise, “Sizi bir nefisten, ondan da eşini yarattı,” ayetinin manası odur. “Allah insanı aceleden yarattı.” Ayeti ne demekse, “kaburgadan eşini yarattı” da o demektir.[74]

Havva’nın Âdem’den yaratılmış olması, hiçbir zaman kadının erkekten daha aşağı olmasını gerektirmez. Bilakis onunla aynı özü paylaştıkları anlamına gelir. Böylece kadın ve erkek bir bütünün bölünmüş iki parçasıdırlar. Kadının erkeğe ve erkeğin de kadına ihtiyaç duyması ve bir araya gelerek evlenmekle huzur ve sükûn bulmalarının sebebi budur.[75]

Ramazan El-Buti, Kadın’ın İslam’daki yerini önemseyerek bir eser kaleme almıştır. Bu eserinde, kadının hemen hemen her durumda, erkekle, her konuda eşit

[70] Muhyiddin Şeyh Zade, *Haşiye Muhyiddin Şeyh Zade ala Tefsiri’l-Kadı el-Beyzavi*, Hakikat Kitapevi, İstanbul, 1995, C.2, 102

[71] Nisa, 4/1

[72] Rum, 30/21

[73] Enbiya, 21/37.

[74] Musa Carullah, *Hatun*, (Haz: Mehmet Görmez), Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2000, 34.

[75] Şimşek, *a.g.e.* , 58.

olduğunu, yaşama hakkına erkek kadar sahip olduğunu, horlanıp, itilmemesi gerektiğini bizlere aktarmıştır.[76]

Tevrat'ta geçen Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmış olduğu şeklindeki anlatı, Kur'an'da mevcut değildir. Ayrıca kutsal kitaplarda yaratılış ve insanın yaratılışını anlatan kıssaların harfi olarak anlaşılması ve yorumlanmasının doğuracağı sakıncaların, sadece kadın konusuyla sınırlı olmadığı belirtilmelidir. Eğrilik söylemi ontolojik alandan ahlaki alana taşınmış olduğu belirtilmelidir. Fıtraten sorunlu olarak yaratılan kadın, bu defolu yaratılışla kulluk müsabakasına neredeyse hükmen mağlup bir statüde başlamaktadır. Eğer düzeltilemez bir eğrilik söz konusuysa, bunun sadece kadınlara özgü değil, insan türüne has bir eğrilik olması gerekir. Kur'an'a bakıldığında, fıtrat açıcından normal insan ve zaaflarından bahsedilmektedir. Eğer bir eğrilik varsa, bu insanın tabiatındadır. İnsan soyunun nankörlük, acelecilik, ihtiras vs. gibi zaafları sadece kadın cinsine özgü olmayıp, kadın erkek her iki cinste de rastlanan özelliklerdendir. Kur'an-ı Kerim'in insan tabiatıyla ilgili tarafsız yaklaşımı, nedense Hadis rivayetlerinde sadece erkekler için söz konusudur. Çünkü erkeklerin eğrilikleri konusunda mutlaka bir suskunluk söz olduğu gibi, dahası, erkek zaafları, erdemler olarak sunulmaktadır.[77]

Havva, kadınlığın belirdiği kişiliktir. Kur'an, Havva Âdem'den yaratılmıştır diyerek, kadın ve erkeğin ırksal tarihindeki birliğini ilan ediyor. Hâlbuki daha 19. Asırda bile bazı bilginlerce kadın bir ırktan, erkek diğer bir ırktan biliniyordu. En sonunda, bu konuda ihtilaf ettilerse de sonra kesinleştiler. Halen de bazıları kadının kaburga kemiklerinin erkekten bir tane daha az olduğuna inanıyorlar. Hâlbuki erkeğin bir kaburga kemiğinin eksik olması gerekirdi. Çünkü ondan kadın

---

[76] Muhammed Said Ramazan, El-Buti, *El-Mer'etü Beyne Tuğyan'in-Nizami'l- Ğarbiyyi ve Letaifi't-Teşrii'r-Rabbaniyyi,* Daru'l Fikr, Beyrut, 1996, 11-15.

[77] A. Hadi Adanalı, *İslamiyat Dergisi,* Kitap Değerlendirmesi, Önder Matb. , Ankara, C.3, Sayı: 2, 192.

yaratılmıştır. Ama Kur'an, bu itikatların aksine kadın ve erkeğin eşit olduğunu ilan ediyor. Her ikisi aynı ölçüde insandır.[78]

İslam literatüründe kadın, erkeğin ruhunun da kendisinden bir parça olduğu "tür" den insani bir ruha sahip, bir varlıktır. Şu halde o; esas, köken ve son merhalede tam bir bütünlük; insanlık bünyesinde tam bir eşitliktir. Direkt olarak bu bünyeyle ve varlıkla ilgili hakların tümü, bu kökendeki birlik ve eşitliğe terettüp eder. Kan, namus, mal, saygınlık ve dokunulmazlığı; yüzüne karşı yahut gıyabında alay edilerek veya gizli yönlerini araştırarak, insan haysiyet ve şerefini zedeleyecek davranışların yasaklığı… Evet, bütün bunlar, iki cins arası herhangi bir ayırıma gidilmeksizin kadına ve erkeğe de verilmiş müşterek haklardır.[79]

Havva kadınlığın belirdiği kişiliktir. Kur'an, Havva Âdem'den yaratılmıştır diyerek, kadın ve erkeğin ırksal tarihindeki birliğini ilan ediyor. Hâlbuki daha 19. asırda bile bazı bilginlerce kadın bir ırktan, erkek diğer bir ırktan biliniyordu. En sonunda, bu konuda ihtilaf ettilerse de, sonra kesinleştiler. Halen de bazıları, kadının kaburga kemiklerinin erkekten bir tane daha az olduğuna inanırlar. Hâlbuki erkeğin bir kaburga kemiğinin eksik olması gerekirdi. Çünkü ondan kadın yaratılmıştı. Ama Kur'an bu itikatların aksine kadın ve erkeğin eşit bir ırk ve fıtrattan olduğunu ilan ediyor. Her ikisi de aynı ölçü de insandır. Bu eşitlikten maksat, sosyal şartların ve sosyal anlayışlardaki çeşitliliğin eşit kılınması değil. Irksal eşitlik ve ırksal beraberliktir.[80]

Kur'an'da, kadının yaratılışıyla ilgili olan ayetleri sıralamak ve bu ayetlerin tefsirine yer vermek istiyoruz:

---

[78] Şeriati, *İnsan Olmak*, 26-27

[79] Kutup, *Kadın ve Aile*, 22.

[80] Ali Şeriati, *Dinler Tarihi*, (Çev: Erdoğan Vatansever), Seçkin Kitaplar Yayıncılık, İstanbul, Tsz., 219

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَتَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.” [81]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنْ الشَّاكِرِينَ

“Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler.” [82]

Çoğu müfessirler, Nisa süresinin 1. Ayetinin tefsirinde “Allah, Havva’yı, Âdem’in uykuda iken sol kaburga kemiğinden yarattı”[83] şeklinde gelen bazı rivayetlere yer verirler.

Havva, Âdem’in neresinden yaratılmıştır? Sorusuna cevap olarak, Kur’an-ı Kerim’de, bu konuda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak Buhari’nin naklettiği bir hadiste, Havva’nın, Âdem’in eğe kemiğinden yaratıldığı ifade edilmektedir. Havva, Âdem’den yaratılmışsa şurasından veya burasından yaratılması haddizatında o kadar önemli değildir. Ancak nereden yaratıldığına bir anlam yüklenmişse, işte o zaman nereden yaratıldığı elbette önem arz eder.[84]

---

[81] Nisa, 4/1

[82] A’raf, 7/189

[83] İsmail Hakkı Bursevi, *Tefsiru Ruhi’l-Beyan*, (Terc: Ali Hüsrevoğlu vdğ.), Erkam Yay., İstanbul, 2005, 490-492.

[84] Şimşek, *a. g. e.* , 58-59.

Allah (c.c), Âdem (a.s.)’i müstakil olarak, insan olmak üzere topraktan yaratmış, ona ruh üflemiş, onu bağımsız, hayat sahibi nice üstün vasıflarla vasıflanmış olarak varlık sahnesine getirmiştir. Sonrada Hz. Âdem uyku halinde iken, onun sol eğe kemiğinden alarak onun bir eşi, bir hayat arkadaşı olmak üzere Hz. Havva’yı yaratmıştır.[85]

İsrailiyat ve Yahudi kültüründen kaynaklanan rivayetlerden bazıları şunlardır:

Suddi’den (ö. 127/744) şöyle uzun bir rivayet nakledilir. “Âdem cennete yerleştirildi, orada tek başına dolaşıyordu, kendisiyle huzur bulacağı bir eşi yoktu. Bir defasında uykuya daldı. Uyandığında yanı başında bir kadın gördü. Allah (c.c.) onu Âdem (a.s)’in kaburgasından yarattı. Âdem (a.s.): Kimsin? Diye sordu. Bir kadın diye cevap verdi. Âdem (a.s) niçin yaratıldın? Diye sordu. Kadın: Benimle huzur bulasın, diye cevap verdi.” İbn İshak, (ö.151/768), Abdullah ibn Abbas (ö.68/687) ve diğer bazılarının kanalıyla, Ehli Kitap olan Tevrat ehlinden ve diğer bazı ilim erbabından şu rivayetleri nakleder: “Âdem (a.s) uykuya daldı. Sonra Allah (c.c.) onun sol kaburgalarından birini aldı ve hemen yerini onardı. Âdem uyumakta iken, Allah eşini Havva’yı yaratıncaya kadar, uykusundan hiç kımıldamadı. Âdem onunla huzur bulsun diye onu kadın olarak yarattı; uykudan uyanınca hareket etti, Havva’yı yanında gördü. İddia edildiğine göre “Etim, kanım, eşimsin”dedi ve onunla huzur buldu” [86]

Bu hususta İbn Kesir ilgili Hadisi zikrederek, “Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in sol kaburga kemiğinden yaratıldığını uyandığında yanında Havva’yı gördüğünü şaşırdığını”[87] ifade etmektedir. İlgili hadis, hadis kitaplarında şu satırlarla yer almaktadır:

---

[85] Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yay. , tsz., C.2, 540

[86] Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, Rağbet Yay. , İstanbul, 2001, 210

[87] İsmail b. Ömer Ebu’l Fida İbn Kesir, *Tefsiru’l Kur’ani’l Azim*, Daru’l Hadis, Kahire, 2003, C. 2, 551- 552.

“Kadınlar hakkında hayrı tavsiye ediniz. Çünkü kadın, eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğrisi, baş tarafıdır. Onu doğrultmaya çalışırsan kırarsın, hali üzere bırakırsan öyle eğri kalır. Kadınlar hakkında hayır tavsiye edin(onlara karşı iyi davranın)”[88]

Bu hadisten, Hz. Âdem’in karısı Havva’nın Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı manası anlaşılmıştır. Oysa bu kadınların hassas ruhi durumunu belirten mecazi bir ifade olabilir. Abdu’r-Rauf el- Munavi de bu manayı anlamış ve Havva’nın Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşünü “kıle” söylenir, kelimesiyle kaydederek, bunun zayıflığını belirtmiştir.[89]

“Ayetteki nefis, Hz. Âdem’i değil, insanın aslı olan ilk canlıyı kastetmektedir. Nefis kelimesi, ruh ve insanın kendisi anlamına gelir. Burada kastedilen nefsin Hz. Âdem olduğunda bilginlerin ittifakı vardır. Nisa Süresi 1. Ayetine göre, yüce Allah, bütün insanları, erkekleri ve kadınları, bir tek nefisten yani, Hz. Âdem’den yaratmıştır. Bütün insanlar, bil kuvve Âdem’de mevcut idi. Eşi de onun vücudunda idi. Sonra ondan ayrı bir vücut olarak yaratılan eşiyle o ilk insanın birleşiminden, doğum yoluyla erkekler ve kadınlar yaratıldı.[90]

A’raf Süresinin 189. Ayetinin tefsirinde Süleyman Ateş, şu cümleleri zikrediyor: “Bu ayetlerde yüce Allah, önce insanları bir tek nefisten yani bir tek candan yarattığına, o tek canın eşini de kendisinden yarattığına işaretle, Allah’ın ince hikmetini büyük kudretini düşünmeğe sevk ediyor. Bu manaya göre insanın temeli olan tek canın eşi de kendisinden yaratılmış, ondan sonra da insanın ikili (cinsel) üreme safhası başlamıştır. Burada kasıt insan cinsidir, yoksa nefsin bizzat kendisi

---

[88] Muhammed b. İsmail Ebu Abdillah El- Buhari, *el- Camiu’s- Sahih*, İstanbul, 1981, Nikâh, 79-80.

[89] Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, C.2, 189, (Feyzu’l Kadir, 1/501’den naklen.)

[90] Ateş, *a.g.e.* , C. 2, 188.

değildir. Bu manaya göre, nefsin eşi, kendisinden değil, fakat kendi cinsinden yaratılmıştır, kendisi gibi insan yapılmıştır.[91]

Sait Havva, Nisa Süresinin 1. Ayetiyle ilgili olarak diğer müfessirlerden de alıntı yaparak şunları zikrediyor: "Allah bizleri bir tek candan yaratmış o da Hz. Âdem'dir. O'ndan da eşi Havva'yı yaratmıştır. Hz. Âdem uykuda iken, sırt tarafından sol kaburga kemiğinden Hz. Havva yaratılmıştır. İlgili hadis bunun delilidir. "Yüce Allah, Âdem (a.s)'i nasıl topraktan yaratmışsa Hz. Havva'yı da aynen topraktan yaratmaya kadirdir. Yüce Allah, bununla bir canlıdan bir başka canlıyı doğum yolunun dışında da yaratmaya kadir olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim O, bir cansızdan da bir canlıyı yaratmaya kadirdir. Şayet topraktan yaratma kudreti faydasızdır, diye başka şeylerden de yaratmayı engelleyecek olsaydı, bütün herkesin herhangi bir vasıta olmaksızın topraktan yaratılması gerekirdi. Ancak şanı yüce Allah, Hz. Âdem'i topraktan yaratmaya kadir olduğu gibi, insanların diğer fertlerini de ondan yaratmaya kadirdir." [92]

Taberi ise, Nisa Süresi 1. Ayetinin tefsirinde Hz. Havva'nın yaratılışıyla ilgili olarak şunları zikrediyor. "O sizi, tek bir can olan Âdem'den yarattı. Onun kaburgalarının birinden de eşi Havva'yı yarattı. O ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar meydana getirip dünyaya yaydı. Ayette zikredilen "Tek can"dan maksat, Süddi, Katade ve Mücahid'in de açıkladıkları gibi beşerin ilk atası olan Hz. Âdem'dir. O candan yaratılan eşten maksat ise Hz. Havva'dır. Taberi diyor ki: "Allah bu Ayet-i Kerime'de, bütün insanları tek bir kişiden yaratanın, yalnızca kendisi olduğunu beyan etmiş ve insanlara ilk yaratılışlarını hatırlatmıştır. Süddi diyor ki: "Âdem Cennette oturmaktaydı. Orada eşi olmaksızın yalnız başına dolaşıyordu. Bir ara uyudu. Sonra uyandı ve başucunda oturan bir kadın gördü. Allah Teâlâ o kadını Hz. Âdemin kaburgasından yaratmıştı. Âdem ona ne olduğunu sordu.

---

[91] Ateş, *a.g.e.* , C.3, 429-430.
[92] Havva, *a.g.e.* , C.3, 19-21.

O da "Ben bir kadınım" dedi. Âdem ona: “Niçin yaratıldın?” dedi. Kadın: “Sen benimle yaşayasın diye yaratıldım.” dedi.[93]

Nisa Sûresi 1. ayetini, Âdem ve Havva'nın yaratılması çerçevesinde değil; bu ayetlerde vurgulanan tema çerçevesinde yorumlamanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Yani ayetin giriş kısmı, erkeğiyle kadınıyla bütün insanlığın, ilâhî bir lütuf olarak aynı cinsten geldiği; böylece uyum içerisinde hayatlarını sürdürdükleri anlatılmaktadır. Ondan sonraki bölümlerinin ise, aynı özden gelmeleri sebebiyle, insanların hem akrabalık bağlarını, hem de insanlara dönük iyilik ve hayır duygularını geliştirip kuvvetlendirmeye yönelik bir temayı işlediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Nisa Sûresi 1. ayetinin, konu itibarıyla A’raf Sûresi 189. ayetiyle paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır. Fakat A’raf Süresindeki ayetin devamında ifade edilen konular, bu ayetin özelde Âdem ve Havva ile ilgili olarak değil de, umûmî manada yorumlanabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Şöyle ki, A’raf Sûresinde geçen ayetlerin girişi, Nisa Sûresinde yer alan ayetle aynı temayı İşlemektedir. “O'dur ki sizi bir tek nefisten yarattı, gönlü ısınsın diye ondan eşini var etti.” Aynı ayetin devamında ise, eşlerin birleşmesi ve kadının hamile kalmasından, bilahare kusursuz bir çocuğa sahip olabilmek için Allah'a yalvarmalarından söz edilmektedir. “...Eşi ile birleşince eşi hafif bir yük yüklendi. Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenler den olacağız, diye dua ettiler...” Fakat aynı konunun devamı mahiyetinde gelen bir sonraki ayeti okuduğumuzda, bu eşlerin, salih evladı kendilerine lutfeden Allah'a şirk koşmalarından söz edilmektedir. “Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince kendilerine verdiği bu çocuk hakkında Allah'a ortaklar koştular. Bu durum bizleri, Nisa ve A’raf Sûresinde ilgili ayetlerde geçen ifadeleri Âdem ve Havva'ya tahsis etmeksizin, umumi manada, insan cinsinin erkeğiyle kadınıyla aynı mahiyetten yaratıldıkları tefsirini de yapabileceğimiz sonucuna götürmektedir. Zira Âdem ile Havva'nın A’raf Süresindeki ayetin ortaya koyduğu şekilde Allah'a isyan etmeleri ve şirke düşmeleri mümkün değildir. Nitekim ayette söz konusu edilen şahısların Yahudi, Hıristiyan yahut da müşrikler olduğu şeklinde görüşler ileri sürülmüştür. Bu

[93] Taberi, *a.g.e.* , C.6, 339-340

itibarla, daha Önce de işaret ettiğimiz gibi, burada zikredilen ayetlerin umumi manada alınarak, insan cinsinin erkeğiyle kadınıyla aynı mahiyetten yaratıldıkları şeklinde tefsir edilmeleri de mümkün gözükmektedir.[94]

Ali Şeriati, kitabında Nietzsche'den alıntı yaparak şöyle diyor: "Nietzsche gibi bir adam bile şunları söylüyor: "Kadın bir varlıktan erkek bir varlıktan yaratılmıştır. Daha sonra bunlar, aralarında benzeşim geçirmişlerdir. Tarih boyunca birbirlerine karışmışlardır." Yani bu ikisi köken olarak iki ayrı kökten gelmiş olarak kabul edilmişlerdir ve yaklaşık olarak bunların tek bir kökenden geldiğine inanan bütün bilim adamları ve filozoflar bile her zaman kadının tabiatını aşağılamak, erkeğin tabiatını ise yüceltmek temayülündedirler. Kur'an'da ise Allah, "Havva'yı erkek (Âdem)'in tabiatından yarattık" buyurmaktadır. Yani kadın ve erkek bir mayadan ve ortak bir tabiatla yaratılmışlardır.[95]

A'raf Süresi'nin 189. Ayeti ile Nisa Süresi'nin 1.ayeti, muhteva olarak aynı olmakla beraber, Kur'an'da süre sıralamasında Nisa Süresi daha önce geldiği için ilk insanın yaratılışı ile ilgili açıklamalar genelde hep Nisa süresi 1. Ayetinin tefsirinde yapılmıştır.[96]

İnsanın ilk yaratılışı ve bu esnada geçirilen aşamalar, neslin üreme şekli ve çocuğun ana rahminde geçirdiği evreler gibi, Kur'an'da insanın yaratılışını konu alan pek çok ayet mevcuttur. Müfessirler, genelde bir ayeti yorumlarken, onu açıklayan başka ayet varsa önce onunla, yoksa Hadis ya da Sünnetle yorumlama metodunu benimserler.

Bizler de bu bağlamda Nisa süresi 1. Ayetinin tefsirlerini öncelikle inceleyelim:

Konumuzla birinci derecede ilgili ayetin mealini tekrar görelim:

---

[94] İbrahim H. Karslı, *Kur'an Yorumlarında Kadın*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003, 77-83.

[95] Şerati, *İnsan*, 16-17

[96] Ağırman, *a.g.e.* ,201.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir” [97]

Beyzavi, ilgili tefsirinde “Hz. Havva’nın, Âdem (a.s)’in kaburga kemiklerinin birinden yaratıldığını, dolayısıyla insanların bir tek nefisten yaratıldığını” [98] ifade etmektedir.

Nesefi ise, kadının yaratılışıyla ilgili, Nisa Süresinin 1. Ayetinin tefsirinde şu cümleleri zikrediyor: “Ey insanlar! Ey Âdemoğulları! Sizi bir tek candan yaratan bir tek asıldan ki bu tek can ise babanız Âdem (a.s)’dir ve ondan da kendi eşini yaratan ve bu ikisinden -Âdem ile Havva’dan- birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. “Bir tek candan onu var etti. Ve ondan onun eşini (zevcesini) yarattı.” Mana şöyledir: “İşte nitelikleri (özellikleri) şunlar olan bir tek candan sizi üretip çoğalttı, dallandırıp budaklandırdı. Bu özellik ise, Allah onu topraktan var etti, onun eşi Havva’yı ise onun kaburga kemiklerinden birinden yarattı. Bu iki tür cinsten erkekler ve kadınlar olarak birçok kimseleri çoğaltıp yaydı. Burada o nefsi ya da canı bir vasıfla nitelemiştir ki, bu o şeyden onların yaratılışlarını bir bakıma açıklama ve detaydır. “Ey insanlar!” diye olan hitap veya sesleniş ise, kendilerine Allah Rasülü Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamber olarak gönderildiği kimselerdir. Bunun manası ise şöyledir: “Sizi Âdem’in kendisinden, o nefisten (candan) de anneniz Havva’yı yarattı. Bu ikisinden de sayısız erkek ve kadınları, sizin dışınızda geçen sayısız ümmetleri yaydı” [99]

---

[97] Nisa, 4/1

[98] Beyzavi, *a.g.e.* , C.1, 203

[99] Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Ebu’l Berekat en- Nesefi, *Medarikü’t-Tenzil ve Hakaiku’t-Te’vil*, Daru Kütübü’l İlmiyye, Beyrut, 2001, C.1,229.

“Havva'nın yani ilk anamızın erkekten yaratılması da yine ayrı bir ilâhî kanunla gerçekleşmiştir. Çünkü bizim bildiğimiz kanunlar üremeyle, kalıtımın kalıplarıyla ilgilidir. Döllenmiş yumurta hücresi kendine benzer iki hücre meydana getirmek üzere faaliyete geçer ve böylece geometrik diziye uygun bir çoğalma olur. Görülüyor ki Havva (ilk kadın) bu ölçüde vücut bulmamış, bizim bilmediğimiz ilâhî emirle Âdem’den meydana gelmiştir.

Ama bunun aksi neden olmamış, yani önce kadın, sonra erkek yaratılmamıştır? Gerçi böyle olması insan mantığına daha uygun gelmektedir; önce dişinin sonra da erkeğin yaratılması bir bakıma üreme kanununa daha yakın bir anlam taşır. Ama hakikat öyle değildir. İlâhî irâde hayatın ağır yükünü taşıyacak ve yeryüzünde Allah'a halîfe olacak, Allah adına konuşup hüküm verecek erkeği asıl yapmıştır. Kadına saygınlık, merhamet, şefkat, nezaket ve nezahet isteyen annelik vasfını lütfederek onu ağır bir yükün üzücü ve ezici baskısından korumuştur. Bunun içindir ki, çocuk babasını temsil eder, onun soyadını alır. Çünkü aile ve sosyal yapı da bunu böyle istemekte; İnsanlar tarafından hazırlanan kanunlar da bu fıtrata ister istemez uyulmaktadır.

Neden Havva da Âdem Gibi Çamurdan Yaratılmamıştır?

Bu sorunun cevabını doyurucu ölçü ve anlamda Şeyh Muhyiddin Arabî vermiştir; özetle diyor ki:

“Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı. Bu onun suretinde tecelli etti, demektir. Allah ise bir surette ancak bir defa tecelli eder, ikinci bir tecellisi olmaz. Bu sebeple Havva'yı Âdem'den, adam suretinde meydana getirdi. O bakımdan erkek, kadını, ona baş olma derecesinde sever. Kadın ise erkeği, parçanın bütüne bağlılığı ölçü ve mânasında sever, vatanına olan bağlılığı ölçüsünde ilgi duyar. Çünkü erkek kadının asıl vatanı sayılır.[100]

Elmalılı, Nisa Süresi’nin 1. Ayetini şu cümlelerle izah ediyor: “Gözlem ve deneyle biliniyor ki, bir babadan erkek çocuk olabildiği gibi dişi de olabilir. Hâlbuki

[100] Yıldırım, *a.g.e.* , C.3, 1202.

yaratıcı kuvvet, eşyanın tabiatında olsaydı; ne topraktan insan meydana çıkabilirdi, ne de bir erkekten bir kız çocuk olabilirdi. Çünkü tabiat, düzenli ve uyumlu demek değil ise hiçbir şey değildir. Hâlbuki ne erkek dişinin bir uyumu, ne de dişi erkeğin bir uyumudur. Hiç kimse erkeğe dişi, dişiye erkek diyemez. Bunlar, iki çeneliler gibi bir kökten yarılmış, özellikleri ayrı, vazifeleri birbirini tamamlayıcı değişik tabiatlı bir çifttirler. Ve aynı zamanda bir kökün değişik çeşitleridirler. Bundan dolayı, diğer arızalardan soyutlanarak, yalnız fen ve ilim tabiatı adına düşünen ve konuşan tabiat ilimleri bilginleri de tam olarak itiraf ediyorlar ki; her şeyi sırf tabiata isnat etmek iddiası ile eşyanın çeşitliliğinin sebebini açıklamak mümkün değildir. Ve yaratıcı kuvvet, tabiatın üstünde terbiye ile ilgili bir etki yapan ve eserlerini yaratmak ve seçmekle meydana getiren yüce bir Rab'dir. O halde tam manasıyla tabiat yoktur. Ve tabiat fikri, ilmî bir prensip olamaz. Çünkü bugün kabul edilen bir tabiat, yarın değişik şekillere girebilir. Ve onun içindir ki, sırf ilmî bir mukayese her zaman için ilmin ölçüsü olamıyor. Olayların meydana gelişi akılları durduruyor. Çünkü İblis de "Ben ondan (Hz. Âdem'den) daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın. Onu ise balçıktan yarattın."[101] Diye ateşin tabiatına göre yaptığı mukayese ile aldanmıştır. Gerçekten iş tabiatta olsaydı, akla göre tabiat hiçbir zaman erkekten dişi, dişiden erkek çıkma sonucuna varmazdı. Gerçek durum ise böyle değildir. Bütün insanlığın yaratılışının başlangıcına çıkıldığı zaman ise mesele daha fazla açığa çıkmaktadır. Akıllar, etkinin başlangıç noktasını ne kendilerinde ne de eşyanın tabiatında görmemelidir. Hepsinin üstünde yaratıcı Allah Teâlâ'da görmelidir. O Yüce yaratıcı ki bir kişiden eşini de yaratmak şeklinde ilâhî kuvvetini gösterdi ve bu ikisinden birçok erkekler ve kadınları yeryüzüne yaydı. Ve bugün var olan insanlar böyle meydana geldi. Bundan dolayı hiç yokken topraktan seçmek suretiyle insan yaratan ve o insandan eşini yaratan ve iki insandan, birbirlerinden doğmaları suretiyle erkek dişi birçok çocuklar ve torunlar yaratıp dünyaya yayan yüce yaratıcının ilâhlığının, bir şahıstan ordular, milletler yetiştirebildiğini bilmeli ve ona göre tam bir iman ile vazifesini yerine getirmeli, Allah yolunda hiç bir fedakârlıktan çekinmemeli ve evlenme kuralına uymakla nüfusun çoğalmasına önem vermeli ve bunların ilâhî bir terbiye ile yetişmesine çok dikkat etmeli ve evlenmeye sevk eden, yaratılıştan gelen

---

[101] Sâd, 38/76.

meyilleri, kötüye kullanmaktan sakınmalıdır. İşte bu şekilde bugünkü bir kaç insan yarın dünyaları fetheden ve İslâmiyeti yükselten büyük bir ümmet olabilir. Ve ahirette en büyük mutluluğu elde eder. Bu gerçekten dolayıdır ki, Allah'ın elçisi şöyle buyurmuştur: “Evleniniz ki üreyip çoğalasınız. Çünkü ben kıyamet günü düşük çocuk bile olsa diğer ümmetlere karşı sizinle iftihar ederim.”

Bu bir kişiden maksat, Hz. Âdem, eşinden maksat da Hz. Havva olduğunda fikir ve görüş birliği vardır. Hz. Âdem “Şüphesiz Allah Âdem'i seçerek üstün kıldı”[102] Ve “Allah Âdemi topraktan yarattı. Sonra ona ‘ol’ dedi ve o da oluverdi” [103] ayetlerinden anlaşıldığı üzere, topraktan seçilerek yaratılmıştır. Hz. Havva da, Âdem'in kendisinden ayrılarak yaratılmıştır. Bu mânâ hadislerde “Havva, Âdem'in bir kaburga kemiğinden yaratıldı” diye nakledilmiştir ki, bir yarılma mânâsına gelir. Ve bu mânâ eşlik ilişkisinin temeli demektir. Bir sahih hadiste, “Kadın bir kaburga kemiği gibidir. Kadın bir kaburga kemiğinden, bir eğri kaburga kemiğinden yaratıldı, onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın, kırılması da boşanmasıdır.” buyrulmuştur.

Burada eğri kaburga kemiği, bu yarılmaya işaret etmekle beraber erkekle kadın arasındaki tabiat uyumsuzluğuna ve kadınların erkekleştirilmeye kalkışılması, onları kırıp atmak demek olduğuna dair uyarıyı içeren bir misaldir. Bundan başka bu kısımlara ayrılmanın, cennetteki yaratılış başlangıcında meydana geldiği de hadislerde yer almıştır. “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın.” [104] âyeti de buna delalet etmekte bulunmuş olduğundan cennetten yeryüzüne atılmaları, yani dünyaya gelişleri, bu dallanmadan sonra demek olur. Bununla birlikte şunu da hatırlatalım ki bir can Âdem, eşi de Havva olduğunda şüphe olmamakla âyet bunu genel bir mânâ ile anlatmıştır. Çünkü âyet, bu anlamı, sırf haber olarak değil, Allah'ın kuvvetinin delili olmak üzere şimdiki zamanda bilinen ve görünen yaratılışın meydana gelişini delil göstererek anlattığına göre işin başında şöyle ilmî bir tanıtımı kapsamaktadır: Görülüyor ki bugün var olan insanların hepsinin yaratılışı önce birer babadan başlıyor. Anneler, aşılamayı babalardan alıyor. Fakat hayret edilecek şey odur ki

[102] Âli İmran, 3/33.
[103] Âli imran, 3/59.
[104] Bakara, 2/35; A'raf, 7/19

erkek olan babadan gelen çocuklar hep erkek olmuyor. Bunda tabiatın uyum kuralı vuku bulmuyor. Bilakis erkek cinsinin eşi olan dişi cinsi de tabiata aykırı olarak erkekten yaratılıyor. Ve erkekle dişinin evlenmesinden bu sayede erkek ve kadın birçok çocuklar meydana geliyor. Ve bu şekilde dünkü bir Âdem, bir müddet sonra büyük bir ailenin, bir kabilenin, bir ırkın babası oluyor, babalar kadınsız çocuk yapamıyorlar. Fakat bu hususta aşılamayı yapan erkek ve alan kadın olmasından dolayı erkek önce, kadın sonra geliyor. Bundan dolayı erkeklerin kadınlardan dallanması (ayrılması) da beklenilmeyen bir iş olmakla beraber daha önce hepsi erkekten dallanıyor, türemenin başlangıcı erkek oluyor. Şu halde genel olarak erkek cinsi ile genel olarak kadın cinsi karşılaştırılarak üzerinde düşünüldüğü zaman; insanlığın yaratılışının her kuşağındaki başlangıcına göre erkek birinci, kadın ikinci temel bulunduğundan dolayı, her şeyden önce kadının her zaman erkekten ayrılmış olduğu bir analiz şeklinde meydana çıkıyor. Bundan dolayı şimdiki zamandan başlangıca göz atıldığı zaman, türemenin ikiden dört ve dörtten sekiz gibi bir matematiksel oran takip etmesinden dolayı bugünkü milyarlarca insanların kökü ele alınınca matematiksel bir şekilde sabit olur ki, insanlığın başlangıcı, Âdem ve Havva diye anılan bir çifte, yani bir erkekle bir kadına döner. Ve bunlar arasında kök birliğini ifade eden bir nefis ilişkisi vardır. Ve bu ilişkide erkek öncedir, kadın ondan sonradır. Ve bundan dolayı o kadın, erkeğin canından ayrılmıştır, onun ruhundan kopmuştur. Ancak bu dallanmada hayret uyandıran durum, daha fazladır. Çünkü artık zaruri olarak onlardan önce anne ve babaları yoktur ve o kadının o erkekten ayrılması da bir evlat ayrılması gibi değildir. İki cinsi taşıyan bir kök dalından çatallanan ve ileride birbirleriyle karşılaşmak üzere karşılıklı bir çekim besleyen ve tek bir gayeye hizmet eden değişik özellikli etkileyici ve bu etkiyi kabul edici bir çift küçük yaprakçığın ayrılması gibidir. Bu ise topraktan insanı seçmek gibi bizzat Allah'ın yaratması ile açıklanır. Gösterilen bu delilin tamam olması için, dünyanın sonradan yaratılmış olduğu düşüncesini unutmamak gerekir ki, bu konu daha önce açıklanmıştı. İşte âyet-i kerime, Âdem ve Havva'nın yaratılışını haber verirken şimdiki zamandan geçmişe giden böyle bir delil ile sonuca varmayı da kapsayan bir beyan üslubu ile anlatmıştır.[105]

---

[105] Yazır, *a.g.e.* C.2, 498-500.

Fahruddin Razi, Hz. Havva’nın Hz. Âdem’den yaratıldığı hususunda, iki görüş olduğunu ifade etmektedir.

“Birinci görüş: Bu, ekseri âlimlerin kabul ettiği görüştür. Buna göre, Allah Teâlâ Hz. Âdem’i yaratınca, O'nu bir süre uyuttu. Sonra da, O'nun sol kaburgalarının birinden Hz. Havva'yı yarattı. Hz. Âdem uyandığında onu gördü, ona meyledip, onunla ünsiyet kurdu. Çünkü o, Hz. Âdem’in bedeninin bir parçasından yaratılmıştı. Âlimler bu görüşlerine Hz. Peygamber'in, “Kadın eğri bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan onu kırarsın. Onu eğri olarak bırakırsan ondan istifade edersin.” hadisidir.

İkinci görüş: Bu, Ebu Müslim el-İsfehânî’nin görüşüdür. Buna göre Hak Teâlâ'nın, buyruğundan murat, “Onun cinsinden, onu insan cinsinden, onun zevcesini yarattı” manasıdır. Bu, Hak Teâlâ'nın “Allah sizin için, kendinizden zevceler yaptı”[106] “Allah, onlara kendilerinden bir peygamber gönderdiği için...”[107] Ve “Andolsun, size kendinizden Öyle bir peygamber gelmiştir ki...”[108] Ayetlerinde olduğu gibidir. Kâdi birinci görüşün daha kuvvetli olduğunu söylemiştir. Çünkü ancak bu durumda, âyetteki “Sizi bir tek candan yarattı” ifâdesi, yerinde olmuş olur. Zira şayet Hz. Havva da yoktan yaratılmış olsaydı, o zaman insan soyu bir candan değil iki candan (nefisten) yaratılmış olurlardı.

Kâdî'nin bu görüşüne şu şekilde cevap verilir. Âyetteki ‘bir kişiden’ sözünün başındaki ‘min’, ibtidâ-i gaye içindir. Yaratmanın ve yoktan var etmenin başlangıcı, bu tek can olan Hz. Âdem olunca, "sizi bir tek candan yarattı" denilmesi yerinde olur. Yine Allah, Hz. Âdem’i topraktan yaratmaya kadir olduğu sabit olduğuna göre, Hz. Havva'yı da topraktan yaratmaya kadirdir. Durum böyle olunca, Hz. Havva'yı, Hz. Âdem’in bir kaburgasından yaratmasının manası nedir?" İbn Abbas (r.a) şöyle

---

[106] Nahl, 16/72
[107] Âl-i İmran, 3/164
[108] Tevbe, 9/128.

demektedir: Hz. Âdem'e, "Âdem" ismi verilmiştir. Zira Allah onu, yeryüzünün kızıl, siyah güzel ve çirkin topraklarından yaratmıştır. İşte bu sebepten ötürü, onun çocukları arasında kızıl derili, siyah derili, güzel ve çirkin olanlar vardır. Onun hanımı da "Havva" diye adlandırılmıştır. Çünkü o Hz. Âdem'in kaburgalarının birinden yaratılmıştır. Demek ki o, canlı (hayy) olan bir şeyden yaratılmış ve ona nispetle de "Havva" diye adlandırılmıştır."[109]

Keşşaf sahibi, Zemahşeri de kadının yaratılışıyla ilgili olarak şu cümleleri zikrediyor: "Tek nefisten yaratılmadan maksadın, bir asıldan geldiğimiz anlamında olan babamız olan Hz. Âdem'in nefsidir. Ayrıca Zemahşeri, "Âdem'in topraktan, Havva'nın da onun kaburgasından yaratıldığını" ifade etmektedir.[110]

Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'den değil, onunda bizzat çamurdan yaratıldığını söyleyenler de vardır. Rebi' b. Enes, bu görüştedir. Şia imamlardan Ebu Ca'fer el-Bakır'dan nakledildiğine göre de Hz. Havva, Hz. Âdem'in arta kalan çamurundan yaratılmıştır.[111]

Muhammed Esed ise, Nisa süresinin 1. Ayetinde yer alan "nefs" kavramıyla ilgili olarak, şu ifadelere, tefsirinde yer veriyor: " Klasik müfessirlerin çoğu, nefs terimine yüklenen pek çok anlam içerisinden, can, ruh, akıl, canlı varlık, canlı, insan, şahıs, kimlik (şahsî kimlik anlamında), insanlık, hayat özü, temel ilke ve diğerleri "insan"ı tercih ederler ve bu terim ile burada Hz. Âdem'in kastedildiğini kabul ederler. Ama Muhammed Abduh bu yorumu reddeder ve onun yerine, insan soyunun ortak kökenini ve kardeşliğini vurguladığı için (ki yukarıdaki ayetin amacı da budur) "insanlık" karşılığını tercih eder; ayrıca bunu Hz. Âdem ile Havva'nın yaratılması

---

[109] Razi, *a.g.e.* , C.7, 310-311.

[110] Ebu'l Kasım Mahmud b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Hakaikı Ğavamidi't-Tenzil ve Uyuni'l- Ekavil-i fi Vucuhi't-Te'vil*, Daru Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 2006, C.1, 451.

[111] Ağırman, *a.g.e.* , 211 (Ebu Ali el-Fazl b. Hasen et- Tabersi, *Mecmeu'l-Beyan*, Beyrut, trs., II, (2.kısım) 9' dan naklen)

konusundaki Kitâb-ı Mukaddes'in tasvirlerine yersiz şekilde bağlamaz. Nefs'i bu bağlamda "canlı" olarak çevirmemin mantığı da aynıdır. Zevcehâ ("eşi") ifadesine gelince, zevc ("bir çift", "çiftten biri" veya "bir eş") terimi, canlı varlıklarla ilgili olarak bir çiftin veya bir ikilinin hem erkek hem de dişi tarafı için kullanıldığından, insanlarla ilgili olarak da hem kadının eşini (kocasını), hem de kocanın eşini (karısını) ifade eder. Râzî'nin naklettiğine göre, Ebû Müslim "Ondan (minhâ) eşini yarattı" ibaresini, "Onun kendi cinsinden (min cinsihâ) eşini (karşı cinsini) yarattı" anlamında yorumlar ve böylece Muhammed Abduh'un yukarıda işaret edilen görüşünü destekler. Minhâ'nın lâfzen, "ondan" şeklinde çevrilmesi, metin ile uyumlu olarak, her iki cinsin "bir tek canlıdan" türetildiği biyolojik gerçeğini yansıtır.[112]

Süleyman Ateş, insanın ilk yaratılışı çerçevesinde, kadının yaratılışını bilimsel olarak şu şekilde izah ediyor: "Allah'ın bütün insanları, erkekleri ve kadınları bir tek nefisten, yani Hz. Âdem'den yarattığını, bütün insanların bil kuvve Âdem'de mevcut olduğu gibi eşinin de onun vücudunda mevcut olduğunu, sonra ondan ayrı bir vücut olarak yaratıldığını, daha sonra eşiyle o ilk insanın birleşiminden doğum yoluyla erkekler ve kadınlar yaratıldığını belirtmektedir.[113]

Mevdudi Nisa Süresi'nin 1. Ayetini şu şekilde yorumluyor: " İlk önce bir tek insan yaratılmış ve bütün insanlık da ondan türetilip yeryüzüne yayılmıştır. Bu nedenle akrabalık bağlarına ve haklarına dikkat edilmelidir. Kur'an'ın bir başka suresinden de Hz. Âdem'in "bir tek nefis" olduğunu öğreniyoruz. O bütün insanların kendisinden türetildiği ilk insandı. "...Ondan da eşini yarattı." Eşinin ondan nasıl yaratıldığı konusunda ayrıntılı kesin bir bilgiye sahip değiliz. Müfessirler genellikle Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'in (a.s) kaburga kemiğinden yaratıldığını söylerler. Kitab-ı Mukaddes'te de aynı hikâye vardır. Talmud bundan başka, onun Hz. Âdem'in (a.s) on üçüncü kaburga kemiğinden yaratıldığını da belirtir. Fakat Kur'an bu konuda sükût eder. Bunu destekler nitelikteki Hz. Peygamber'in (s.a) hadisi de anlaşılandan

---

[112] Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı, (Meal-Tefsir)*, (Çev: Cahit Koytak vdğ.), İşaret Yay. , İstanbul, 2002, 132.

[113] Ateş, *a.g.e* C.2, 189-190.

farklı bir anlama delalet eder. Bu nedenle yapılacak en iyi şey bu meseleyi Kur'an'da bırakıldığı şekilde belirsiz bırakmak ve onun ayrıntılarını tayin etmek için zaman harcamamaktır.”[114]

Nisa Süresi’nin 1. Ayeti, bütün insanoğlunun kökenini, birbirini tamamlayan bir çiftli sistemin yani o nefs ve onun zevci- parçası olan bir tek nefse dayandırmaktadır. Daha basit bir ifadeyle, bu fıtri çift erkek ve kadındır. Bu ayette ‘erkek’ ve ‘kadın’ kelimelerinin kullanılışı, çifter çifter yaratılış gerçekliğinin fiziksel tezahürlerinin çoğaltıldığı ve yeryüzüne yayıldığı, anlamına gelmektedir. Yeryüzünde pek çok topluluk, millet ve kültür yaşamaktadır. Bu ayet sadece zamanı aşmakla kalmamakta, aynı zamanda mekânlar üstü bir özellikte taşımaktadır.[115]

Kadın ve erkeğin, insan olarak eşitliği konusunda, Nisa Süresinin 1. Ayeti, bunun en iyi ifadesi olsa gerektir. Yine ilahi sevgi ile Allah’a yönelerek tekâmül etme ve bu tekâmülü idrak etme, mükâfatına nail olma açısından kadın ve erkek arasında fark yoktur. Şüphe yoktur ki bir nev’in (bir bütün) özellikleri bir varlıkta müşahede edilirse, gözlemlenirse, bu özelliklerin kökeni ve konusu da ki burada o türden oluş demektir. Yine o varlık için gerçekleşmiş, sabit olmuş olur. Bir bütün, bütün özelliklerini gösteren, o türden demektir. Şu halde erkek nasıl insan ise, kadın da öyle insandır. Tabiatıyla, aynı türden olan bireyler arasında bazı tür özellikleri şiddet ve zaaf bakımından farklılıklar gösterebilir. Ne var ki bu farklılıklar, bu bireylerin aynı türden olduğunu inkârı gerektirmez. Şu halde o türe ait kemalden, yetenek ve erdemlerden her biri bu türün bireylerinden biri tarafından elde edilebiliyorsa, diğerince de elde edilebilir. Bir bireyin o türe giren bir varlığın tekâmül yeteneğini diğeri de gösterebilir. İnsan türüne mahsus bu olgunluklardan, bu türün varacağı aşama ve kullanabileceği imkânlardan birisi de Allah’a iman ve O’nun buyruklarına uyma yolu ile elde edilecek tekâmüldür. İşte bu konuda en iyi,

---

[114] Mevdudi, *a.g.e.,* C.1, 327

[115] Âmine Vedud, *Kur’an ve Kadın,* (Çev: Nazife Şişman), İz yay. , İstanbul, 1997, 54.

en güzel ve en kapsamlı sözü Kur'an-ı Kerim, şu ayetle beyan buyurmuştur:[116] "…Ben erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz…"[117] Kur'an-ı Kerim, bu yüce görüş ve beyanı ile Tevrat'taki kadın anlayışını karşılaştırırsanız, aradaki derin farklılığı görürsünüz. Geçmiş milletlerden birçoğu, hatta kadının ibadetini de Allah katında makbul saymıyorlardı… [118]

Modern dönemlerde, Nisa Sûresi 1. ayetinin, geçmiş dönemlere göre, nispeten farklı bir yoruma tâbi tutulduğunu görüyoruz. Bu yorum tarzında, ayette geçen "nefs" kelimesinin lügat itibarıyla, mahiyet, cevher ve canlı manalarına geldiğine dikkat çekilmekte; dolayısıyla bundan maksadın Hz. Âdem olmadığı İfade edilmektedir. Aynı şekilde "nefs"den yaratılan "zevc" de, Hz. Havva'yı ifade etmemektedir. Çünkü bu kelime de, eş manasına gelmekte olup karı kocadan her hangi birini ifade etmesi söz konusudur. Şu halde ayette kastedilen mana, erkek ve kadınıyla her iki cinsin de aynı "mahiyet" ve "öz"den yaratıldığı hususudur.[119]

Nisa Sûresi 1 ve benzeri ayetlerin, Âdem ve Havva'nın yaratılması konusunu işlemeleri mümkündür. Çünkü ayetlerde geçen İfadeler, böyle bir yorumu yapmaya müsait bir yapı arz etmektedir. Fakat aynı ayetlerin, arz etmeye çalıştığımız türden yeni yorum imkânlarına sahip olduğu da dikkatten kaçmamaktadır.[120]

Okul çocuklarına yazılan ilmihal kitaplarında ve Tarih-i Mukaddes kitaplarında "Havva Âdem'in sol kaburgasından yaratıldı" sözü bir inanç meselesi, gibi yahut tarihi bir hakikat olarak okutulur. Ehl-i Tefsirin büyükleri ve küçükleri, mütekellimler, fakihler, muhaddisler ve edipler istisnasız olarak ağız birliği

---

[116] Hüseyin Hatemi, *Kadının Çıkış Yolu (İlahi Hikmette Kadın),* İşaret Yayınları, İstanbul, 1990, 26.

[117] Âli İmran, 3/195

[118] Hatemi, *a.g.e.* , 26, (Tefsiru'l Mizan'dan naklen, Âli İmran, 195. Ayetin tefsiri)

[119] Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, Aka Yay. İstanbul, 1980, 115; Hüseyin Atay, *Kur'ân'a Göre Araştırmalar* I-III, Atay Yay., Ankara, 1997, 86; Ayrıca bk. Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'daki İslam*, Yeni Boyut Yay. , İstanbul, 1997, 531- 532; Hatemi, *a.g.e.* ,78.

[120] Karslı, *a.g.e.* , 77-83.

etmişçesine, böyle demişlerdir. [121] Konuya ışık tutması açısından, insanın kaburgasının durumunu tıp bağlamında inceleyelim.

1.2.2. Kaburga

Sağlı sollu 12 çift kaburga kemiği vardır. Bunlar, uzun yassı, yay biçimindedirler. Sekizinci kaburgaya kadar uzunlukları artar. İki uçları vardır. Göğüs omurlarına tutunan arka uçları kıvrıktır ve burada iki eklem yüzeyine sahiptirler. Bu eklem yüzlerinden uçta olanı omur cismi ile kıvrılma dış yüzeyinde olanı ise omur enine çıkıntısı ile eklem yapar. İlk on kaburganın, göğüs kemiğine doğru uzanan uçları ise tamamen kıkırdaktan yapılmıştır. Bunların ilk yedi tanesi ayrı ayrı ve doğrudan doğruya göğüs kemiğine bağlanırlar. Son üç tanesi de kendi aralarında kıkırdakla birleştikten sonra kıkırdak bir uzantı ile yedinci kaburga kemiğinin kıkırdak parçasına bağlanırlar.[122] Kaburgalar, ince, uzun ve yay gibi bükülü kemiklerdir.[123]

Kaburga göğüs kafesinde yer alan dar, uzun ve eğik kemiklerin ortak adıdır. Kaburgalar arkada omurlara, üstün yapılı omurgalılarda da önde göğüs kemiğine bağlanır. Başlıca işlevi göğüs boşluğundaki organları korumak ve bu bölgedeki kaslara destek olmaktır. Memelilerde kaburga çiftlerinin sayısı oldukça değişkendir; örneğin balinada dokuz çift kaburga varken tembel hayvanlarda bu sayı yirmi dörttür. Gerçek kaburgalar 3-10 çift arasındadır. İnsanda 12 çift kaburga vardır.[124] Gerçek kaburga olarak adlandırılan ilk yedi çift, kıkırdaklarla doğrudan göğüs kemiğine bağlanır; 8. , 9. , 10. , çiftler kıkırdaksı bir yapı ile 7. kaburga ile birleşir. Serbest kaburga olarak bilinen 11. , ve 12. , çiftlerin uzunluğu, öbürlerinin yarısı kadardır ve göğüs kemiğine ulaşmaz. Gerçek kaburgalarda iki eklem yüzü bulunan

---

[121] Carullah, *a. g. e.*, 131.

[122] Remzi Erkoç, *İnsan Anatomi ve Fizyolojisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1967, 23-24.

[123] Abdurrahman Aktümsek, *Anatomi ve Fizyoloji (İnsan Biyolojisi)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, 28; Belma Derman Semiz, *İnsan Anatomisi Ve Fizyolojisi*, M.Ü. Y. , İstanbul, 1990, 41.

[124] Ana Britannica, *"Kaburga Maddesi"*, Genel Kültür Ansiklopedisi, Ohan Matb. , İstanbul, 2004, C.12, 378.

küçük bir baş bölümü vardır. Yüzlerden biri omurun gövdesi, öbürü omurun yan çıkıntısı ile eklemlenir.[125]

Kaburganın Sümercesi “Ti” dir. Enki’nin kaburgasını iyi etmek için yaratılan tanrıçanın ismi “Kaburganın Hanımı” anlamına geldiği gibi “Yaşatan Hanım” anlamına gelir.[126]

Kaburgayı iyi eden Tanrıça’nın adı, “Kaburga’nın Hanımı” anlamındadır. Sümercede kaburga kelimesinin ikinci anlamı “Yaşam Veren” anlamındadır.[127]

Bu ifadeleri, diğer çevirilerde şu şekilde görmek mümkündür. “ Sümercede kaburga kemiğine “Ti” denir. Enki’nin kaburga kemiğini iyileştirmek için yaratılmış tanrıçaya, “Ninti” adı verilmiştir. (O da) “Kaburga Kemiği’nin Hanımı” anlamındadır. Ama Sümercede “Ti” sözcüğü, aynı zamanda “yaşatmak” anlamına gelir.[128]

Lulu’da yaratan Tanrılar, ondan kesin itaat ve bağlılık isterler. Bunun yolu da sürekli çalışmaktan geçmektedir. “Çalışmak en büyük ibadettir.” Deyişini fazlasıyla çağrıştıran bu mit; ilk yapılan cinsiyetin insana daha sonra “çoğalması ve mutlu olması” için bir eş yaratılmasıyla devam eder. Erkek Lulu’nun “Yaşam Özü” kullanılarak, dişi yaratılır ve ona eş olarak verilir. Burada ilginç olan, sözcüklerin çifte anlamlarıyla ilişkili bir ironidir aslında. Sümercede “Ti” sözcüğü hem “Yaşam Özü” anlamına gelir, hem de “kaburga kemiği” anlamına. Genenis’deki “Âdem’in kaburga kemiğinden, Havva’nın yaratılması” temasında sözcüğün diğer anlamını kullanırsak, ifade “Âdem’in yaşam özünden Havva’nın yaratılması”na dönüşecek ve Sümer orijinal mitle daha uyumlu hale gelecektir.[129]

---

[125] Mehmet Yıldırım, *Temel Anatomi*, Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul, 1997, 149-156, Ayr. Bkz.; Fahri Dere, *Anatomi Atlası ve Ders Kitabı*, Nobel Tıp Kitapevi, Adana, 1999, 145-155; Kaplan Arıncı, Alaattin Elhan, *Anatomi*, Güneş Kitapevi, Ankara, 1997, C.1, s. 83-86.

[126] Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer’de Başlar*, (Çev: Muazzez İlmiye Çığ), Ankara, 1998, 124.

[127] Muazzez İlmiye Çığ, *Ortadoğu Uygarlık Mirası*, 1. Baskı, İstanbul, 2002, 46.

[128] Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer’de Başlar*, (Çev: Kaan İren), İstanbul, 1992, 181.

[129] Burak Eldem, *Mardu ile Randevu*, İstanbul, 2003, 84-264.

Sümercede “Ti”nin çift anlamı da İncille paralellik gösterir. Zira “Ti” hem yaşam hem de kaburga anlamına gelir. Böylece “Ninti”nin hem “Yaşam Hanımı” hem de, “Kaburga Hanımı” anlamındadır.[130]

1.2.3. Nefs Kavramı

İnsanoğlu, kendini tanımaya çalıştığı günden beri kendisinin yalnızca bedenden ibaret olmadığını sezmeye başlamış ve insanı oluşturan diğer yönleri araştırmaya koyulmuştur. Bu nedenle Nefs kavramı, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana üzerinde düşünülen ve çeşitli fikirler ileri sürülen temel konulardan biridir. Nefs kelimesinin pek çok anlamı bulunmaktadır. Nefs kelimesi, arap dilinde sözlüksel olarak “ruh”[131], can, akıl, canlı, insan, şahıs, kimlik, insanlık, hayat özü, bir şeyin kendisi,[132] bir şeyin nefsi demek, o şeyin "varlığı" ve "kendisi"[133] gibi anlamlara gelmektedir. Bir şeyin özü[134] demek, o şeyin "varlığı" ve "kendisi" Ayrıca heva, heves, kalp anlamına da gelir. Kur’an-ı Kerim’de nefs, nefsen, nefsüke, nefsuhu, nefsiha, nefsi, nüfus, enfüsuhum, enfüsuna, enfüsihim, enfüsihinne biçimlerinde çeşitli yerlerde yer almaktadır.[135]

Kur’an-ı Kerim’de “ruh” kavramına çok az rastlanır. Buna karşılık, “Nefs” çok sık yer almaktadır. Nefs ruh ve bedenden oluşmuş benlik şuuruna sahip, bütün halindeki somut insan beşeri kişilik, kişinin zatı, kendisi veya “insan şahsiyetinin temayülleri” olarak anlaşılabilir.[136]

---

[130] Zecharia Sitchin, *12 th Planet, (12 Gezegen),* (Çev: Yasemin Tokatlı), 2. Baskı, İstanbul, 1999, 118-119.

[131] Ebu’l Kasım el- Hüseyin b. Muhammed er-Rağıb el- İsfehani, *Müfredatü Elfazı’l-Kur’an*, Daru’l Kalem, Dimeşk, 2006, 818.

[132] Ebu’l Fazl Cemalettin Muhammed ibn Manzur, *Lisanu’l Arab,* Daru’l-Fikr, Beyrut, 1997, C.3, 677-678; Muhammed b. Yakub Firuzabadi, *el- Kamusi’l Muhit*, Beyrut,1991, c.4,413

[133] Ebu'l-Kasım Abdulkerim b. Hevâzin el-Kuşeyri, *er-Risâletü'l-Kuseyriyye fi İlmi't-Tasavvuf*, 86, II. Baskı,Thk.: Ma'rûf Zerîk-Ali Abdülhamid Baltacı, Dâru'1-Ceyl, Beyrut, 1990.

[134] Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005, 451

[135] İ. Parmaksızoğlu, *Türk Ansiklopedisi, “Nefs” Mad.* , M.E.B.Y. , Ankara,1977, C. 25,179.

[136] Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi,* T.D.V.Y. , Ankara, 1998, 23.

Nefs kelimesinin hem genel hem de teknik bir kullanımı vardır. Nefsin genel kullanımı “self” (ing. kişi, öz, zat, kendi) çoğulu enfüs de “selves” olarak tercüme edildiği halde Kur’an’da insan türünden başka yaratılmış varlığa atfen hiç kullanılmamıştır. Kur’an’daki ortak kullanımına gelince, nefs bütün insanların ortak kökenine işaret eder. İnsanlar bütün yeryüzüne yayılmışlar ve farklı dillere, farklı renklere sahip pek çok millet, kavim ve topluluk teşkil etmişlerdir. Bu arızi sonuca rağmen hepimiz aynı kökene sahibiz. Gramatik olarak nefs, dişildir ve buna uygun bir şekilde dişil fiil ve sıfat takıları alır. Kavramsal olarak nefs ne dişil ne erildir ve erkek olsun dişi olsun her varlığın asli parçasını, özünü oluşturur. Bu nedenle nefs kelimesi, eril-müzekker takıları da alabilir[137]

“Tek nefis”le Âdem’in kastedildiği çok açıktır. Çünkü ardından bu nefsin “eş”inden söz edilmektedir. Eğer böyle olmasaydı, ayette geçen “eşi” kelimesinden, Havva’nın, insanlığın özü olan “tek nefs”in eşi olduğu anlaşılırdı. Ayrıca insanların bu ikisinden türetildikleri ayetin devamında da ifade edilmektedir. Eğer “tek nefs”ten maksat insanlığın özü olmuş olsaydı, bu takdirde de, insanların tamamının, insanlığın özü olan tek nefis ile Havva’nın soyundan gelmiş olmaları gerekirdi.[138]

Tek nefisten maksat, Âdem’dir. Zevc ifadesinden de eşi olarak Havva kastedilmiştir. “Minha” ifadesinin açıklığı da bu düşünceyi gerektirir. İtibar görmeyen bir görüşe göre de Havva, Âdem’in yaratıldığı çamurun geri kalanından yaratılmıştır.[139]

Nefisle ilgili Kur’an’da yer alan ayetleri, şu şekilde sıralayabiliriz:

فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ

“Şeytan “O halde, beni değil kendinizi (nefis) kınayın.”diyecek[140]

---

[137] Vedud, *a.g.e.* , 48.
[138] Şimşek, *a. g. e.* , 57.
[139] Muhammed Tahir bin Aşur, *Et-Tahrir Ve’t-Tenvir*, Tunus, 1984, C.4, 215-216.
[140] İbrahim, 14/22

قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنْفُسِكُمْ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"Eğer doğru sözlü iseniz, ölümü kendinizden (nefis) savın"[141]

انظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

"Kendilerine (nefis) karşı nasıl yalan söylediklerine bak!"[142]

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

"Onlara, Allah zulmetmiyordu, fakat onlar kendilerine (nefislerine) yazık ediyorlardı."[143]

فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً

"Evlere girdiğiniz zaman, kendinize (nefsinize), ehlinize Allah katından bereket, esenlik ve güzellik dileyerek selam verin."[144]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُمْ بَلْ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا

"Kendilerini (nefislerini) temize çıkaranları görmedin mi?"[145]

مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ

"Oysa Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılmasında ve ne de kendilerinin (nefislerinin) yaratılmasında hazır bulundurdum"[146]

Nefis kelimesinin kullanıldığı diğer bazı ayetlerde nefsi, insanın bir cüz'ü, unsuru, bir gücü, iş yapan ve sorumlu tutulan bir amili olarak anlamak mümkün görülebilir ve onu ayrı bir töz ve şuurlu bir varlık şeklinde kavramakla sanki

[141] Al'i İmran, 3/168
[142] Enam, 6/24
[143] Ankebut, 29/40
[144] Nur, 24/61
[145] Nisa, 4/49
[146] Kehf, 18/51

anlaşılabilecek bir kullanım ve üslupta görmek ihtimali belirlenebilir.[147] Bu anlama gelebilecek ayetlerden birkaç örnek verelim:

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ

"Rabbiniz içinizde (nefis) olanı en iyi bilir"[148]

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا

"Sizi nefsiniz bir iş yapmaya sürükledi"[149]

وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمْ

"Melekler ellerini uzatmış, "Canlarınızı (nefislerinizi) verin! Der"[150]

وَكَذَلِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي

"Samiri "Nefsim böyle yaptırdı" dedi."[151]

تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

"İsa (a.s) Allah'a "Sen, benim içimde olanı bilirsin; ben Senin içinde olanı bilmem; doğrusu görülmeyeni bilen ancak Sensin" dedi.[152]

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ

"Kesin olarak inananlara, yeryüzünde ve kendi içinizde (nefsinizde) Allah'ın varlığına nice deliller vardır."[153]

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ

[147] Hüseyin Atay, "*Nefs" mad*., Ankara Üni. İlahiyat Fak. Derg. , Ankara Basımevi, 1997, C.37, 48.
[148] İsra, 17/25
[149] Yusuf, 12/18
[150] En'am, 6/93
[151] Taha, 20/96
[152] Maide, 5/116
[153] Zariyat, 51/21

“Nefislerinin (kendilerinin) hoşlanmadığı bir şeyle onlara her peygamber gelişte, bir kısmını yalanlarlar ve bir kısmını da öldürürlerdi.”[154]

تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ

“Nefislerinin önlerine sürdüğü ne kötüdür”[155]

Bu ayetlerde insana bütün olarak değil de insanda mevcut olan nefse hitap edildiği ve ona fiiller isnat edildiği anlaşılıyor. Bu da insanın bir bedeninin ve bir de bedenin içinde başka bir şey olan ve adına nefis yahut düşünen akıl denen bir şeyin olduğu şimdiye kadar tartışıldı.[156]

Şimdi nefisle ilgili Kur’an’da geçen diğer ayetlere göz atalım:

“Kişiye (nefse) ve onu (nefsi) şekillendirene, Sonra da ona (nefse) iyilik ve kötülük kabiliyeti verene andolsun.”[157]

Bu ayet, nefsin biçimlendirilmesini, düzenlenmesini, Arapça ifadesiyle tesviye edilmesini anlatıyor. Bu durum Âdem’in topraktan yaratılan bedeninin düzenlenmesi ve tesviyesinde geçen aynı kelime ile ifade ediliyor. O halde nefis de bir tesviyeye tabii tutuluyor. İnsanın insandan yaratılması türünde tesviye, biçime koyma tabiri geçmiyor onun yerine inşa ifadesi kullanılıyor. Burada insan sırf nefis olarak söz konusu ediliyor ve bundan dolayı da insanın yaptığı iyilik ve kötülükten nefis sorumlu tutuluyor. Nefis sorumlu tutulmadan önce ona iyi ve kötü yapma yeteneği veriliyor. İşte nefsin böyle bir yetiye sahip kılınması, onun tesviyesi, biçimlenmesi şeklinde anlaşılabilir. Burada beden söz konusu edilmiyor, iyiliği,

---

[154] Maide, 5/70
[155] Maide, 5/80
[156] Atay, *a.g.e.* , 49
[157] Şems, 91/7-8

kötülüğü yapacak olan ve sorumlu tutulan nefis ise, o halde mükâfat da ceza da ona verilecek demektir.

Kur'an-ı Kerim, nefsi değişik yerlerde sorumlu tutmakta, iyilikleri, kötülükleri nefse isnat etmektedir. Kur'an'da nefse kendisine verilen güçten fazla sorumluluk yüklenmeyeceği açık şekilde ortaya konmaktadır:

"Allah kişiye (nefse) ancak gücünün yeteceği kadar yükler."[158]

"Herkes (her nefis-insan) kazancına bağlı bir rehindir."[159]

Bunlardan anlaşılan odur ki nefis insanın kendisidir etkisi olan bir özdür, zattır, iş yapar. Bunun için nefsin kötü iş yaptığı da ifade edilmiştir.

"Ben nefsimi (kendimi) temize çıkarmam; çünkü nefs, Rabbimin merhameti olmadıkça, kötülüğü emreder"[160]

Başka bir ayette ise nefis, yaptığı kötülükten pişmanlık duymakta ve kendini kınamaktadır.

"Kendini kınayan nefse yemin ederim."[161]

Demek ki, nefis yaptığının farkındadır. Huzura kavuşan, gönül rahatlığı elde eden nefis de vardır. Bu iyi tür nefis hem Allah'ı razı ve hoşnut edecek iş yapmasını bilmiş ve Allah'ın kendisine verdiği mükâfattan da memnun kalmayı ve razı olmayı bilmiştir.[162]

---

[158] Bakara, 2/286
[159] Müddessir, 74/38
[160] Yusuf, 12/53
[161] Kıyamet, 75/12
[162] Atay, *a.g.e.* , 54.

Fazlur Rahman, nefs kelimesi ile ilgili olarak şu ifadeleri zikretmektedir: “Nefs kelimesi, Arapçada “kişi” veya “kendi” anlamlarına gelir. Ayrıca ruhun bedenden ayrık/müstakil bir cevher olmadığını göz önünde bulundurmamız gerekir.[163]

Kur'an-ı Kerim’de nefs'in geniş ve zengin kullanım alanlarından biri de, "beden ile birlikte ruh" mânâsıdır, insan, bedeni ve ruhuyla bütünleşmiş bir yapıya sahiptir. Ölüm denen şey ise bedenin canlılığını yitirmesi ve ruhun bedenden ayrılmasıdır. Ruh bedene tekrar geri dönünce kul sorguya çekilecek ve sorumlulukları dâhilinde yaptığı şeylerden hesap verecektir. Regis Blachere'in Kur'an'da ifade edilen beden-ruh bütünlüğüne ilişkin değerlendirmeleri dikkat çekicidir.

Regis Blachere "Kur'an, yeniden dirilmeyi bedenî bir dirilişten başka bir biçimde bildirmemesine rağmen, ilâhî adaletin karşısına çıkacak olan insan varlığını göstermek için, bedeni belirten herhangi bir kelime kullanmaz. Bazı kere soyut bir kavram olan "insan" kelimesini kullanır. Daha sık olarak da "Nefs" kelimesini kullanmaya başvurur. Eğer Nefs kelimesinin, "ben" kavramında şuur ve süreklilikle donanmış başlıca unsuru temsil ettiği düşünülürse, bu tamamen mantıkî sayılır. Buradaki Nefs, bizim anladığımız mânâda "ruh" mudur? Bu, oldukça şüphelidir. Bu terim, ilk anlamda ("ben" anlamında) bir dereceye kadar somut çağrışımlar taşır. Ahiret gününde Nefs, diriltilen her insanın geçmiş fiillerinden sorumlu olan mü'min ruhudur. Demek ki; adetâ yargıcın önündeki sanık gibi gösterilir. Zaten çok çeşitli olmayan hafif temaslarında Kur'an, Nefs'i, kendisini savunmak için ürkek ve tereddütlü olarak ilerlerken tasvir eder."[164]

---

[163] Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, (Çev: Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yay., Ankara, 1999, 50

[164] Regis Blachere, *“Nefs Kelimesinin Kur'an'da Kullanılışı Hakkında Bazı Notlar”*,(Çev: Sadık Kılıç), Atatürk Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı: V, Erzurum, 1982, 193

Şevkani, Nisa süresi 1. Ayetindeki, tek nefisten yaratılmadan maksadın Hz. Âdem olduğunu bizlere aktarmaktadır.[165]

Nefs kelimesine yüklenen anlam, insan soyunun biyolojik özü olan bir “canlı öz” şeklinde kabul edildiğinde, farklı bir yorum ortaya çıkmaktadır. Bu durumda canlı öz, erkek ve dişi olarak şekillenmekte, bir tek özden (nefisten) eşi de yaratılarak bir çift canlı öz yaratılmış olmaktadır. Bu canlı öz, insan olma süreci tamamlanmış bir erkek kişi değil, erkek olma potansiyelini de içinde barındıran, temel bir insanlık potansiyelidir.[166]

Nefs, kendisiyle insan olunan şeyin mahiyeti veya hakikatidir. İşte onu kâinatta var olan şeylerden üstün kılan da budur. Yani bu durumda “halagaküm min nefsin vahidetin” ifadesinin anlamı “sizi bir tek cinsten bir hakikatten yarattı” demek olur. Bu hakikatin –ehli kitap ve cumhurun görüşünde olduğu gibi- Âdem (a.s) ile başlaması veya bazı Şi’a ve sufilerin dediği gibi nesli tükenip başka birisi ile başlaması veya bazı araştırmacıların dediği gibi her bir sınıfın ayrı bir baba (Âdem) ile başlaması arasında fark yoktur. Farklı görüşlere sahip çağımızdaki bazı insanların dediği gibi bu aslın veya asılların bazı canlılardan gelişmesi veya müstakil bir yaratılış olması arasında fark yoktur.[167]

İnsan kendisinin yaratmadığı ve yaratılışıyla ilgili Allah’ın bildirdiğinden başka hiçbir bilgiye sahip olmadığı nefsi hakkında düşündüğü zaman, onun, aynı tabiat ve onu diğer yaratıklardan ayıran aynı özelliklere sahip, bir tek nefis olduğunu görür. İnsan nefsi, nasıl ki bütün bireylerini, bu özellikler çerçevesinde toplayan özelliklere sahipse, aynı özellikler sayesinde diğer yaratıklardan ayrılır. İnsan nefsi, insani yapı, yeryüzüne yayılmış, milyonlarca bireyde bunların bütün kuşakları ve

---

[165] Muhammed Şevkani, *Fethu’l-Kadir*, Daru’l Hadis, Kahire, 2003, C.1, 558.

[166] Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Kitabiyat Yay. , Ankara, 2001, 69

[167] Muhammed Reşit Rıza, *Tefsiru’l-Menar, (Tefsiru’l Kur’ani’l Hakim)* Daru’l Fikr, Beyrut, tsz. , c.4, 327.

bölgelerinde birdir, aynıdır. Bir dişi olarak eşi de aynen böyledir, çünkü o da bu nefistendir.[168] Ayeti Kerime'de bu durum şöyle ifade edilir.

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا

"Allah sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yarattı, sonra ondan da eşini yarattı."[169]

1.2.4. Zevc

İnsan türünün ilk ataları olan Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın Allah tarafından yaratılması ve dünya hayatında ilk aile yuvasının kurulması ile yeni bir çoğalma yolu ortaya çıkmıştır. Bu da bölünme, üreme ve doğum yoludur. Bütün canlı varlıkları, cinleri ve bitkileri de kapsayan dişi ve erkek cinsler, türlerde sürekliliği sağlamıştır. Bu da tek hücreli canlılarda bölünme, bitkilerde tozlaşma ve hayvanlarda ise doğum yolu ile olagelmiştir.[170]

Allah, kendisi tek olduğu halde canlı cansız varlıkları çeşit çeşit, sınıf sınıf, benzer benzemez şekilde çift çift, erkekli ve dişili yaratmıştır. Canlı varlıkların nesillerini devam ettirebilmeleri üremelerine bağlıdır. Erkek ve dişinin birleşmesinden yeni bir canlı, meydana gelir. Bu tarzda tenasül yoluyla canlılar zürriyetlerini devam ettirirler. Erkeklik dişilik bitki, hayvan ve insan için ortak bir özelliktir. Mahlûk olmanın bir alâmetidir. Çiftlerin yaratılmasının Kur'ân'da çokça yer alışı, Kur'ân okuyan herkesin dikkatini çeker.[171]

Arapça'da 'zevc' sınıf ve nev'i mânâsına geldiği gibi, birbirine herhangi bir şekilde yakın, mümasil yahut birbirlerinin zıddı olan şeylere de zevc denmektedir. Bunların her birine, yani çiftlerin eşlerine zevc, çiftleri zevcân, cemi olarak da ezvâc

---

[168] Kutup, *Kadın ve Aile*, 70.
[169] Zümer, 39/6
[170] Döndüren, *a. g. e.* , 18
[171] Ulutürk, *a. g. e.* , 142-143.

denilmektedir. Nitekim Rasülullah (s.a.v.) "Kim Allah yolunda bir çift harcarsa cennet bahçeleri ona süratle yönelir." buyurdu. Denildi ki: Bir çift nedir. Rasülullah buyurdu:

"İki at, iki köle, iki deve'dir"[172] . Bu mânâları Râgıb da zikrettikten sonra "zevce ve cemisi zevcât bozuk bir lügattir" der ve ilâve eder: "Herşey, bir cevher, bir araz, bir madde ve suretten meydana gelmiştir. Kendisine terkib âriz olan hiçbir şey yoktur ki, onun yapma bir şey olduğunu ortaya koymasın. Her yapılan şeyin de bir Sani'i vardır. Yalnız Allah tektir. Cihanda bulunan her şeyin, bir zıddı, bir benzeri veya bir terkibi vardır. Zıddı ve benzeri olan da cevher ve arazdan mürekkeptir.[173]

Allah Teâlâ, yeryüzünde her şeyi çift yaratmıştır. Ayetlerde bu durum şöyle anlatılmaktadır.

"Düşünüp ibret alasınız diye, Biz her şeyi çift yarattık"[174] وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

"Yeryüzüne bakmazlar mı? Orada, bitkilerden nice güzel çiftler yetiştirmişizdir."[175]

"Buyruğumuz gelip tandırdan sular kaynamağa başlayınca, "Her cinsten birer çifti ve aleyhine hüküm verilmiş olanın dışında kalan çoluk çocuğunu ve inananları gemiye bindir" dedik. Pek az kimse onunla beraber inanmıştı."[176]

"Yeri düzleyen, orada dağlar, nehirler var eden, her türlü üründen çift çift yetiştiren, gündüzü geceyle bürüyen de O'dur. Doğrusu bunlarda, düşünen kimseler için ibretler vardır."[177]

---

[172] Mecduddin Ebu's-Se'ade ibn Mubammed İbnu'1-Esir el-Cezeri, *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis ve'I-Eser*, Mektebetu'l-İslâmiyye, 1963, II, 317.
[173] Ulutürk, *a. g. e.* 142-143.
[174] Zariyat, 51/49
[175] Enbiya, 21/15
[176] Hud, 11/40
[177] R'ad, 13/3.

Allah'ın yarattığı tüm varlıklar âleminde, hem varlık niteliğine sahip her bir nesnenin oluşumunda, hem de bu nesnelerin meydana getirdiği diğer tüm oluşumların özünde, gerek aynı cinsten ve gerekse karşıt cinsten çift olma gerçeği, yaratılmışlığın en yalın gerçeklerinden birisidir. İnsanın, insan olmasını sağlayan bedeni ve ruhi yapısı, imtihanının ana eksenini oluşturan fücur ve takva ilhamına sahip olması, melek ve şeytanın aynı anda varlığı, yaz-kış, acı-tatlı, yer-gök, artı-eksi, bütün bunlar dengeli bir şekilde yeryüzü cennetini oluşturan vazgeçilmez ve göz ardı edilemez unsurlardır. Yaratılıştaki çift işlem, yalnız varlıklar âlemindeki değişik türlerin kaşı cinslerine değil, aynı zamanda düşünce ve duygulara kadar inen, yer ve göklerde bulunması mümkün olan bütün tabii ve fizikî olayları içine alır. Bu durum, Yüce Allah'ın kudretiyle gerçekleşen yaratılışın, oldukça geniş bir alana yayıldığı, gökleri ve yeri yaratmakla kalmayıp bu ikisi ile aralarında bulunan her noktada çiftlerin bulunduğu, eşi ve benzeri olmayan tek varlığın ancak Zat'ı olduğu, kendisi dışında kalan bütün varlıkların ölüm ve hayat, varlık ve yokluk gibi tabiî durumlarla karşılaşacağını gösterir. Her şeyin çift olarak, aynı cins ve maddenin zıddıyla birlikte yaratılması, Allah'ın yaratma kudretinde, şaşmaz bir denge ve ölçü olduğunu, bu dengenin, yaratılan bütün varlıklar içinde devamlı olarak sağlandığı, hayatın bir bakıma zıt kutuplar arasında geliştiği, birbirini tamamlayan yönleriyle dengeli bir şekilde birinden diğerine geçtiğini, açıkça ortaya koymaktadır.[178]

Nisa Süresi 1. Ayette geçen önemli olan bir diğer terimde zevcdir. Genel bir terim olarak zevc, Kur’an’da eş, çift veya grup anlamında çoğulu ezvac ise eşleri ifade etmek için kullanılır. Bu, bizim ilk anne-babamızdan dişi olanı Havva olarak kabul edegeldiğimiz insanoğlunun yaratılışının ikinci bölümüne atıfta bulunurken kullanılan terimdir. Fakat gramer kurallarına göre zevc eril (müzekker) dir ve buna tekabül eden eril sıfat ve fiil takıları alır kavramsal olarak ise ne erildir ne de dişildir.[179] Bu durumu şu ayeti kerimelerde görebiliriz:

---

[178] Sakıp Yıldız, *Kur'ân Işığında Yaratılış Konuları*, Ankara, 1992, 43.
[179] Vedud, *a.g.e.* , 49

وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا

“Bir eşin yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın. İftira ederek ve apaçık günaha girerek ona verdiğinizi geri alırmısınız?”[180]

فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ

“Hâlbuki bu ikisinden, koca ile karısının arasını ayıracak şeyler öğreniyorlardı.”[181]

Bu iki ayette ‘zevc’ dişiler için kullanılmıştır. Fakat zikredeceğimiz şu iki ayette de aynı kelimeler erkekleri kastetmek için kullanılmıştır.[182]

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ

“Bundan sonra kadını boşarsa, kadın başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helal olmaz.”[183]

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

“Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir; esasen Allah konuşmanızı işitir. Doğrusu Allah işitendir, görendir.”[184]

Kur’an’da ayrıca bitkiler ve hayvanlar içinde ‘zevc’ kavramı kullanılmıştır.[185] Şu iki ayette bunu görmek mümkündür.

---

[180] Nisa, 4/20.
[181] Bakara, 2/102
[182] Vedud, *a.g.e.* , 49
[183] Bakara, 2/230
[184] Mücadele, 58/1

فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ

"Bu cennetlerde türlü meyveden çift çift vardır".[186]

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ

"…Her cinsten birer çifti ve aleyhine hüküm verilmiş olanın dışında kalan çoluk çocuğunu ve inananları gemiye bindir" dedik."[187]

Bu *zevc*'in yaratılışı hakkında, ilk *nefs*'in yaratılışı hakkında bildiğimizden çok az şey biliyoruz. Kur'an onun yaratılışı ile ilgili iki noktayı belirtmektedir: O ilk nefs'tendir (min) ve o nefs'in zevc'idir.[188]

Bunu gösteren ayetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَتَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."[189]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنْ الشَّاكِرِينَ

---

185 Vedud, *a.g.e.* , 49.
186 Rahman, 55/52
187 Hud, 11/40
188 Vedud, *a.g.e.* , 49-50
189 Nisa, 4/1

“Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: “Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız” diye dua ettiler.”[190]

Ayette yer alan “bir tek nefisten yarattı” ifadesi yaratılan eşin, fiziki olarak o nefisten yaratıldığını değil “aynı cinse, insan cinsine mensup olarak yaratıldığını ifade etmektedir. Yani insan cinsinin erkek türü olan Âdem’e, yine insan cinsinden, kadın türünde bir eş yaratılmıştır.[191]

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ

“Sizi bir tek nefisten yaratmış, sonra ondan eşini var etmiştir; sizin için hayvanlardan sekiz çift meydana getirmiştir; sizi annelerinizin karınlarında üç türlü karanlık içinde, yaratılıştan yaratılışa geçirerek yaratmıştır; işte bu Rabbiniz olan Allah'tır. Hükümranlık O'nundur, O'ndan başka tanrı yoktur. Öyleyken nasıl olur da O'nu bırakıp başkasına yönelirsiniz?”[192]

Bu teferruat azlığı nedeniyle müfessirlerin mesela Zemahşeri ve diğer İslam âlimleri, Havva’nın Âdem’in kaburga kemiğinden veya böğründen (min) yaratıldığını iddia eden Kitab-ı Mukaddes kıssalarına dayanma gereği hissetmişlerdir.[193]

---

[190] A’raf, 7/189

[191] Halil Altuntaş vdğ. , *Kur’an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, (A’raf, 189. Ayetin Dip Notu.)

[192] Zümer, 39/6

[193] Vedud, *a.g.e.* , 50.

Yazar Âmine Vedud, daha dikkat çekici ifadeyle, yaratılışın çiftler halinde olduğunu ifade ederek cümlelerine şu şekilde devam etmektedir: “Zevcin, Kur’ani yaratılış kıssalarının zaruri veya ayrılmaz bir parçası olan ‘çift’ anlamındaki kullanımı araştırmacıları daha çok ilgilendirmektedir. Her şey çift yaratılmıştır. Zariyat Süresi’nde bu açıklanmıştır.[194]

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“İbret alasınız diye her şeyi çift çift yaratmışızdır.”[195]

Bu Ayeti Kerime’den şu ifadeyi çıkarmak mümkündür. İkililik yaratılmışların zaruri bir özelliği olmaktadır.

Elmalılı tefsirinde bu ayeti açıklarken, hareket ve hareketsizlik, gece ve gündüz, gökyüzü ve yeryüzü, siyah ve beyaz, sağlık ve hastalık, tad ve acı, sevap ve ceza, genel olarak birbirine zıt olan şeylere ve birbirinin karşıtı olan her şeye işaret olunduğunu söylemiştir. Diğer bazıları da eşyanın çeşitlere ayrılması ile tefsir etmişlerdir ki, en azı iki çeşit olur. Bu çeşitlilik zaman zaman çeşitli ifadelerle ve tasniflerle hatırlatılmak istenmiştir. Bu mânâ öncekileri de içine alması açısından daha kapsamlıdır. Ancak bu takdirde "Her şey”den maksat, sadece cins olmuş oluyor. İfadenin zahiri ise her ferdi içine almaktadır. Onun için biz bundan her şeyin dış âlemde ve iç dünyada veya haricî ve zihnî olmak üzere iki özelliğini ifade eden ve dış dünya ile iç âlemi arasında çift bir uyum ile tecelli eden idrak meselesine de bir işaret anlıyoruz. Gerçi her şey bize iç âlem dışındaki biçimini hikâye eden bir izlenim ile tecelli eder ve hakikat bu iki şeklin bir diğerine uyumu ile bilinir ki bunun birine "asîl" birine "zıllî" dahi denilir. Herhangi bir şeyden hâsıl olan her şuur yani algılama olayında bu ikilik kaçınılmazdır. Bu ikilik içinde birleştirilmeden hiçbir şeyin varlığına inanılamaz.[196]

---

194 Vedud, *a.g.e.* , 49-50.
195 Zariyat, 51/49
196 Yazır, *a.g.e.* , C.7, 265

Beydâvî, bu ayeti "Her cinsten iki çeşit" diye tefsir etmiştir.[197]

Bütün bu ve benzeri ayetlerdeki “zevc” terimi, sözlükte; karı, koca, eş, kadının erkeği, erkeğin kadını, sınıf gibi anlamlara gelir. Bir terim olarak ise zevc; cinsinden bir diğeri ile bulunan demek olup, bunlardan her biri, diğerine göre zevc, yani “eş”, kendi başına ise fert adını alır, bu duruma göre zevc, tam anlamıyla, Türkçe’deki “çift” sözcüğünü değil “eş” yani çiftin her bir ‘tek’ini ifade etmektedir.[198]

---

[197] Beyzavi, *a.g.e.* , C.2, 1040

[198] Döndüren, *a.g.e.* , 19

2. BÖLÜM

2.1. MODERN TIBBA GÖRE KADININ YARATILIŞI

2.1.1. Tıp Biliminde İnsanın Yaratılışı

İnsan bedeni, yeryüzündeki en karmaşık makinedir. Hayatımız boyunca bu bedenle görür, işitir, nefes alır, yürür, koşar, zevk alırız. Bedenimiz kemikleri, kasları, damarları iç organları ile mükemmel bir düzen ve tasarıma sahiptir. Bu tasarımın detayına inildiğinde ise daha da şaşırtıcı, gerçeklerle karşılaşılır. Birbirinden farklı gibi görünen vücut parçalarının tamamı aynı malzemelerden (hücrelerden) oluşmaktadır.

Modern ilim, hayatın başlangıcının kokuşmuş çamurdan, yani kötü kokulu gazların çıktığı bataklık çamurundan gelmiş olduğunu söylemektedir. Bu gazlar, Metan, Hidrojen Sülfür ve Amonyak gazlarıdır. Londra'da bulunan Tabiat Tarihi Müzesi salonlarında büyük bir resim görülür. Bu resimde amonyak asidine dönüşmek üzere bu gazların kokuşmuş çamurdan nasıl bir araya geldiğini, sonra da protein haline gelebilmek için ne gibi değişiklikler geçirdiğini gösterir ki, proteinlerin en önemlisi, hayatın sırrını izah eden nükleik asittir.[1]

2.1.1.1. Hücre

Hücre, bütün canlılarda, yapı ve görev bakımından en küçük birimdir. Organizma milyonlarca hücrenin birleşmesi ile oluşur. Hücreyi inceleyen bilim dalına ise sitoloji adı verilir. Hücreler gözle görülmezler. Bunları mikroskop dediğimiz gereçlerle görmek mümkündür. Hücrelerin büyüklükleri farklıdır. Organizmada en büyük hücre kadın döl hücresi olan ovumdur ve 150-200 mikron çapındadır. En küçük hücre ise 7-10 mikrondur. İnsan vücudunda yaklaşık 75 trilyon

---

[1] M. Ali El-Bar, *Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı*, (Terc: Abdulvehhab Öztürk), TDVY. , Ankara, 1989, 8.

hücre bulunur. Bu hücrelerin 25 trilyonu alyuvarlar oluşturur. Hücreler bulundukları yerlere göre yassı, yuvarlak, prizma, küp, iğ ve iplik gibi şekilde olabilirler.[2]

Vücudumuzdaki her şey milimetrenin binde biri büyüklüğündeki hücrelerden oluşur. Bu hücrelerin kimi bir araya gelerek kemikleri, kimi sinirleri, kimi karaciğeri, kimi midemizin içyapısını, kimi derimizi, kimi ise gözümüzün kornea tabakasını oluşturur. Hücreler, vücudun hangi parçasını oluşturuyorlarsa bu bölgede ihtiyaç duyulan boyuta ve şekle sahip olurlar. Bu kadar farklı görevler üstlenmiş olan hücreler nasıl ve ne zaman meydana gelmişlerdir? İşte bu soruya verilecek cevap, bizi her anı mucizelerle dolu olan bir olaya götürecektir. Bugün bizim bedenimizi oluşturan yaklaşık 100 trilyon hücrenin tamamı, tek bir hücreden çoğalarak meydana gelmişlerdir. Şu an sahip olduğumuz hücrelerle aynı yapıya sahip olan bu tek hücre de anne ve babanın sperm hücresinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır.

Hücreler çekirdeksiz (prokaryot) ve çekirdekli (ökaryot) olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bakteriler çekirdeksiz tek hücreli canlılardır. İnsan ve hayvan hücreleri ile bitki hücreleri çekirdekli hücrelerden oluşur ancak yapı olarak birbirlerinden farklıdırlar. Bitki hücreleri içerdikleri kloroplastlar sayesinde güneş ışığını kullanarak insanlar ve hayvanlar için besin ve oksijen üretirler. Hücrelerden bazıları o kadar küçüktür ki bunların bir milyon tanesi biraraya gelse ancak bir iğne ucu kadar yer kaplar. Ancak, bu küçüklüğüne rağmen hücre, bilim dünyasının ortak kanaatiyle, insanoğlunun bugüne kadar karşılaştığı en kompleks yapı ünvanını korumaktadır.

İnsan hücresinde renkli cisimcikler (kromozomlar) vardır. İnsanın bütün özelliklerini, irsi ayrıcalıklarını taşıyan bu kromozomlardır. Bunlar erkeğin hayâsında kadının yumurtalığında bölünürler. Erkeğin sperması normal sayının yarısı kadar kromozom ihtiva eder.[3]

Hücreler bölünerek çoğalır ve eksiksiz bir insan burnu, eli, göz kapağı ya da böbreği meydana getirirler. Gerektiği kadar çoğalır, tam zamanında da dururlar. Bu

---

[2] Belma Derman Semiz, *İnsan Anatomisi Ve Fizyolojisi*, M.Ü. Y. , İstanbul, 1990, 11

[3] El-Bar, *a.g.e.* ,14

hücrelerin kontrolsüz bir şekilde çoğalmaya devam etmemeleri, örneğin insan burnunu bir fil hortumu kadar yapmamaları, üzerlerindeki kontrolün apaçık göstergesidir. Yani bu bilinçsiz varlıkların hummalı bölünmesi sonucunda, ortaya hem iç organları hem de dış görünümü açısından kusursuz bir insan çıkması, Allah'ın sonsuz kudredinin delillerindendir.

Söz konusu hücre bölünerek çoğalır. Çoğalan hücrelerin eş fonksiyonları dokuları oluşturur. Dokulardan da fonksiyonu ve niteliği belirli organlar meydana gelir. Sonra bu organların ahenkli ve uyumlu işbirliği sayesinde "insan" denen şaşırtıcı canlı varlık ortaya çıkar. Bu canlı varlıkların her biri, diğer türdeşlerinden, hatta en yakın akrabalarından farklı organizmalar olurlar. Öyle ki, iki insan, kesinlikle birbirinin aynısı olmaz. Oysa hepsi algılanabilir hiçbir farklı yanı olmayan aynı spermadan meydana gelmişlerdir.[4]

İnsan bedeninde mevcut her hücrenin bir çekirdeği vardır. Bu çekirdek içinde renkli cisimcikler, ya da kromozomlar denilen çok önemli maddeler bulunur. İşte hücrenin faaliyetinden ve yönetiminden sorumlu olan, bu maddelerdir. Yani bu maddeler, hücrenin aklı ve yöneticisi durumundadır. Kromozomlar, hücrenin bütün programını ve esrarını içerirler. İnsan vücudundaki her hücrede 46 kromozom ya da renkli cisimcik vardır. Çekirdekte toplanmış olan bu kromozomlar, normal hücrede birleşiktir, birbirinden ayrılmaz. Ancak bölünme ile çoğalma başlayınca kromozomlar, ikişer ikişer ayrılır, her çift birbirine bitişik olur.[5]

2.1.1.2. Üreme

İnsan üremesi, eşeysel olarak, yumurta ve spermin birleşmesi sonucu olur. Kadın ve erkekten yeni canlının meydana gelmesi olayına ***üreme*** denir ve bu olay

---

[4] Seyyid Kutup, *Fi Zılalil-Kur'an*, (Çev: Salih Uçan vd.), Dünya Yay. , İstanbul, 1991, C.8, 427-428.

[5] Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991 C.10, 185

kadın vücudunda cereyan eder. Bu dönemin ilk olayı döllenmedir.[6] Cinsel birleşimde, hazneden rahime ulaşan spermalar, rahimden yukarı ilerleyip fallop borularına gelir. Yakında bir yumurta varsa, spermaların hareketi hızlanır. Bir sperma, yumurtayı yakalayıp, onunla birleşince, yeni bir yaşam başlar. Bu birleşme döllenme (fertilizasyon) adını alır ve birleşmeden oluşan hücre, zigot, yeni bir kişinin yaşamının tek hücreli devresini oluşturur.[7]

Zigotun gelişmesindeki ilk safha çoğalmadır. Döllenmiş yumurta hücresi hemen kendine benzer iki hücre meydana getirmek üzere faaliyete geçer. Meydana gelen iki hücre aynı şekilde mitotik bölünme ile ikişer hücre yaparlar.[8]

Teknolojik aletler üreten bir fabrikada ürünlerin oluşturulması aşamasında birçok robot makineden faydalanılır. Bu makinelerin tüm faaliyet programları, işletim sistemleri, teknik destek birimleri, kısaca üretim boyunca ihtiyaç duyulabilecek her türlü üretim bilgileri, o fabrikanın kontrol merkezinde bulunur. Burası, üretim, kalite kontrol, hasar giderme gibi aşamalarda kullanılan tüm bilgilerin depolandığı bir banka gibidir. Dünyanın en ileri ve karmaşık yapısı olan insan vücudunu da böyle bir fabrikaya benzetirsek, bu fabrikanın işlevlerini devam ettirebilmesi için gereken bilginin tümünün hücrelerin çekirdeğindeki DNA molekülünde saklı olduğunu söyleyebiliriz.

İnsan, daha anne karnında yeni döllenmiş bir yumurta hücresiyken dahi ileride sahip olacağı bütün özellikler Allah tarafından belirlenmiş ve bir düzen içinde DNA'larına yerleştirilmiştir. Saç renginden boyunun uzunluğuna, hayatı boyunca geçirmeye eğilimli olduğu hastalıklardan akla gelebilecek her türlü fiziksel özelliğine kadar kişinin her türlü özelliği insanın ancak elektron mikroskoplarıyla görebildiği bir küçüklükte özenle korunmaktadır.

---

[6] Semiz, *a.g.e.* , 175.
[7] Janet Noel, *İnsan Vücudu*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1982, 34
[8] Orhan Düzgüneş-Halis Ruhi Ekingen, *Genetik*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Basımevi, Ankara, 1974, 45-46

2.1.1.3. Döllenme

Döllenme, yumurtayla spermin birleşerek zigot adı verilen tek hücreli embriyoyu oluşturmasıdır. Boşalmanın ardından vajinaya milyonlarca sperm dolar. Bu hücrelerin yalnızca çok küçük bir yüzdesi, üreme kanalından geçer. Follop borusunun orta kesimindeki döllenmenin gerçekleştiği ampullaya ulaşan hücrelerin sayısı ise yalnızca 200 civarındadır. Spermler yumurtanın üzerindeki kılıfı eritirler. Yalnızca bir spermin yumurtanın içine girme, yumurtayı dölleme ve onunla birleşerek bir zigot oluşturma olanağı vardır. Yumurta döllenirse rahme yerleşir ve bir embriyo olarak gelişmeye başlar.[9]

Döllenme iki ayrı döl hücresinin birleşmesi olarak tanımlanabilir. Bu olay kadın vücudunda gerçekleşir. İki hücre kadın üreme organları olan tüplerin birinde karşılaşırlar. Birleşme burada olur. İki hücrenin karşılaşması için çiftleşme denilen olayın gerçekleşmesi gerekir. Son yıllarda insanlarda yapay döllenme yöntemi uygulanmaya başlanmıştır. Bunda çiftleşme yoktur.[10]

2.1.1.4. Zigot

Yeni bir canlının oluşması haploid sayıda kromozoma sahip erkek ve dişi germ hücrelerinin birleşerek diploid sayıda kromozoma sahip olan zigot oluşumu ile başlar.[11] Hücreler bölünerek çoğalırlar. Erkek ve dişiye ait iki hücre birleşir ve 46 kromozomlu yeni bir hücre meydana gelir. Bu hücreye **zigot** adı verilir. Bu bir hücreden başlayarak, sürekli ve ardı ardına bölünmeler sonunda, milyarlarca hücre oluşur. Bölünmeler sırasında hücreler farklılaşmalar geçirirler ve farklı yeni hücreler oluşur.[12]

---

[9] The Human Body Atlas, İnsan Vücudu, (Çev: Semra Kunt Akbaş), Arkadaş Yayınları, Ankara, 2006, 185

[10] Semiz, *a.g.e.* ,179

[11] Mukaddes Eşrefoğlu, *Genel ve Özel Histoloji,* Pelikan Yay. , Malatya, 2004, 307.

[12] M. Tahir Hatipoğlu, *Anatomi ve Fizyoloji*, Hatipoğlu Basım, 14. Baskı, Ankara, 2009, 25.

Döllenme ile iki döl hücresi birleşir ve bir hücre meydana gelir. Bu hücre zigot adını alır. Zigot yeni oluşan insanın ilk otuz saatlik ismidir. Zigot döllenmeden 30 saat sonra bölünmeye başlar. Bölünme şekli mitozdur. Her hücre ardı ardına sürekli olarak bölünür ve çoğalır.[13]

Zigot genetik olarak benzersiz, çünkü kromozomlarının yarısı anneden diğer yarısı da babadan gelir. Zigot, yeni bir kromozom karışımına sahiptir ve bu yapı anne ve babanın hücrelerindekinden farklıdır. Embriyonun kromozal cinsiyeti fertilizasyon sırasında ovumu dölleyen spermin cinsi (X ve Y) belirler; sonuçta embriyo cinsiyetini belirleyen anneden çok babadır. X taşıyan bir spermle fertilizasyon sonucu 46, XX zigotu oluşur ve bir dişi gelişir. Y taşıyan sperm ile fertilizasyon 46, XY zigotunu oluşturur ve bir erkek gelişir.[14]

2.1.1.5. Alaka

Alaka, karışık nutfe oluşumundan sonraki safhadır. Karışık nutfenin (döllenmiş yumurtanın) rahme asılması (dut meyvesi şeklini alması) ile başlar.[15] Alaka "bir şeye yapışıp ilişmek, asılmak, tutmak, kan, kendisinden çocuğun meydana geldiği şey"[16] gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Her türlü kana ve kırmızı kana ve özellikle uyuşuk kana alak denilmiştir. Kandan bir kısım olması itibariyle veya doğrudan doğruya ilişiklik mânâsı ile rahimdeki tutuğa da alaka denilmiştir. Yapışkanlığından dolayı sülük ve kuyu makarasına ve ipine ve makarasının iliştirilip ipi geçirilen takıntısına ve işlek yola da alak denilir. Bütün bunlar maddî mânâdır. Bunlardan başka alak, ruhanî ve manevî olarak "alaka" gibi aşk ve sevgi mânâsına

---

[13] Semiz, *a.g.e.* , 181.
[14] Moore Persaud, *İnsan Embriyolojisi*, (Çev: Mehmet Yıldırım vd.), Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, 2002, 37.
[15] El-Bar, *a.g.e.* , 83.
[16] Ebu'l Kasım el- Hüseyin b. Muhammed er-Rağıb el- İsfehani, *Müfredatü Elfazı'l- Kur'an*, Daru'l Kalem, Dimeşk, 2006, 579; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sad:, İsmail Karaçam vd.) , Azim Yay. , İstanbul, tsz. , C. 2, 324; Ahmed el-Ayid ve Başk., *El-Mu'cemu'l Arabiyyu'l Esasiyyu,* Laros Yayınları, Tunus, 1989, 859.

geldiği de lügatta açıklanmıştır.[17] Alak ile aşılanmış yumurtanın ana rahminin iç cidarına asılı vaziyeti (zigot) kastedilmektedir.[18]

Bütün Kur'an-ı Kerim tercümeleri alakanın donmuş, yani koyu kan (clot) olduğunu söylemişlerdir. Ancak tıp uzmanları, alakaya ayrı mana vermişlerdir. Dr. Hamid el-Gavvabi, "*İslamiyet ve Tıb*" adlı kitabında; Dr. Muhammed Vasfi, "*Kur'an-ı Kerim ve Tıb*" adlı kitabında ve Seyfettin es-Sıbai, Fıkıh, "*Tıb ve Kanun Nazarında Düşük*" adlı kitabında alakaya verilen bu manaya karşı çıkmışlardır. Bunlar ve öteki bazı doktorlar alakanın, karışık nutfenin rahim çeperlerine asıldığı ve orada takılı kaldığı safha olduğunda görüş birliğine varmışlardır. Doktorların görüşü alakanın sözlük manasına en yakın olanıdır.[19] Alaka sözcüğünde daima tutmak ve asılmak manası vardır. Bahsimize konu olan alakada da aynı mana vardır. O da rahim duvarına tutunur ve asılır. Alakanın etrafı kan havuzcuğu ile çevrilidir. Onun rahim duvarına asıldığı zamanki hacminin milimetrenin dörtte biri kadar olduğunu göz önüne alırsak eski müfessirlerin ona neden koyu kan manası verdiklerini daha kolay anlarız. Demek ki alaka çıplak gözle görülmeyecek kadar küçüktür. Etrafı her taraftan kan havuzcuğu ile sarılmıştır.[20]

Alaka, Emşac, nutfenin oluşumunu izleyen aşamadır. Bu kelime aşağıdaki şu ayetlerde geçmektedir:

يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنْ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ
مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ

"Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphede iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan), sonra uzuvları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı et parçasından (uzuvları zamanla oluşan

[17] Yazır, *a.g.e.* , C.2, 324; Muhammed b. Ebu Bekir b. Abdul Kadir er- Razi, *Muhtaru's-Sıhhah*, Darul-Hadis, Kahire, 2003, 248.
[18] Hayrettin Karaman vdğ. , *Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsir*, D.İ.B.Y. , Ankara, 2006, C.5, 652.
[19] El-Bar, *a.g.e.* , 83-84.
[20] El-Bar, *a.g.e.* , 83-84.

ceninden) yarattık ki size (kudretimizi) gösterelim. Ve dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız."[21]

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

"Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir."[22]

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى

"İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır! O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden bir nutfe (sperm) değil miydi? Sonra bu, alaka (aşılanmış yumurta) olmuş, derken Allah onu (insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiyi var etmişti."[23]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا

"Sizi topraktan, sonra meniden, sonra alakadan (aşılanmış yumurtadan) yaratan sonra bebek olarak çıkaran…"[24]

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ

"Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılanmış yumurtadan yarattı."[25]

---

[21] Hac, 22/5
[22] Mü'minun, 23/12-14
[23] Kıyamet, 75/36-39
[24] Mü'min, 40/67.
[25] Alak, 96/1-2

Müfessirler, alakayı, kan pıhtısı diye tercüme etmişlerdir. Ancak ayetin tefsiriyle ilgilenen tıp uzmanları, müfessirlerin bu görüşüne katılmıyorlar. Çünkü bugün ana rahmine sokulan, toplu iğne başı kadar küçük kamera sayesinde sperm hücresi ile yumurta hücresinin ana rahminde geçirdiği bütün aşamaları görüntülemek mümkün olmuştur. İşte bu görüntüler sayesindedir ki Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde geçen 'alaka' kelimesi ile follop borusunda sperm hücresiyle döllenmiş olan dişi yumurta hücresinin, döllenmeden bir hafta sonra rahim duvarına asılıp gömülmesi durumunun kastedildiğini anlıyoruz. Eski müfessirler son zamanlarda ortaya konan bu verilerden haberdar olmadıkları için alaka kelimesini kan pıhtısı olarak tefsir etmişlerdir. Geçen izahlardan anlaşılacağı üzere alaka, bir şeye yapışıp tutunan şey demektir. İşte alaka da, aynen lügat izahlarında belirtildiği gibi rahmin cidarına yapışıp batmakta, oraya yerleşmektedir. Ve hemen çevresi, kalın bir kan tabakasıyla sarılmaktadır.[26]

2.1.1.6. Nutfe

İlk insanın yaratıldığı çamur aşamasını atlarsak, artık her insanın yaratılışı nutfeden başlar. Kur'an'ı Kerim'de nutfe kelimesi on yerde geçmektedir. Bunların hepsi birbirinin benzeri değildir, ayrıntıda farklar vardır. Meni kelimesi, hem nutfe, hem de onu içeren sıvıyı kapsar.[27] Kur'an'da geçen nutfe kelimeleri, birbirleriyle asla eşanlamlı değillerdir. Derinliğine bir araştırma yapılırsa birbirinden farklı oldukları anlaşılır. Sözgelimi meni kelimesinin manasında nutfe bulunmakla beraber nutfeyi ihtiva eden su manası da vardır; diğerleri de böyledir.

Nutfenin üç çeşidi vardır:

1-Erkek Nutfe: Bunlar menide ve erkeklik bezinin (husyenin) salgısında mevcut olan hayvancıklardır. (sperm veya sperma)

2-Dişi Nutfe: Bu da yumurtalıkların ayda bir üretip saldığı yumurtadır.

---

[26] Ateş, *a.g.e.* , C.10, 205-206
[27] Ateş, *a.g.e.* , C.10, 183

3-Karışık Nutfe: (Nutfetu'n-Emşac): Bu da döllenmiş yumurta demektir.[28]

Kur'an-ı Kerim, nutfe ile meniyi ayrı şeyler olarak anlatmıştır. Aslında bunda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü nutfeyi onu yaratan anlatıyor! Meniyi bütün, nutfeyi ise onun bir parçası sayıyor. Mesela bu durum şu ayette pek açık bir şekilde gözüküyor.[29]

أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً
فَخَلَقَ فَسَوَّى فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى

"İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır! O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden bir nutfe (sperm) değil miydi? Sonra bu, alaka (aşılanmış yumurta) olmuş, derken Allah onu (insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiyi var etmişti."[30]

Meni hayvancıkları ve meniyi oluşturan şeyler ancak 19. Asrın sonunda ve 20. Asrın başlarında bilinmeye başladı. Meni hayvancıklarının, insanın yaratılışında ne gibi rolü olduğu modern tıp ilminin ışığında yeni öğrenildi.[31]

Burada testislere değinmek, meni kavramını anlama bağlamında yerinde olacaktır.

Testisler çeşitli kanalcık sistemlerinden oluşur. Oldukça geniş bir alana sahip olan bu kanalcık sistemi sayesinde milyonlarca spermin hızlıca oluşabileceği ve kolaylıkla stoklanabileceği bir mekân elde edilmiş olmaktadır. Hızlı üretimin ve stoklama işleminin neden gerekli olduğu ise, bir yumurtanın döllenmesi için üretilen 200-300 milyonluk sperm miktarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Üretim miktarı göz önüne alındığında minyatür fabrikalar olarak nitelendirilebilecek testislerde, sperm üretiminin gerçekleştiği ve toplam uzunlukları yaklaşık 500 metreyi bulan

---

[28] El-Bar, *a.g.e.* , 38; Ayr. Bkz., Ateş, *a.g.e.* ,C.10, 183.
[29] El-Bar, *a.g.e.* , 38.
[30] Kıyamet, 75/36-39
[31] El-Bar, *a.g.e.* , 38.

1000'e yakın kanalcık vardır. Bu kanalcıklar "seminifer tüpçükler" olarak adlandırılır. Her birinin ortalama uzunluğu yaklaşık 50 cm olan kanalcıkların içerisinde zaman içinde gelişerek spermleri oluşturacak sperm ana hücreleri bulunur.[32]

2.1.2. Tıp Biliminde Kadının Yaratılışı

İnsanın meydana gelişinde 23 çift kromozom görev almaktadır. “Bunlardan 22’si vücudun yapısını kurmaktan; şeklini oluşturmaktan sadece bir tanesi, ceninin erkek veya kız oluşundan sorumludur. Bir tek hücrenin bile bu kaide dışı kalması söz konusu olamaz. Milyarlarca hücre bize iki cins arasını arayan bu hakikati izah eder. Deri hücreleri, saç hücreleri, ağız hücreleri, kan hücreleri, beyin ve kemik hücrelerine varıncaya kadar bütün hücreler bugün çoklarının bilmezlikten geldikleri gerçeği bize haber vermekte; kadın erkek eşitliği iddiasının gerçek yönünü gözler önüne sermektedir.”[33]

Kadın ile erkeğin yaratılış, oluş farklılıklarının var olup olmadığını görmemiz için öncelikli olarak tıbbi açıdan bir takım kavramları incelememiz gerekmektedir.

Hayatın özü ve her canlının en belirgin özelliği kendine benzeyen bireyleri üretebilmesi yeteneğidir. Bunun için dişi ve erkek eşey yani döl hücresi üretilir ve döllenme olur, döllenmeden sonra meydana gelen zigot sürekli olarak bölünerek yeni bir canlının oluşmasını sağlar. Dişi ve erkek her iki cinsin üreme organları ayrıdır.[34]

Allah’ın yarattığı fıtrata her hücrede insan vücudundaki yaratılışın her zerresinde erkek ile dişide farklı hormonlarda; nihayet, kadının erkeğin, değişik anatomik yapısında fıtrata karşı çıkıyorlar. Kaldı ki erkek ile kadın arasındaki bütün

---

[32] Guyton Hall, *Tıbbi Fizyoloji*, Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, 1996, 9. Baskı, 1003.
[33] El-Bâr, *a. g. e.* , 46.
[34] Semiz, *a.g.e.* ,161.

fark sadece üreme organlarında değildir. Kemiklerin oluşumunda ve şeklinde; kas ve kirişlerin yapısında da aynı fark görülür. Dahası bu farklılık, fizik yapıdan ruha, hücreden davranışa, kemikten düşünceye ve deriden eğilime kadar gittikçe artar.[35]

Yaratılış itibarıyla kadınlarda fiziksel temas ve acı duyusunun eşiği, erkeklerden daha aşağıdadır. Kadınların dokunma ve acı duyma hususunda hassasiyetleri daha fazladır. Buna karşılık erkekler daha keskin görme duyusuna sahiptirler. Duyumsal kabiliyetlerdeki bu özellikler doğuştan olup, öğrenme ve başka yollarla sonradan kazanılmış şeyler değildir.[36]

Kadın yaratılıştan pasif karakterli olup, erkek ise her zaman aktif karakterlidir.[37]

2.1.2.1. Erkek Üreme Sistemi

Erkek üreme sisteminin organları, iç ve dış üreme organları olmak üzere ikiye ayrılır.[38] Erkek üreme sisteminin organları, testisler (1çift) taşıyıcı kanallar, yardımcı üreme bezleri ve penistir. Testisler, erkek üreme hücrelerini (sperm) ve erkek eşey hormonlarını üretir. Taşıyıcı kanallar, testislerde üretilen spermleri vücut dışına taşırlar. Yardımcı üreme bezlerinin ürettikleri salgılar, kendi kanalları aracılığıyla, spermlerin iletildiği esas taşıyıcı kanala boşaltılır. Taşıyıcı kanalda spermlerin ve yardımcı üreme bezlerinin salgılarının karışmasıyla semen oluşur.[39] Sperma hücreleri (erkek üreme hücreleri) penis arkasındaki iki ince torba içinde bulunan testislerde oluşur. Penisten hem idrar, hem de spermalar çıkar. Prostat gibi bazı bezler de,

---

[35] el-Bâr, *a. g. e.* , 46.

[36] Abdurrahman Kasapoğlu, *Kadın Modernizm ve Örtünme*, Esra Yayınları, İstanbul, 1994, 15.

[37] Kasapoğlu, *Kadın Modernizm ve Örtünme*, 16.

[38] Mehmet Çimen, *Sistematik Anatomi Ders Kitabı*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2003, 106.

[39] Osman Murathanoğlu, *Histoloji Laboratuar Kılavuzu*, İ. Ü. Fen Fak. Basımevi, İstanbul, 1990, 144

spermaları sulandıran sıvıları yapar.[40] Prostat, mesanenin alt tarafında bulunan bir bezdir. Bunun salgısı da meni hayvancıklarının serbestçe hareket edebilmesi için büyük önem taşır.[41]

Testisler çeşitli kanalcık sistemlerinden oluşur. Oldukça geniş bir alana sahip olan bu kanalcık sistemi sayesinde milyonlarca spermin hızlıca oluşabileceği ve kolaylıkla stoklanabileceği bir mekân elde edilmiş olmaktadır. Hızlı üretimin ve stoklama işleminin neden gerekli olduğu ise, bir yumurtanın döllenmesi için üretilen 200-300 milyonluk sperm miktarına bakıldığında anlaşılmaktadır. Üretim miktarı göz önüne alındığında minyatür fabrikalar olarak nitelendirilebilecek testislerde, sperm üretiminin gerçekleştiği ve toplam uzunlukları yaklaşık 500 metreyi bulan 1000'e yakın kanalcık vardır. Bu kanalcıklar "seminifer tüpçükler" olarak adlandırılır. Her birinin ortalama uzunluğu yaklaşık 50 cm olan kanalcıkların içerisinde zaman içinde gelişerek spermleri oluşturacak sperm ana hücreleri bulunur[42]

Erkekte birer sperm fabrikası durumunda olan husyeler, cenin aşamasında, önce karın boşluğunun arkasındaki omurga kemiğinin önünde bulunan böbreğin yanında, yani Kur'an'ın deyimiyle sulb ile teraib arasında belirir. Fakat gebeliğin ilerlemesine paralel olarak yavaş yavaş aşağı iner ve doğuma yakın bir zamanda vücudun dışına çıkar. Bunun sebebi de 37 derecelik vücut içi ısısının, spermlerin oluşmasına elverişli olmamasıdır. Ama vücut dışında kalan husyelerin 35 derecelik ısısı, sperm yapımına elverişlidir.[43]

Spermi hedefe ulaştıran, diğer yapıları şu şekilde özetlemek mümkündür.

---

[40] Noel, *a.g.e.* , 32.
[41] El-Bâr, *a. g. e.* , 19.
[42] Hall, *a.g.e.* ,1003.
[43] Ateş, *a.g.e.* ,C.10, 198.

Biraz daha gelişmiş olan sperm hücrelerinin hareket ve döllenme yeteneği kazanması, üreme sisteminin başka bir parçası olan ‘epididim’de gerçekleşir. Testisin dış tarafına gevşek bir şekilde, tutturulmuş olan epididim kanalı öylesine kıvrımlıdır ki, uzunluğu yaklaşık 6m dir. Spermlerin bir kısmı yolculuklarına başlamadan önce, bir süre için, epididim’de depolanırlar. Epididim de, “vas deferens” adı verilen sperm kanalına bağlanır.   Bu sperm kanalında spermler, döllenme yeteneklerini yitirmeden uzun süre depolanabilirler. Ve zamanı geldiğinde bu kanaldan dışarı atılarak kadın bedenindeki yumurta hücresi ile buluşmak üzere uzun bir yolculuğa çıkarlar.[44]

2.1.2.2. Kadın Üreme Sistemi

Dişi üreme sisteminin organları; 1 çift ovaryum, 1 çift Fallop kanalı, (ovidukt), uterus, vagina ve vulva’dır.[45] Ayrıca şu şekilde tasnif yapanlar da vardır: Yumurtalık, Rahim (Döl Yatağı), Rahim Kanalları (Yumurtalık Boruları), Mehbil (Döl Yolu, vajina).[46]

Kadın üreme organı da iç ve dış üreme organlarından meydana gelir. Dış üreme organlarının başında Vulva (ferç) gelir. Bu organın kenarlarında iki küçük iki de büyük dudak bulunur. Ön kısmında idrar deliği vardır. Önden iki küçük dudağın birleştiği yerse bızırı (dılak); yine önden iki büyük dudağın birleşmesi (mons veneris) denilen kısmı oluşturur. Bu kısım yağ kümesinden oluşur[47]

Kadının yumurtalıkları iki tanedir. Her biri, 3 cm. uzunluğunda, 1,5 cm. genişliğinde olup, omurganın alt kısmı arka duvarına dayalı olan rahmin bir yanında yer almıştır.[48]

---

[44] Sherman Luciano Vander, *İnsan Fizyolojisi*, Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı, 1994, s. 654.
[45] Murathanoğlu, *a.g.e.* , 152.
[46] El-Bâr, *a. g. e.* , 23.
[47] El-Bâr, *a. g. e.* , 23.
[48] Çimen, *a.g.e.* , 101.

Yumurtalıkları, follop tüpü denilen birer kanal çevirir. İçi küçük tüplerle dolu olan bu kanallar, bir yandan yumurtalıklara, öbür yandan rahme bağlıdır. Embriyo, genişleme elastikiye tinde olan rahim torbasının içinde gelişir. Rahmin ağzı, vajinaya, vajina da dışarı açılır. Erkek üreme sisteminin tersine, kadın üreme sistemi, idrar yolundan ayrıdır.[49]

Yumurtalıklarda oluşan mikroskobik yumurtalar, follop borularından geçerek, kastan bir kese olan rahime erişir. Gebelerde, gelişen bebek, rahim içindedir. Elastik duvarlı kısa bir tüp olan vajen (hazne) rahmi vücut dışa bağlar.[50]

Her kadında iki yanda birer tane olmak üzere, iki yumurtalık vardır. Leğen boşluğunda bulunurlar. Yumurta veya kadının suyu denilen şey burada oluşur. Bunlar erkeğin husyesine tekabül ederler. Şekli bademe benzer. Boyu üç, eni ise bir 1.5 cm. kadardır. Yüksekliği ise eninin yarısı kadardır. Yumurtalığı rahme birtakım bağlar asılı tutar. Bu bağlardan yumurtalığı rahmin üst köşesine bağlayanına yumurtalık rahim bağı denir. Bir de yumurtalığı taşıyan bağ vardır ki, bu da geniş rahim bağına bitişiktir. Bir bağ daha vardır ki kan, lenf ve sinirler yumurtalığa bunun vasıtası ile girer çıkarlar.[51]

2.1.2.3. Kadın ve Erkek arasındaki Yaratılıştan Gelen Farklar

Kadın ve erkek aynı özden, aynı gaye için yaratılmış iki insan cinsidir ve insaniyet noktasında eşit ve benzerdirler. Ancak, cinsi bakımdan birbirlerini tamamlarlar. Yalnız erkeğe değil insan türünün, bütününe hitap eden İslamiyet, ataerkil ve eril görüntüsü altında güçlü bir dişil unsur içermektedir.[52]

Kadın ve erkeğin insanlık hakları açısından eşit fakat fıtraten faklı olduğu görüşünü Ayetullah Mutahhari, şöyle izah etmiştir: “Eğer kadınlar fiziksel ve ruhsal

---

[49] Ateş, *a. g. e.* , C. 10, 199.
[50] Noel, *a. g. e.* , 33
[51] El-Bâr, *a. g. e.* , 23
[52] Cihan Aktaş, *Kadın Ve Devrim*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1997, 97.

yaratılışta aynen erkekler gibi gibi olsalardı, bu aynılık bir eksiklik anlamına gelirdi. Kâinat bu ikisi için aynı değildir; yaradılış ve tabiat bu ikisini "her açıdan aynı ve benzer" kılmamıştır. Fiziki ve ruhi yetenek farklılıkları kadının eksikliğini, erkeğinse mükemmelliğini göstermez. Bu iki insan cinsinin birbirini tamamlaması, birbirinde eriyip kaybolması anlamına da gelmemelidir. Bu iki ayrı yaratılış biçiminde varoluşuyla kadın ve erkek birbirini mükemmelleştirmektedir.[53]

Havva –yani kadın- erkekle aynı fıtrattadır özü birdir. Hemen hemen bütün bilim adamları ve filozoflar, kadınla erkeğin aynı soydan geldiğini, kabul etmektedirler. Antik dünyanın bütün felsefelerinin tersine erkekle kadın aynı şeyden, aynı yaratan tarafından yaratılmışlardır. Aynı soydandırlar, kardeştirler, aynı ana-babadan gelmektedirler.[54]

Tabii ve içtimai vazifelerin az çok farklılıklarına göre, gerek hatunların gerekse erkeklerin vücutları, kuvvetleri, akılları ve kalpleri arasında bir farklılık varsa, bu hem matlub hem de zorunlu olmak cihetiyle, hukukta bir eşitsizliğe yahut hukuk önünde hatunların erkeklerden aşağı olmasına bir sebep kılınamaz.[55]

Hem vucut hem de ruh bakımından, hatun erkekten üstündür. Hatunların bedenleri, tenleri, kemik ve adaleleri, damarları, beyinleri, kanları ve organları, erkeklere nispetle elbette daha mümtazdır. Erkeklerle kıyaslandığında, kemikleri zayıf, adaleleri cılız olabilir. Ancak, bu zayıflık, vazifelerine daha uygun ve daha münasiptir. Onların, erkeklere nispetle kısmi zayıflıkları, tabii ve içtimai vazifelerinin bir gereği ise, böyle bir zayıflığı, hukukunun azlığına delil göstermek doğru olmaz. [56]

---

[53] Ayetullah Mutahhari, *Kadın*, (Terc: İsmail Derya), Akademi Yayınları, İstanbul, 1991, 143-145-185.

[54] Ali Şeriati, *İslam Sosyolojisi*, (Çev: Kenan Sökmen), Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997, 81-83.

[55] Musa Carullah, *Hatun*, (Haz: Mehmet Görmez), Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2000, 65.

[56] Carullah, *a. g. e.* , 65

Allah'ın yarattığı fıtrata her hücrede insan vücudundaki yaratılışın her zerresinde erkek ile dişide farklı hormonlarda; nihayet, kadının erkeğin, değişik anatomik yapısında fıtrata karşı çıkıyorlar. Kaldı ki erkek ile kadın arasındaki bütün fark sadece üreme organlarında değildir. Kemiklerin oluşumunda ve şeklinde; kas ve kirişlerin yapısında da aynı fark görülür. Dahası bu farklılık, fizik yapıdan ruha, hücreden davranışa, kemikten düşünceye ve deriden eğilime kadar gittikçe artar.[57]

Yaratılış itibarıyla kadınlarda fiziksel temas ve acı duyusunun eşiği, erkeklerden daha aşağıdadır. Kadınların dokunma ve acı duyma hususunda hassasiyetleri daha fazladır. Buna karşılık erkekler daha keskin görme duyusuna sahiptirler. Duyumsal kabiliyetlerdeki bu özellikler doğuştan olup, öğrenme ve başka yollarla sonradan kazanılmış şeyler değildir.[58]

---

[57] El-Bâr, *a. g. e.* 46.
[58] Kasapoğlu, *Kadın Modernizm ve Örtünme*, 15.

SONUÇ

Görüldüğü gibi, Kur'ân'da geçen bazı ayetler, Hz, Havva'nın, Hz. Âdem'den yaratıldığı görüşüne delil olarak ileri sürülmektedir. Bu ayetleri incelediğimizde, değişik yorumlar yapmaya müsait, mücmel bir yapıda oldukları görülecektir. Nitekim bunun bir neticesi olarak, kadının, kaburga kemiğinden yaratıldığını ifade eden rivayetlerin, bu yöndeki yorumların uzun asırlar boyunca kabul görmesi ve yerleşmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Kaldı ki, uzun tarihî süreçte bu ayetlere muhatap olan insanları belki de daha ziyade ilgilendiren konu, ayetlerdeki mücmelliği bir şekilde giderecek yorumların yapılmasıydı. Kadın-erkek ilişkilerine dair kabul ve düşünceler de, Hz. Havva'nın Hz. Âdem'den yaratıldığı anlayışının ileri sürülmesine bir engel teşkil etmiyordu. Aksine, geleneksel toplumlarda daha belirleyici olan ataerkil değerlerin, söz konusu yorumların yapılmasının zihinsel ve kültürel arka planını oluşturduğunu da söylemek mümkündür.

Ne var ki, modern dönemlere geldiğimizde, Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşünü ileri sürmek, önceki dönemlere göre, pek de kolay değildi. Çünkü asırlarca devam eden kadın ve erkek telâkkileri, modern dönemlerde yeniden şekilleniyordu. Bunun farkına varan XX. asrın ilk yarısındaki bazı yorumcular, adeta genel kabul görmüş ve itikâdî bir hüküm haline gelmiş, Hz. Havva'nın, Hz. Âdem'den yaratıldığı görüşünü, eşeyli üremede kadın ve erkek rollerini göz önünde bulundurarak, felsefî bir yaklaşımla yeniden yorumlamaya çalışmışlardır.

Geleneği esas alan bu tür yorumlama çabaları, o dönemlerde yeterli görülüyordu. Bunu da, henüz o dönemlerde kadının tarihî kökeni ve antropolojisine dair konuların yeterince tartışma gündemine gelmemesiyle izah etmek belki de mümkündür.

Bununla beraber, “kadın-erkek eşitliği” hareketinin temsilcileri, özellikle 1980’lerden sonra yayınladıkları eser ve söylemleriyle, sivil-siyasî etkinliklerini iyice görünür hale getirmişlerdir.

Ortak bir söylem olarak onlar, her sahada kadın-erkek eşitliğinden ziyade, kadının kendi özgünlüğünü ortaya koyup özgürlüğüne kavuşmasını talep etmişlerdir. Daha açık bir ifadeyle, kadın-erkek eşitliğini savunanlar, ataerkil düşüncenin asırlar ötesinden getirdiği erkeğe ait bir takım anlayışlar yerine, kadının bizatihi kendisinin üreteceği değerlerin esas alınması gereği üzerinde durmuşlardır. Hatta bunun entelektüel ve kültürel zemini oluşturulmaya çalışılmış; kadının erkeğe göre ikinci plana itilmesinin tarihsel ve kültürel arka planı detaylı bir şekilde inceleme ve araştırma konusu haline getirilmiştir.

Basın-yayın sahasında kadınla ilgili oluşan bu literatürün yanı sıra kamuoyunda “kadın-erkek eşitliği” hareketlerinin meydana getirdikleri genel bir havanın varlığı da söz konusuydu. İşte bütün bu oluşumların, yorumcuların, Hz. Havva ile Hz. Âdem’in aynı özden yaratıldıkları yönünde daha köklü bir yaklaşım sergilemelerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Şu sebeple ki, modern söylem ve düşünceler açısından bakıldığında, ilk anda kadın-erkek eşitliği tezi ile çelişen ve kadını ikinci plana düşüren klasik yorumun kabul edilmesi pek makul gözükmüyordu. Zira bu anlayış, kadının bizzat erkeğin kendisinden, üstelik eğri olan kaburga kemiğinden yaratıldığı düşüncesini kabul ediyordu. Böyle bir varlığın ise, erkekle aynı saygınlığa sahip olması ve onunla eşit değeri paylaşması mümkün değildi. Nitekim bir yoruma göre, bu rivayetin kabul edilmesi halinde, olumsuz sonuçların ortaya çıkacağı, meselâ kadının bilinç düzeyinde ontolojik olarak ikincil sırada ele alınacağı, bu durumun da onu birinci derecedeki erkek karşısında "araç değer" durumuna düşüreceği ifade edilmektedir. İşte, tasvir etmeye çalıştığımız sosyo-kültürel bağlamın, kadınla erkeğin aynı özden yaratıldığı yorumunun ön plana çıkmasına ve ağırlık kazanmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Zaten hem ayetteki

lâfız ve terkipler bu tür yorumlara müsaade ediyor; hem de çağdaş zihniyet bakımından bu izah tarzı daha uygun geliyordu.

Diğer taraftan Nisa Sûresi 1. ayetinin ilk bölümlerinin, klasik tefsirlerde yaygın bir şekilde Havva'nın Âdem'den yaratıldığı şeklinde tefsir edildiğine işaret etmiştik. Fakat şöyle bir yorum tarzı geliştirmek de muhtemel gözükmektedir.

Ayette geçen "nefs" kelimesi, Kur'ân'da çoğul şekliyle "enfus" olarak geldiğinde, "insan cinsi"ni ifade etmek üzere kullanıldığı görülmektedir. Meselâ, Nahl Sûresinde geçen bir ayette, Allah'ın insana kendi cinsinden eş yarattığı ifade edilirken, bu mana kastedilmektedir. "Allah size kendi nefis (cins) lerinizden eşler yarattı. Bunu açıklayıcı mahiyette gelen diğer bir ayette ise, eşlerin aynı cinsten yaratılması, huzur bulup kaynaşmaları ve mutlu olmaları gerekçesine dayanılmaktadır. "Onun ayetlerinden biri de, size, nefis (cins) lerinizden kendileriyle sükûn bulmanız için eşler yaratması ve aranıza sevgi merhamet koymasıdır." Her iki ayeti bir bütünlük içerisinde düşündüğümüzde, burada ilâhî bir lütuf olarak, insanların evrende yalnızlık çekmemeleri ve beraber yaşayarak mutlu olmaları için, erkeği ve kadınıyla farklı cinsten değil, aynı cinsten yaratıldığı temasının işlendiği görülecektir. Yine Kur'ân-ı Kerîm'de, bu konuya diğer canlı çeşitleri ile ilgili olarak da değinilmekte; böylece aynı türden gelen bireylerin eşler halinde yaratıldığı, sosyo-psikolojik bir olgu olarak işlenmektedir. "...Size kendi cinsinizden eşler; hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır." Hatta Kur'ân, yeryüzünde yaşayan bütün hayvan ve kuşların insanlar gibi birer ümmet oluşturduklarını ifade etmektedir.

Konuyu toparlayacak olursak, Nisa Sûresi 1. ayetini, Âdem ve Havva'nın yaratılması çerçevesinde değil; bu ayetlerde vurgulanan tema çerçevesinde yorumlamanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Yani ayetin giriş kısmı, erkeğiyle kadınıyla bütün insanlığın, ilâhî bir lütuf olarak aynı cinsten geldiği; böylece uyum içerisinde hayatlarını sürdürdükleri anlatılmaktadır. Ondan sonraki bölümlerinin ise, aynı özden gelmeleri sebebiyle, insanların hem akrabalık bağlarını, hem de insanlara

dönük iyilik ve hayır duygularını geliştirip kuvvetlendirmeye yönelik bir temayı işlediği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Nisa Sûresi 1. ayetinin, konu itibarıyla A'raf Sûresi 189. ayetiyle paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır. Fakat Araf Süresindeki ayetin devamında ifade edilen konular, bu ayetin özelde Âdem ve Havva ile ilgili olarak değil de, umûmî manada yorumlanabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Şöyle ki, Araf Sûresinde geçen ayetlerin girişi, Nisa Sûresinde yer alan ayetle aynı temayı İşlemektedir. "O'dur ki sizi bir tek nefisten yarattı, gönlü ısınsın diye ondan eşini var etti." Aynı ayetin devamında ise, eşlerin birleşmesi ve kadının hamile kalmasından, bilahare kusursuz bir çocuğa sahip olabilmek için Allah'a yalvarmalarından söz edilmektedir. "Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler."[59] Fakat aynı konunun devamı mahiyetinde gelen bir sonraki ayeti okuduğumuzda, bu eşlerin, salih evladı kendilerine lütfeden Allah'a şirk koşmalarından söz edilmektedir. "Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince kendilerine verdiği bu çocuk hakkında Allah'a ortaklar koştular." Bu durum bizleri, Nisa ve A'raf Sûresinde ilgili ayetlerde geçen ifadeleri Âdem ve Havva'ya tahsis etmeksizin umûmî manada, insan cinsinin erkeğiyle kadınıyla aynı mahiyetten yaratıldıkları tefsirini de yapabileceğimiz sonucuna götürmektedir. Zira Âdem ile Havva'nın A'raf Süresindeki ayetin ortaya koyduğu şekilde Allah'a isyan etmeleri ve şirke düşmeleri mümkün değildir. Nitekim ayette söz konusu edilen şahısların Yahudi, Hıristiyan yahut da müşrikler olduğu şeklinde görüşler ileri sürülmüştür. Bu itibarla, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, burada zikredilen ayetlerin umumi manada alınarak, insan cinsinin erkeğiyle kadınıyla aynı mahiyetten yaratıldıkları şeklinde tefsir edilmeleri de mümkün gözükmektedir.

---

[59] A'raf, 7/189

Diğer taraftan müfessirler, Nisa Sûresi 1. ve benzeri ayetlerde “Havva'nın Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı” görüşünü ileri sürerlerken, Buhârî'de geçen bir hadisi buna delil olarak ileri sürmektedirler. “Kadınlara iyi davranınız; çünkü o eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri kısmı baş tarafıdır. Onu doğrultmaya çalışırsan kırarsın, kendi halinde bırakırsan öylece eğri kalır. Kadınlara iyi davranınız.”

Bu hadisin, Müslim, Tirmîzî, Dârimî ve İbn Mâce'de geçen diğer rivayetlerini bir bütün halinde incelediğimizde, Hz Peygamber'in bu tavsiyesiyle, temsil getirerek, erkekleri kadınlara karşı yumuşak ve güzel davranmaya çağırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim rivayetlerin çoğunun, “kadın kaburga kemiği gibidir” ifadelerinde olduğu gibi teşbih edatı "kef" ile gelmesi de, narinlik ve kırılganlık yönlerinden, kadının kaburga kemiğine benzetildiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, bu sözleriyle Hz. Peygamber, ilk kadın Hz. Havva'nın nasıl yaratıldığı konusunda bilgi vermekten ziyade, genel olarak kadınların psikolojik yapılarına işaret etmekte; böylece erkekleri onlara karşı iyi davranmaya çağırmaktadır. Nitekim hadis âlimlerinin de kitaplarını tasnif ederken bu durumu göz Önünde bulundurdukları ve ilgili hadisleri, "kadınlara iyi ve güzel davranmayı"' tavsiye eden bablar altında rivayet ettikleri görülmektedir.

Diğer taraftan, sarihler bu hadisin yorumunda Havva'nın Âdem’den yaratıldığı konusunu işlemektedirler. Bununla beraber onların hadisi daha ziyade mecazî anlama hamlettikleri görülmektedir. Şöyle ki, Hz. Peygamber burada muhataplarına, kadınların hassas tabiat ve psikolojilerini göz önünde bulundurmalarını ve onlara karşı nazik davranıp sabırlı olmalarını tavsiye etmektedir. Nitekim hadiste geçen "ed-dıl'u" kelimesi, Arapçada sadece kaburga kemiği manasına gelmemekte, "eğrilik"ten kinaye olarak da kullanılmaktadır. Bu manada, onların yaratılış ve tabiatlarında bir eğrilik, yani bir farklılık ve hassasiyet olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan, bu konuda nakledilen rivayetlerin, ekseriyetle Havva ve Âdem belirtilmeksizin, umumi ifadelerle geldiği görülmektedir. Bu da

ilgili hadisin, Hz. Havva'nın yaratılması konusunu içermekten ziyade, genel manada kadınlara karşı takınılacak tutumla ilgili olduğu görüşünü desteklemektedir.

Nitekim, Hz. Peygamber'in, zaman zaman, kadınlarla ilgili olarak buna benzer mecazî nitelemelere gittiği görülmektedir. Meselâ Buharî'nin naklettiği bir hadiste, Hz. Peygamber'in bir sefer esnasında, kadınların yanına geldiği anlatılmaktadır. Enceşe adındaki bir hizmetçi, şiir söyleyerek onların develerini sürüyordu. Hz. Peygamber ona: “Ya Enceşe, cam şişeleri (kavârîr) ni yavaş bir şekilde sevk et” diye buyurdu. İfadelerin gelişinden de anlaşılacağı üzere, "kavârîr" kelimesi burada, mecazî bir anlatımla, kadınlara işaret etmek üzere kullanılmıştır.

Böyle bir benzetmeye gidilmesinin sebebi de, kadınların daha nazik ve narin bir bünyeye sahip oluşlarından ileri gelmektedir. İşte bu sebeptendir ki, Hz Peygamber yolculuk esnasında onlara daha yumuşak davranmayı tavsiye etmektedir.

Konuyu toparlayacak olursak şunu söylememiz mümkün gözükmektedir. Nisa Sûresi 1. ve benzeri ayetlerin, Âdem ve Havva'nın yaratılması konusunu işlemeleri mümkündür. Çünkü ayetlerde geçen İfadeler, böyle bir yorumu yapmaya müsait bir yapı arz etmektedir. Fakat aynı ayetlerin, arz etmeye çalıştığımız türden yeni yorum imkânlarına sahip olduğu da dikkatten kaçmamaktadır.

KAYNAKLAR

Abdulbaki, Muhammed Fuad, ***el- Mu'cemu'l Mufehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim,*** Daru'l-Hadis, Kahire, 2001.

Adanalı, A. Hadi, ***İslamiyat Dergisi***, Kitap Değerlendirmesi, Önder Matb. , Ankara, 2000.

Ağırman, Cemal, ***Kadının Yaratılışı***, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2001.

Aktaş, Cihan, ***Kadın Ve Devrim***, Nehir Yayınları, İstanbul, 1997.

Aktümsek, Abdurrahman, ***Anatomi ve Fizyoloji (İnsan Biyolojisi),*** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

Altuntaş, Halil, vdğ. , ***Kur'an-ı Kerim Meali,*** Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

Alusi, Ebu'l Fazl Şahabeddin Seyyid Mahmud, ***Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Sebi'l-Mesani,*** Daru'l-Fikr, Beyrut, 1990.

Ana Britannica, ***Genel Kültür Ansiklopedisi, "Kaburga Maddesi***", Ohan Matb. , İstanbul, 2004.

Atay, Hüseyin, ***"Nefs***" ***Mad., Ankara*** Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara Basımevi, Ankara, 1997.

____________, ***Kur'ân'a Göre Araştırmalar*** I-III, Atay Yay., Ankara, 1997

Ateş, Süleyman, ***Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri***, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988.

Aydın, Hüseyin, ***Yaratılış ve Gayelik***, DİB. Yay. , Ankara, 2004.

Aydın, M. Aydın, ***Kadın Mad.,*** T.D.V.İ.A., İstanbul, 2001.

Ayid, Ahmed ve vdğ. , ***El- Mu'cemu'l Arabiyyu'l Esasiyyu,*** Laros Yayınları, Tunus, 1989.

Bar, Muhammed Ali, ***Kur'an-ı Kerim ve Modern Tıbba Göre İnsanın Yaratılışı***, (Terc: Abdulvehhab Öztürk), T.D.V.Y. , ANKARA, 1989.

Beyzavi, Nasruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzavi, ***Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil***, Daru's-Sadr, 2001.

Bilmen, Ömer Nasuhi, ***Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri***, Bilmen Yayınları, tsz.

Blachere, Regis, ***Nefs Kelimesinin Kur'an'da Kullanılışı Hakkında Bazı Notlar***, (Çev: Sadık Kılıç), Atatürk Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, Erzurum, 1982.

Buhari, Muhammed b. İsmail Ebu Abdillah, ***el- Camiu's- Sahih***, İstanbul, 1981.

Bursevi, İsmail Hakkı, ***Tefsir-u Ruhi'l-Beyan***, (Terc.: Ali Hüsrevoğlu vd.), Erkam Yayınları, İstanbul, 2005.

Buti, Muhammed Said Ramazan, ***El-Mer'e tü Beyne Tuğyan'in-Nizami'l-Ğarbiyyi ve Letaifi't-Teşrii'r-Rabbaniyyi***, Daru'l Fikr, Beyrut, 1996.

Canan, İbrahim, ***Hadis Ansiklopedisi, (Kütüb-i Sitte),*** Akçağ Yay. , İstanbul, tsz

Carrel, Alexis, ***İnsan Denen Meçhul***, (Çev. R. Özdek), İstanbul, 1973.

Carullah, Musa***, Hatun,*** (Yay. Haz. Mehmet Görmez), Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2000.

Cevheri, ***El-Cevahir Fi Tefsiri'l Kur'ani'l Kerim***, Darul Fikr, Tsz.

Clara, Max, Maskar, Üveis, ***Histoloji 1***, Sermet Matb. , İstanbul, 1972.

Çığ, Muazzez İlmiye, ***Ortadoğu Uygarlık Mirası***, (1. Baskı), İstanbul, 2002

Çimen, Mehmet, ***Sistematik Anatomi Ders Kitabı***, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 2003.

Demirsoy, Ali, ***Kalıtım ve Evrim***, Meteksan Matbaası, Ankara, 1998.

Dere, Fahri, ***Anatomi Atlası ve Ders Kitabı,*** Nobel Tıp Kitapevi, Adana, 1999, Arıncı, Kaplan, Elhan, Alaattin, ***Anatomi***, Güneş Kitapevi, Ankara, 1997.

Derveze, İzzet, ***et-Tefsiru'l-Hadis, (Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri),*** (Çev: Ekrem Demir vd.), Ekin Yayınları, İstanbul, 1997.

Doğrul, Ömer Rıza, ***Tanrı Buyruğu,*** Aka Yay. İstanbul, 1980,

Döndüren, Hamdi, ***Delilleriyle Aile İlmihali***, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 2006.

Düzgüneş, Orhan vdğ., ***Genetik,*** Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Basımevi, Ankara, 1974.

Ebul Hasen Ali bin Ahmed Vahidi en- Neysaburi, ***El- Vasit Fi Tefsiri'l Kur'anil Mecid,*** Darul Kutübül İlmiyye, Beyrut, 1994.

Ebu'l Hüseyin Müslimü'bnu'l-Haccac el-Kuşeyri en-Niysaburi, ***El-Camiu'l-Hadis, (Sahih-i Müslim ve Tercümesi),*** (Terc: Mehmet Sofuoğlu), İrfan Yayınevi, İstanbul, 1969.

Eldem, Burak, ***Mardu ile Randevu***, İstanbul, 2003

Eminoğlu, Mehmet, ***Çağımızı Aydınlatan Kur'an Mucizeleri***, Hibaş Yay. , Konya, tsz.

Emir Abdulaziz, ***Et-Tefsiru'l-Şamil Lil-Kur'ani'l-Kerim***, Daru's-Selam, Suud, 2000.

Erdem, Mustafa, ***Hz. Âdem (İlk İnsan)***, T.D.V.Y. , Ankara, 1994.

Erdoğan, Hüseyin, ***İslam'da Kadın, Tesettür, İzdivaç,*** (Tashih: Ali Fikri Yavuz), Çile Yayınları, İstanbul, 1981.

Erdoğan, Mehmet, ***Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,*** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005.

Erkoç, Remzi, ***İnsan Anatomi ve Fizyolojisi,*** Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1967.

Esed, Muhammed, ***Kur'an Mesajı,*** (Meal-Tefsir), (Çev: Cahit Koytak vd.), İşaret Yayınları İstanbul, 2002.

Eşrefoğlu, Mukaddes, ***Genel ve Özel Histoloji,*** Pelikan Yay. , Malatya, 2004.

Fidan, Hafsa, ***Kur'an'da Kadın İmgesi***, Vadi Yayınları, Ankara, 2006.

Firuzabadi, Ebu Tahir b. Yakub, ***el- Kamusi'l Muhit***, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1991.

Gazali, ***İhyau' Ulumi'd-Din***, (Terc: Ahmet Serdaroğlu), Bedir Yay. , İstanbul, 1975.

Gish, Duanet, ***Fosiller ve Evrim***, (Çev: Âdem Tatlı), Cihan Yayınları, İstanbul, 1984.

Guyton, Hall, ***Tıbbi Fizyoloji,*** Nobel Tıp Kitapevleri, 9. Baskı, İstanbul, 1996.

Gülen, M. Fethullah, ***Yaratılış Gerçeği ve Evrim***, Nil Yayınları, İstanbul, 2003.

Gürkan, Salime Leyla, ***Yahudi ve İslam Kutsal Metinlerinde İnsanın Yaratılışı ve Cennet'ten Düşüş,*** İslam Araştırmalar Dergisi, İSAM, T.D.V.Y. , Sayı: 9, İstanbul, 2003.

Harman, Ömer Faruk, ***Kadın Mad., Diyanet*** İslam Ansiklopedisi, (DİA) İstanbul, 2001.

Hatemi, Hüseyin, ***Kadının Çıkış Yolu (İlahi Hikmette Kadın)***, İşaret Yayınları, İstanbul, 1990.

Hatipoğlu, M. Tahir, ***Anatomi ve Fizyoloji,*** Hatipoğlu Basım, 14. Baskı, Ankara, 2009.

Havva, Said, ***El-Esas Fi't-Tefsir,*** (Çev: Beşir Eryarsoy vd.), Şamil Yayınları. İstanbul, 1989.

Hökelekli, Hayati, ***Din Psikolojisi***, T.D.V.Y. , Ankara, 1998.

İbn Manzur, Ebu'l Fazl Cemalettin Muhammed, ***Lisanu'l Arab***, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1997.

İbn Kesir, İsmail b. Ömer Ebu'l Fida, ***Tefsiru'l Kur'ani'l Azim***, Daru'l Hadis, Kahire, 2003.

İbn Recep El-Hanbelî, ***Hadislerle İlim ve Hikmet, (Camiu'l Ulum Ve'l Hikem),*** (Terc: Ali Kaya) Semerkand Yay. , İstanbul, 2006.

İsfehani, Ebu'l Kasım el- Hüseyin b. Muhammed er-Rağıb, ***Müfredatü Elfazı'l-Kur'an,*** Daru'l Kalem, Dimeşk, 2006.

Karagöz, İsmail***, Dini Kavramlar Sözlüğü,*** DİB. Yay. , Ankara, 2005.

Karaman, Hayrettin vdğ. , ***Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsir***, D.İ.B.Y. , Ankara, 2006.

_________, ***İslam'da Kadın Ve Aile***, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006.

Karslı, İbrahim H. , ***Kur'an Yorumlarında Kadın***, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003.

Kasapoğlu, Abdurrahman, ***Kadın Modernizm ve Örtünme,*** Esra Yayınları, İstanbul, 1994.

_____________, ***Kur'an'da İnsan Psikolojisi***, Yalnızkurt Bas. Yay. , İstanbul, 1997.

Kaynak, Mesut, ***Kur'an-ı Kerim'den Ayetler,*** Yay Matb. , İstanbul, 2003.

Kramer, Samuel Noah, ***Tarih Sümer'de Başlar,*** (Çev: Muazzez İlmiye Çığ), Ankara, 1998,

Köksal, M. Asım, ***İslam Tarihi,*** İrfan Yayınevi, İstanbul, 1978.

Kuşeyri, Ebu'l-Kasım Abdulkerim b. Hevâzin, ***er-Risâletü'l-Kuseyriyye fi İlmi't-Tasavvuf***, II. Baskı,(Th.: Ma'rûf Zerîk-Ali Abdülhamid Baltacı), Dâru'1-Ceyl, Beyrut, 1990.

Kutup, Seyyid***,*** ***Kadın ve Aile***, (Terc: Halit Yılmaz), İhtar Yayıncılık, İstanbul, 1997.

____________ ***Fi Zilalil-Kur'an,*** (Çev: Salih Uçan vd.), Dünya Yayınları, İstanbul, 1991.

Maslovv, Abraham, ***İnsan Olmanın Psikolojisi,*** (Çev: O.Gündüz), İstanbul, 2001.

Maturidi, Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed es-Semerkandi, ***Te'vilatu'l-Kur'an***, Darul Mizan, İstanbul, 2005.

Mecduddin, Ebu's-Se'ade ibn Mubammed İbnu'1-Esir el-Cezeri, ***en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis ve'I-Eser,*** Mektebetu'l-İslâmiyye, 1963.

Merağı, Ahmed Mustafa, ***Tefsiru'l Merağı***, Darul Fikr, Mısır, 1946.

Mevdudi, Seyyid Ebu'l A'la, ***Tefhimu'l- Kur'an***, (Terc: M. Han Kayani vd.) İnsan Yayınları İstanbul, 1996.

Muhyiddin, Şeyh Zade, ***Haşiye Muhyiddin Şeyh Zade ala Tefsiri'l-Kadı el-Beyzavi***, Hakikat Kitapevi, İstanbul, 1995.

Mukatil bin Süleyman, ***Tefsiri Kebir***, (Terc: M. Beşir Eryarsoy), İşaret Yay. , İstanbul, 2006.

Murathanoğlu, Osman, ***Histoloji Laboratuar Kılavuzu***, İ.Ü.Fen Fak. Basımevi, İstanbul, 1990.

Mutahhari, Ayetullah, ***Kadın,*** (Tercüme: İsmail Derya), Akademi Yayınları, İstanbul, 1991.

Nesefi, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Ebu’l Berekat, ***Medarikü’t-Tenzil ve Hakaiku’t- Te’vil***, Daru Kütübü’l İlmiyye, Beyrut, 2001.

Noel, Janet, ***İnsan Vücudu***, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1982.

Nurbaki, Haluk, ***Kur’an-ı Kerim’den Ayetler ve Bazı İlmi Gerçekler***, T.D.V.Y. , Ankara, 2006.

Nutku, Mustafa vdğ. , ***İnsan Vücudu,*** Yeni Asya Yay. , İstanbul, 1979.

Öztürk, Yaşar Nuri, ***Kur'ân'daki İslam***, Yeni Boyut Yay. , İstanbul, 1997.

Parmaksızoğlu, İ. ***Türk Ansiklopedisi, Nefs Mad.***, M.E.B. , Yayınları, Ankara, 1977.

Persaud, Moore, ***İnsan Embriyolojisi***, (Çev: Mehmet Yıldırım vdğ.), Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, 2002,

Rahman, Fazlur, ***Ana Konularıyla Kur’an***, (Çev: Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1999.

Razi, Muhammed b. Ebu Bekir b. Abdul Kadir, ***Muhtaru’s-Sıhhah***, Darul-Hadis, Kahire, 2003.

Razi, Fahrudin Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer, ***et-Tefsiru’l Kebir, (Mefatihu’l Gayb***) (Çev: Suat Yıldırım ve vd.), Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.

____________***et-Tefsiru’l Kebir, (Mefatihu’l Gayb***), Darul Kütübül İlmiyye, Beyrut, 1990.

Rıza, Muhammed Reşit, ***Tefsiru’l-Menar, (Tefsiru’l Kur’ani’l Hakim)*** Daru’l Fikr, Beyrut, tsz

Schimmel, Annemaria, ***Ruhum Bir Kadındır***, (Çev: Ömer Enis Akbulut), İz Yay. , İstanbul, 2004.

Semerkandi, Ebu Leys, ***Tefsiru’l Kur’an***, (Sad: Mehmet Karadeniz), Sezgin Neşriyat, İstanbul, 1995.

Semiz, Belma Derman, ***İnsan Anatomisi Ve Fizyolojisi***, İ.Ü. Fen Fak. , Basım evi, İstanbul, 1990.

Serinsu, Ahmet Nedim, ***Kur'an Nedir?*** Şule Yayınları, İstanbul, 1999.

Seyyid Alaaddin Ali bin Yahya es- Semerkandi, ***Bahru'l Ulum Tefsiri***, (Terc: Ali Kara), Basın Yay. Matb. , İstanbul, tsz.

Şeriati, Ali, (Çev: Kenan Sökmen), ***İslam Sosyolojisi,*** Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997.

__________, ***Dinler Tarihi,*** (Çev: Erdoğan Vatansever), Seçkin Kitaplar Yayıncılık, İstanbul, tsz.

__________, ***İnsan Olmak,*** (Çev: Abdülhamit Özer) İdeal Kitaplar, İstanbul, 1999.

__________, ***İnsan***, (Çev: Şamil Öcal), Fecr Yayınları, Ankara, 1997.

___________, ***İslam-Bilim,*** (Çev: Faruk Alptekin) Nehir Yayınları, İstanbul, 1992.

Şevkani, Muhammed b. Ali bin Muhammed, ***Fethu'l-Kadir***, ***(El-Camiu Beyne Fenni'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min Ilmi't-Tefsir)*** Daru'l Hadis, Kahire, 2003.

Şimşek, M. Sait, ***Yaratılış Olayı***, Beyan Yay. , İstanbul, 1998.

Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerir b. Yezid b. Halid, ***(Tefsiru'l Taberi), Camiu'l Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an***, Daru Alimi'l Kutup, Suud, 2003.

Tabersi, Ebu Ali el-Fazl b. Hasen, ***Mecmeu'l-Beyan***, Beyrut trs.

Tanju, Haluk Cemil, ***Uzay Çağında İnanç, Kur'an ve Mistisizm,*** Bayrak Matbaası, İstanbul, 1986.

The Human Body Atlas, ***İnsan Vucudu,*** (Çev: Semra Kunt Akbaş), Arkadaş Yayınları, Ankara, 2006.

Topaloğlu, Bekir, ***İslam'da Kadın***, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004.

Tuksal, Hidayet Şefkatli***, Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri,*** Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2001.

Ulutürk, Veli, ***Kur'an-ı Kerim'de Yaratma Kavramı,*** Bayrak Yayınları, İstanbul, 1987.

Uysal, Mevlüt, ***Kur'an-ı Kerim'de Yaratılış ve Gayesi***, Bayrak Matbaası, 2007.

Vander, Sherman Luciano, ***İnsan Fizyolojisi,*** Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı, 1994.

Vedud, Âmine, ***Kur'an ve Kadın***, (Çev: Nazife Şişman), İz Yayınları, İstanbul, 1997.

Yazgan, Mehmet, ***İslam ve Hayata Dair Kur'an-ı Kerim'den Bazı Ayetler ve Yorumu,*** Reha Yay. , 2004.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, ***Hak Dini Kur'an Dili***, (Sad: İsmail Karaçam vd.) , Azim Yayınları, İstanbul, tsz.

Yıldırım, Celal, ***İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri,*** Anadolu Yayınları, tsz.

Yıldırım, Mehmet, ***Temel Anatomi***, Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul, 1997.

Zecharia, Sitchin, ***12 th Planet, (12 Gezegen),*** (Çev: Yasemin Tokatlı), 2. Baskı, İstanbul, 1999.

Zemahşeri Ebu'l Kasım Mahmud b. Ömer b. Muhammed, ***el-Keşşaf an Hakaikı Ğavamidi't-Tenzil ve Uyuni'l- Ekavil-i fi Vucuhi't-Te'vil***, Daru Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 2006.

ÖZET

Kur'ân'da geçen bazı ayetler, Hz, Havva'nın, Hz. Âdem'den yaratıldığı görüşüne delil olarak ileri sürülmektedir. Bu ayetleri incelediğimizde, değişik yorumlar yapmaya müsait, mücmel bir yapıda oldukları görülecektir. Nitekim bunun bir neticesi olarak, kadının, kaburga kemiğinden yaratıldığını ifade eden rivayetlerin, bu yöndeki yorumların uzun asırlar boyunca kabul görmesi ve yerleşmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Nisa Sûresi 1. ayetini, Âdem ve Havva'nın yaratılması çerçevesinde değil; bu ayetlerde vurgulanan tema çerçevesinde yorumlamanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Yani ayetin giriş kısmı, erkeğiyle kadınıyla bütün insanlığın, ilâhî bir lütuf olarak aynı cinsten geldiği; böylece uyum içerisinde hayatlarını sürdürdükleri anlatılmaktadır.

Diğer taraftan Nisa Sûresi 1. ayetinin, konu itibarıyla A'raf Sûresi 189. ayetiyle paralellik arz ettiği anlaşılmaktadır. Fakat Araf Süresindeki ayetin devamında ifade edilen konular, bu ayetin özelde Âdem ve Havva ile ilgili olarak değil de, umûmî manada yorumlanabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Şöyle ki, Araf Sûresinde geçen ayetlerin girişi, Nisa Sûresinde yer alan ayetle aynı temayı İşlemektedir.

Müslim, Tirmîzî, Dârimî ve İbn Mâce'de geçen diğer rivayetlerini bir bütün halinde incelediğimizde, Hz Peygamber'in bu tavsiyesiyle, temsil getirerek, erkekleri kadınlara karşı yumuşak ve güzel davranmaya çağırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim rivayetlerin çoğunun, "kadın kaburga kemiği gibidir" ifadelerinde olduğu gibi teşbih edatı "kef" ile gelmesi de, narinlik ve kırılganlık yönlerinden, kadının kaburga kemiğine benzetildiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, bu sözleriyle Hz. Peygamber, ilk kadın Hz. Havva'nın nasıl yaratıldığı konusunda bilgi vermekten ziyade, genel olarak kadınların psikolojik yapılarına işaret etmektedir.

Nisa Sûresi 1. ve benzeri ayetlerin, Âdem ve Havva'nın yaratılması konusunu işlemeleri mümkündür. Çünkü ayetlerde geçen İfadeler, böyle bir yorumu yapmaya müsait bir yapı arz etmektedir. Fakat aynı ayetlerin, arz etmeye çalıştığımız türden yeni yorum imkânlarına sahip olduğu da dikkatten kaçmamaktadır.